ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН

СУД 339. 543 (575.3) *Бо ҳуқуқи дастнавис*

Ғаюрова Рано Саидмуродовна

МУКАММАЛГАРДОНИИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Д И С С Е Р Т А Т С И Я

бароии дарёфти дараҷаи номзади илмҳои иқтисодӣ

аз рӯи ихтисоси 08.00.05 – Илмҳои иқтисодӣ (08.00.05.03 - Хизматрасониҳои нақлиётӣ ва гумрукӣ)

Роҳбари илмӣ:
номзади илмҳои иқтисодӣ
Раҷабова Н.Р.

ДУШАНБЕ – 2024

МУНДАРИҶА

	Саҳ.
НОМГӮЙИ ИХТИСОРҲО	**3**
МУҚАДДИМА	**4**
БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИЮ МЕТОДИИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ РУШДИ МУНОСИБАТҲОИ ИҚТИСОДИ БОЗОРӢ	**16**
1.1. Нақши бозори хизматрасониҳои гумрукӣ дар иқтисодиёти миллӣ	16
1.2. Низомҳои гумрукӣ ва хусусияти истифодабарии онҳо дар шароити муосири иқтисодӣ	34
1.3. Таҷрибаи ҷаҳонии рушди низоми идоракунии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ	52
БОБИ II. ВАЗЪИ ҲОЗИРА ВА РУШДИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ТОҶИКИСТОН	**72**
2.1. Ҷабҳаҳои консептуалии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар рушди фаъолияти иқтисодиёти байналмилалӣ	72
2.2. Таҳлил ва баҳодиҳии хизматрасониҳою истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	81
2.3. Амсилаҳои иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрук	108
БОБИ III. САМТҲОИ ТАКМИЛИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	**116**
3.1. Ташаккулёбии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ дар шароити муосир	116
3.2. Арзёбии сатҳи сифати хизматрасониҳо дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ	134
3.3. Самтҳои мукаммалгардонии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	149
ХУЛОСА	**163**
РӮЙХАТИ АДАБИЁТ	**168**
ЗАМИМА	**187**

НОМГӮЙИ ИХТИСОРҲО

КОА	-	Комиссияи олии аттестатсионӣ
СУГ	-	Созмони умумиҷаҳонии гумрук
СУС	-	Созмони умумиҷаҳонии савдо
ФИБ	-	Фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ
ДГБ	-	Декларатсияи гумрукии бор
ИИАО	-	Иттиҳоди иқтисодии Аврупою Осиё
ИА	-	Иттиҳоди Аврупо
СМР-2030	-	Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон то давраи соли 2030
ИДМ	-	Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
СИХ	-	Системаи идоракунии хавф (риск)
СИТГ	-	Системаи идоракунии хавфи гумрукӣ
ТМХ ФИБ	-	Таснифоти хизматрасониҳо дар фаъолияти иқтисодии хориҷӣ
ISO 9000	-	Системаҳои менеҷменти сифат
ААИ	-	Андоз аз арзиши иловашуда
ММД	-	Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Дар раванди рушди иқтисодиёти кишвар хизматрасониҳо ва низомҳои гумрукӣ муҳимтарин воситаи ҳифзи иқтисодиёти он ба ҳисоб мерав止анд. Аз тарафи дигар, танзим, банақшагирӣ ва пешниҳоди хизматрасониҳою истифодаи низомҳои гумрукӣ иҷрои вазифаҳои муҳимеро оид ба ҳимояи манфиатҳои миллӣ, таъмини бехатарии иқтисодиёт, ғанӣ гардонидани буҷети давлатиро дар бар мегиранд.

Пешбурди фаъолияти гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама ба ҳимояи истеҳсолкунандагони ватанӣ, пешгирии воридоти ғайриқонунӣ, таъмини рақобатпазирӣ дар қаламрави гумрукӣ, беҳдошти муносибати мутақобила бо дигар кишварҳо, риояи талаботи стандартҳои байналмилалӣ дар соҳаи гумрук равона карда шудааст.

Таҳқиқи таҷрибаи ҷаҳонӣ гувоҳӣ медиҳад, ки омили асосии таъмини суръати баланди рушди иқтисодӣ воридшавии кишвар ба иқтисодиёти ҷаҳонӣ мебошад, ки яке аз нишондиҳандаҳои он ҷонибдории кишвар аз баланд бардоштани сатҳи ошкор ва дастрасӣ дар соҳаи тиҷорати байналмилалӣ ба ҳисоб меравад. Тадбири муҳими бештар ба рушди тиҷорати байналмилалӣ мусоидаткунанда фаъолияти босуботи гумрукӣ, ташкили низоми боэътимоди танзими гумрукӣ, аз ҷумла расмиётҳои стандартишуда, соддагардонидашуда, ҳамоҳангшуда, шаффоф ва пешгӯишаванда мебошанд, ки назорат ва барасмиятдарории гумрукиро дар раванди интиқоли молу воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукӣ таъмин мекунанд.

Аз таҳлилҳо бармеояд, ки ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ намудани фаъолият ва истифодаи оқилонаи низомҳои гумрукӣ ба қоидаҳои байналмилалӣ яке аз ҷойҳои муносибро ишғол менамояд. Мутаассифона, ҳалли масоили пешниҳоду танзими хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ то ҳол пурра ба талаботҳои ҷойдошта ҷавобгӯ намебошанд. Бо вуҷуди ин, тамоюли ҷаҳонӣ ва рушди иқтисодиёту муносибатҳои

мутақобилаи солҳои охир, аз нав дида баромадани сиёсати гумрукиро дар ҷумҳурӣ бо назардошти амалӣ намудани сиёсати мутавозуни рушди тиҷорат ва таъмини самаранокии танзими тарифию гумрукиро тақозо менамояд.

Дар ин радиф яке аз масъалаҳои муҳими рушди инноватсионии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ, бешубҳа, вусъат ва рушди фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ мебошад. Ба ақидаи мо, зарур аст, ки дар ин самт тадбирҳои маъмурии танзимкунандаи давлатӣ ҷавобгӯ ба стандартҳои байналмилалӣ ҷорӣ карда шавад. Бешубҳа, рушди иқтисодиёти кишвар ва муносибатҳои байналмилалӣ бо сиёсати оқилонаи Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Тоҷикистони соҳибистиқлол сари вақт амалӣ гардида истодааст[1].

Айни замон, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ғайр аз мушкилоти рушди фаъолияти байналмилалӣ, истифодаи иқтидори содиротии кишвар, нокифоягии саривақт ҷамъоварӣ намудани пардохтҳои гумрукӣ мавҷуд буда, ин истифодаи самараноки ҷойгиркунии молҳоро таҳти низомҳои гумрукӣ тақозо менамояд. Бо назардошти ин дар асоси пешбурди тадқиқоти илмӣ дар самти ташкили механизми самараноки хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ имконият медиҳад. Мушаххасоти мазкур муҳимияти интихоби мавзуи тадқиқоти диссертатсиониро муайян менамояд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни масоили хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба адабиёти ватанӣ ва хориҷӣ диққати ҷиддӣ дода шудаанд.

Масъалаҳои ташкил ва идораи фаъолияти гумрукӣ дар корҳои олимони хориҷӣ: А.Смит, Андреев С.Н., Хайек Ф.А., Друкер П., Эрроу К.,

[1] Паёми Президенти Ҷумурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 22.12.2016 . шаҳри Душанбе, http://president.tj/node/13739

Норт Д., Самуэлсон П., Шумпетер Й., Хаскинс Д. ва дигарон дида баромада шудааст.

Паҳлуҳои ҷудогонаи фаъолият, пешниҳоди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ аз тарафи олимони ватанӣ ба монанди: Фақеров Ҳ.Н., Раҷабов Р.К., Қудратов Р.Р., Ҳасанов К.Ҳ., Каримрва М.Т., Комилов С.Ҷ., Нидоев Н.Ф., Нидоев П.Ф., Ҷаборов А.И., Саидмуродов Л.Х., Самиев Ф.Б., Раҷабова Н.Р., Ҳикматов С.И., Азимӣ А., Ғуломзода Ш.Х. ва дигарон ба анҷом расонида шудааст.

Бо вуҷуди ин, масъалаҳои пешниҳоди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маркази таваҷҷуҳи муҳаққиқони зикршуда ба пуррагӣ мавриди омӯзиш қарор дода нашудааст.

Ҳамин тариқ, вазъи муосири иқтисодию иҷтимоӣ, омӯзиши нокифояи мушкилоти рушди механизми танзими тарифию гумрукӣ, ҳавасмандгардонии рушди муносибатҳои байналмилалӣ дар асоси пешниҳоди хизматрасониҳои босифат, интихобу истифодаи низомҳои гумрукӣ аҳамияти муҳим дошта, гузаронидани таҳқиқоти муфассалро тақозо мекунад.

Дар адабиёти илмии ватанӣ ва хориҷӣ тадқиқи хизматрасониҳо ва низомҳои гумрукӣ дар сатҳи зарурӣ дида баромада шуда бошад ҳам, мутаассифона масъалаи мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон начандон пурра омӯхта шудааст ва ҳалли онро дар шароити муосири рушди иқтисодиёти кишвар бамаврид мешуморем.

Дар раванди омӯзиши хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ бошад, ба таъкиди корҳои олимони хориҷӣ ба монанди Сандровский К.К., Е.Ф. Авдокишин, А.А. Артемиев, С.В.Барамзин, К.Г. Борисов, Н.М.Блинов, А.Д.Ершов, В.Б.Мантусов, Ю.Е.Гупанова, И.С.Ермилов, А.М. Ляпунов, И.Л. Петрухина, В. Ю. Преснякова, Г.В. Элова, В.В. Наумов, В.И. Теплов, П.Л.Чебишев ва дигарон метавон диққати махсус диҳем.

Дар асоси баррасии механизми ташкилию иқтисодӣ пешниҳоди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, хусусиятҳо ва шартҳои татбиқи онҳоро дар амал омӯхта, муайян кардем, ки дар адабиёти ватанию хориҷӣ, масъалаи интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, беҳтар шудани таъсири онҳо дар ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва бехатарии кишвар ҳамаҷониба тадқиқ карда нашудаанд. Аз ин рӯ, мубрамияти мавзуи диссертатсия бе баҳс мебошад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзуъҳои илмӣ. Мавзуи диссертатсия бо самтҳои афзалиятнок ва рушди илми иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ, аз он ҷумла баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ, ки дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 муайян гардидааст, робита дорад.

Ҳамчунин мавзуи таҳқиқот дар доираи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 аз рӯйи мавзуъҳои “ Рушди инноватсионии бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (нақлиёт, гумрук, логистика, соҳаи иҷтимоӣ ва молиявӣ)” (РБ 0121TJ1204) ва “Баланд бардоштани сифати соҳаи хизматрасонӣ” (РБ 0121TJ1202), ки дар Муассисаи давлатии “Маркази миллии патенту иттилоот”-и Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, иҷро гардидааст.

Тавсифи умумии таҳқиқот

Мақсади таҳқиқот. Мақсади диссертатсия ин такмили асосҳои назариявию методӣ ва механизми интихобу истифодаи низомҳои гумрукӣ ва мукаммалгардонии онҳо дар раванди хизматрасониҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади зикршуда гузориш ва ҳалли вазифаҳои зеринро диссертатсия дар бар мегирад:

- омӯзиши моҳият ва нақши бозори хизматрасониҳои гумрукӣ дар иқтисодиёти миллӣ, таҳқиқи низомҳои гумрукию хусусияти истифодабарии онҳо дар шароити муносибатҳои иқтисодиёти бозорӣ;
- таҳқиқи таҷрибаи ҷаҳонии рушди пешниҳоди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ;
- баррасии асосҳои консептуалии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар рушди фаъолияти иқтисодиёти байналмилалӣ ва гузаронидани таҳлили хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- коркарди амсилаҳои иқтисодию риёзии истифодаи низомҳо дар мақомоти гумрук;
- ташаккулёбии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ дар шароити муосир ва арзёбии сатҳи хизматрасониҳо дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ;
- асосноккунӣ ва пешниҳоди самтҳои мукаммалгардонии низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Объекти таҳқиқотро истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот оид ба аҳамият ва афзалиятҳои истифодабарии низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро баромад мекунанд, ки дар равандҳои ташаккул ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар давраи имрӯзаи инкишофи иқтисодиёти кишвар ба миён меояд.

Фарзияи таҳқиқот оид ба пешниҳоди нақши низомҳои гумрукӣ барои таъмини сифати хизматрасониҳои гумрукӣ ва баланд бардоштани самаранокии хадамоти гумрук асос ёфтааст. Татбиқи тавсияҳои пешниҳодшуда, ин ба интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ барои такмил додани муносибатҳои иқтисодии хориҷӣ мусоидат менамояд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявӣ ва методии таҳқиқот ин корҳои илмии таҳқиқотии муҳаққиқони ватанию хориҷӣ оид ба масъалаҳои гуногуни хизматрасониҳои гумрукӣ ба шумор меравад.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Методологияи таҳқиқот ба равишҳои системавӣ ва комплексӣ ҳангоми омӯзиши нишондиҳандаҳои протексионии танзими фаъолияти гумрукӣ, истифодаи низомҳои гумрукӣ, инчунин бо якҷоягии омӯзиши муфассали манфиатҳои миллӣ асос меёбад.

Сарчашмаи маълумот. Ба сифати сарчашмаҳои асосии маълумот санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумоти ҳисоботии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон,маводи таҳлилие, ки дар нашрияҳои даврӣ чоп шудаанд, маводи воқеии дар монографияҳои самти таҳқиқ нашршуда ва натиҷаҳои таҳқиқотии шахсии довталаб баромад мекунанд.

Барои ҳалли вазифаҳои дар диссертатсия гузошташуда, усулҳои гуногуни илмӣ, аз қабили усулҳои таҳқиқи равандҳои таҷрибавӣ, таҳлил ва синтез, индуксия, дедуксия, амсиласозии мантиқӣ, риёзию иқтисодӣ ва ҳамчунин усулҳои махсус истифода шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Давраи кори иҷрои диссертатсионӣ солҳои 2012-2023-ро дар бар мегирад.

Навгонии илмии таҳқиқот. Нововарии илмӣ ва муқаррароти таҳқиқоти диссертатсия, дар он таҷассум меёбад, ки мукаммалгардонии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди хизматрасониҳои гумрукӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, роҳҳои муосири ҳалли масъалаҳои онҳо нишон дода шудааст. Навгонии илмӣ аз қисматҳои зерин иборат аст:

1. Моҳият ва нақши бозори хизматрасонии гумрукӣ дар сохтори иқтисодиёти кишвар муайян карда шуда, таснифи намудҳои ин хизматрасониҳо барои таъмини фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ гузаронида шудааст. Вобаста ба ин, хизматрасониҳои гумрукӣ барои

пешбурди амалиётҳои тиҷоратӣ ва логистикӣ, иҷрои талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва байналмилалӣ оид ба танзими давлатии фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ, инчунин интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дида баромада шудаанд.

2. Дар асоси таҳқиқ таҷрибаи ҷаҳонии рушди низоми идоракунии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ омӯхта шуда, истифодаи он дар раванди беҳтарсозии фаъолияти гумрукӣ дар Тоҷикистон асоснок карда шудааст. Инчунин, тафовут дар таркиби низомҳои гумрукӣ дар амалияи Федератсияи Россия, Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷи дуру наздик мавриди тадқиқ қарор дода шудааст. Таҳлили таҷрибаи хориҷӣ имкон дод, ки равишҳо ва принсипҳои асосие, ки барои рушди системаи хизматрасонии давлатӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ истифода мешаванд, муайян карда шаванд.

3. Ҷабҳаҳои консептуалии идоракунӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар рушди фаъолияти иқтисодиёти байналмилалӣ баррасӣ шуда, методологияи идоракунии самарабахши мақомоти гумрук дар асоси истифодаи амсилаи самараноки идоракунӣ ва низомҳои гумрукӣ пешниҳод гардидааст. Таҳлил ва баҳодиҳии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуда, намуди амсилаҳои вобастагии истифодаи намудҳои низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 ва мудириятҳои минтақавии шаҳри Душанбе, шаҳри Турсунзода, Вилояти мухтори Бадахшони Кӯҳӣ, вилояти Суғд ва вилояти Хатлон тартиб дода шуда, камбудиҳои ҷойдошта муайян карда шудаанд.

4. Дар асоси таҳқиқ омилҳое, ки ба рушди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ таъсир мерасонанд муайян карда шудаанд. Бо истифодаи ин натиҷаҳо амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрук гузаронида шудааст. Натиҷаи амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар

мақомоти гумрук имконият медиҳад, ки сатҳи банақшагирӣ ва идораи фаъолияти гумрукӣ дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда шуда, пурзӯр намудани назорати гумрукӣ, ҳимояи манфиатҳои иқтисодии Тоҷикистон ва бехатарии иқтисодии он таъмин карда шуда, рушди муносибатҳои байналилалиро дар соҳаи гумрукӣ дар сатҳи ҷавобгӯи мавҷуда қарор дода шавад.

5. Ташаккулёбии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ дар шароити муосир бо назардошти муайян намудани ҳадафҳои асосӣ ва афзалиятҳои хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ; самтҳои асосии такмили фаъолияти гумрукӣ; такмил додани қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амалисозии иҷрои вазифаҳои фискалии мақомоти гумрукӣ; такмил додани фаъолияти мақомоти гумрук дар самти таъмини риояи мамнуият ва маҳдудиятҳо; рушди фаъолияти ҳифзи ҳуқуқии мақомоти гумрук; рушди технологияҳои иттилоотӣ - коммуникатсионии мақомоти гумрук; такмили кор бо кадрҳо; рушди намудҳои муосири экспертиза ва таҳқиқот ҳангоми гузаронидани назорати гумрукӣ; такмил додани инфрасохтори гумрукӣ ва ғайраҳо ба сомон расонида шудааст. Инчунин дар асоси таҳқиқи фаъолияти гумрукӣ баҳодиҳии сатҳи хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ асоснок карда шуда, барои такмили он чораҳои мушаххас бо назардошти истифодаи оқилонаи ин низомҳо пешниҳод гардидааст. Баҳодиҳии самаранокии сифати хизматрасониҳои гумрукӣ дар асоси истифодаи усули PESTLE-таҳлил ба анҷом дода шудааст.

6. Асосноккунии дурнамои рушди афзалиятноки хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 дар асоси гузаронидани ҳисобҳои экспериментали ва амсиласозии иқтисодию риёзӣ пешниҳод гардидааст. Самтҳои асосии афзалиятноки рушди инноватсионии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қисматҳои зеринро дар бар мегиранд:

- ✓ таъмини рушди инноватсионии пояи моддию техникии мақомоти гумрукӣ ва баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт;
- ✓ таҳким ва рушди инфраструктураи гумрукӣ бо мақсади истифодаи низомҳои гумрукӣ;
- ✓ дуруст ба роҳ мондани алоқаи мутақобилаи байни мақомоти гумрук, ташкилотҳои нақлиётӣ, терминалҳо;
- ✓ истифодаи самараноки намудҳои махсуси мақомоти гумрукӣ;
- ✓ ташаккул ва рушди хизматрасонии гумрукию терминалӣ;
- ✓ рушд ва мукаммалгардонии сиёсати гумрукӣ;
- ✓ созмон додан ва ҷорӣ намудани гумруки рақамӣ ва ғайра.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Ба ҳимоя чунин натиҷаҳои илмӣ, назариявӣ ва амалии тадқиқот пешниҳод карда мешаванд:

- омӯзиши моҳият ва нақши бозори хизматрасонии гумрукӣ дар сохтори иқтисодиёти кишвар, таснифи намудҳои низомҳои гумрукӣ ва хусусияти истифодабарии онҳо дар шароити муосири иқтисодӣ;
- муоинаи таҷрибаи ҷаҳонии рушди низоми идоракунии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар раванди беҳтарсозии фаъолияти гумрукӣ дар Тоҷикистон;
- тадқиқи ҷабҳаҳои консептуалии истифодаи модели самараноки идоракунӣ, интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ;
- таҳлил ва баҳодиҳии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- муайян намудани омилҳои таъсиррасон ба рушди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, амсиласозии иқтисодию риёзӣ ва таҳияи стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ, истифодаи низомҳо ва баҳодиҳии самаранокии сифати хизматрасониҳои гумрукӣ;
- пешниҳоди дурнамои рушди афзалиятноки хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки татбиқи хулоса ва тавсияҳои асоснокшудаи диссертатсияро аз тарафи Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми таҳияи барномаҳои танзими фаъолияти гумрукӣ истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурдан мумкин аст. Инчунин маводи диссертатсияро кормандони хадамоти гумрук ва намояндагони мақомоти давлатӣ метавонанд мавриди истифода қарор диҳанд.

Натиҷаҳои асосӣ, хулосаҳо ва тавсияҳое, ки дар рисолаи мазкур дарҷ гардидаанд, аз ҷониби Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳияи Барномаи рушди танзими хизматрасониҳои гумрукӣ ва хизматрасонӣ барои давраи баррасишавандаи оянда то соли 2030 пешбинӣ карда шудааст.

Илова бар ин, натиҷаҳои бадастовардашуда аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар раванди таҳияи нақшаҳо ва татбиқи ҷобаҷогузории мақомоти гумрук ва дигар воситаҳои инфрасохтории он, (нақлиёт, алоқа, коммуникатсия ва ғ.) бо мақсади баланд бардоштани нақши низоми гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд истифода баранд.

Коркарди асосҳои назариявии муаллиф дар хондани фанҳои «Иқтисодиёти фаъолияти гумрукӣ», «Ташкили назорати гумрукии молу воситаҳои нақлиёт», «Танзими тарифи гумрукии фаъолияти иқтисодиёти байналмилалӣ» барои донишҷӯёни макотиби олии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шудааст.

Муқаррароти рисоларо метавонанд дар курсҳои такмили ихтисоси кормандони мақомоти гумрук, инчунин ҳангоми хондани курсҳои махсус вобаста ба фанҳои «Фаъолияти гумрукӣ» ва «Масоили назария ва амалияи барасмиятдарории гумрукӣ», “Ташкили назорати гумрукӣ”, “Пардохтҳои гумрукӣ” истифода бурда шаванд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо. Эътимоднокии натиҷаҳои тадқиқот тавассути таҷрибаҳо, эътимоднокии маълумот, миқдори кофии маводи тадқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои тадқиқот ва корҳои нашршуда тасдиқ карда мешавад. Хулоса ва тавсияҳо ба таҳлили илмии натичаҳои тадқиқотӣ назариявӣ ва таҷрибавӣ асос ёфтаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Муҳтавои диссертатсия ба бандҳои 1.Таҳияи стратегияи рушди бозори хизматрасонии нақлиётӣ ва гумрукӣ дар кишвар, минтақаҳо ва соҳаҳо; 3.Ташаккул ва рушди бозори хизматрасониҳои нақлиётӣ ва гумрукӣ;5.Баҳодиҳӣ ба тамоюл ва қонуниятҳои рушди гардиши мол дар савдои байналмилалӣ ва ҳамлу нақли онҳо; 17. Механизми иқтисодию ташкилии рушди инноватсионии хизматрасониҳои нақлиётӣ ва гумрукӣ ва ҷойгиршавии ратсионалии сохторҳои онҳо;22.Рушди инфрасохтори хизматрасониҳои нақлиётӣ ва гумрукӣ;24.Мазмун, масоил, дурнамои такмили фаъолияти тиҷорати байналмилалӣ ва роҳҳои амалисозии онҳо;25.Таҳияи низоми тадбирҳо оид ба танзими давлатии хизматрасониҳои нақлиётӣ ва тарифию гумрукӣ; 28.Таъмини сатҳу сифати хизматрасонӣ дар субъектҳои хизматрасониҳои нақлиётӣ ва гумрукӣ; 31.Ташкили барасмиятдарорию назорати гумрукии молу воситаҳои нақлиёт, интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, беҳдошти гузаронидани экспертизаи гумрукӣ ва бозрасии мусофирон ҳангоми ҳамлу нақли байналмилалӣ; 41.Механизми танзими тарифию ғайритарифии гумрукӣ ва мукаммал гардонидани раванди интиқоли молу воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ Шиносномаи номенклатураи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.05 – Илмҳои иқтисодӣ (08.00.05.03 - Хизматрасонҳои нақлиётӣ ва гумрукӣ) мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Тамоми марҳилаҳои таҳқиқоти илмӣ аз ҷумла, таҳияи мавзуъ, асосноккунӣ ва

мубрамияти он мақсади гузаронидашуда ва иҷрои вазифаҳои он бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудааст. Муаллиф дар такмили мукаммалгардонӣ ва муаяйнсозии самтҳои афзалиятнокии истифодаи низомҳои гумрукӣ саҳми худро гузоштааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои илмию методӣ ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия барои асосноккунии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ таҳия гаштаанд, дар фаъолияти Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шудаанд.

Хулоса ва пешниҳодоти муаллиф, муҳимияти амалии таҳқиқоти илмӣ ва маводи воқеии истифодашуда барои хондани курсҳои махсус дар раванди таълими Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон ҳангоми тартиб додани барнома ва дастурҳои таълимӣ барои донишҷӯёни хадамоти гумрукӣ татбиқ шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Доир ба мавзуи диссертатсия 23 мақолаи илмӣ дар ҳаҷми умумии беш аз 7,7 ҷ.ч., аз он ҷумла 10 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмии аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда нашр шудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқоти баанҷомрасонидашуда сохтори диссертатсияро муайян мекунад. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва замимаҳо иборат аст. Муҳтавои асосии диссертатсия дар 209 саҳифа инъикос гардида, дар он 19 ҷадвал, 28 расм, оварда шудааст. Рӯйхати адабиёти истифодашуда 179 номгӯйро дар бар мегирад.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИЮ МЕТОДИИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ РУШДИ МУНОСИБАТҲОИ ИҚТИСОДИ БОЗОРӢ

1.1. Нақши бозори хизматрасониҳои гумрукӣ дар иқтисодиёти миллӣ

Дар шароити кунунии рушди иқтисодиёти миллӣ, самти муҳими иқтисоди он инкишофи соҳаи хизматрасонӣ ва зерсохторҳои он ба ҳисоб меравад. Таҷрибаи ҷаҳонӣ гувоҳи он аст, ки шумораи кормандоне, ки дар ин соҳа кор мекунанд, нисбат ба шумораи кормандони соҳаҳои дигари иқтисодиёт бештар мебошанд.

Дар айни замон, дар раванди пешниҳод ва расонидани хизматҳо талаботи соҳаҳои истеҳсолӣ, ғайриистеҳсолӣ ва аҳолӣ ба назар гирифта мешаванд. Хизматҳо аз ҷониби шахсони алоҳида ва хонаводаҳо фурӯхта мешаванд. Хизматҳое, ки корхонаҳо мерасонад асоси тиҷорати онҳоро ташкил менамояд.

Дар асоси омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти иқтисоди миллӣ, мо муайян кардем, ки бахши хизматрасонӣ соҳаҳои гуногунро фаро

мегирад. Дар ҳаҷми умумии истеҳсоли миллии баъзе аз кишварҳо, бахши хизматрасонии хусусӣ ва давлатӣ қисми зиёдеро ишғол мекунад. Агар ҳиссаи ин бахшро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дида бароем, маълум гардид, ки агар ҳиссаи соҳаи хизматрасонӣ дар сохтори Маҷмӯи маҳсулоти дохилии Тоҷикистон мутаносибан дар солҳои 2010, 2015 ва 2021 - 44,6%, 51,8% ва 50,4%-ро ташкил медиҳад[2]. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки нақши ин соҳа дар иқтисодиёти кишвар рӯ ба рушд овардааст.

Аз тадқиқи нақши ин соҳа аз тарафи коршиносон бармеояд, ки бахши ташкилотҳои ғайриҳукуматии ғайритиҷоратӣ дар шакли намудҳои ҷудогонаи хизматрасониҳо, фаъолияти хайриявӣ, таълимӣ, бунёдҳои мухталиф, беморхонаҳо ва дигарҳо ба назардошти ба даст овардани фоида фаъолият мекунанд. Хусусан мавқеи ширкатҳои ҳавопаймоӣ, суғуртавӣ, машваратӣ, бонкҳо, меҳмонхонаҳо, ширкатҳои тиббӣ ва ҳуқуқӣ, саноатӣ, таҳқиқотӣ, агентиҳои рекламавӣ ва дигарҳоро ҷудо кардан ба мақсад мувофиқ аст.

Муҳаққиқон чунин мешуморанд, ки хизматрасонӣ ин ҳама гуна фаъолият ё фоидаест, ки як тараф метавонад ба тарафи дигар пешниҳод намояд, ё хизматрасонӣ ин ҳама гуна рӯйдод ё фоидаест, ки як тараф метавонад ба тарафи дигар пешниҳод кунад.

Дар бозори хизматрасонӣ намудҳои ҷудогонаи он амал мекунанд, ки ҳар яке аз онҳо мавқеъ ва нақши худро дар иқтисодиёти миллӣ ишғол менамоянд. Бозори хизматрасониҳои гумрукӣ яке аз бозорҳои тез рушд ёфта ба ҳисоб меравад ва дар таъмини рушди иҷтимоию иқтисодии кишвар ҷои назаррасро ишғол манамояд. Асосгузори сулҳу ваҳдат, пешвои миллат, Президенти кишвар, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд менамоянд, ки “дар ҳақиқат, гумрук дар ҳаёти ҳар як давлати соҳибистиқлол аҳамияти фавқулодда дорад ва гузашта аз ин дарвозаи ҳар давлат аст. Зеро аз кори мақомоти гумрук на танҳо таъмини молиявии соҳаҳои гуногуни фаъолияти

[2] Омори солонаи Ҷумхурии Тоҷикистон. -Душанбе, 2022. -с.215.

давлат, балки бехатарии иқтисодӣ, фарҳангӣ, идеологӣ ва экологии он вобастагии бевосита дорад”[3].

Бояд қайд намуд, ки дар солҳои охир ҳиссаи пардохтҳои гумрукӣ, ки ба қисми даромади буҷаи Тоҷикистон ворид мешаванд афзуда истодааст ва дар соли 2022 қариб 23% -и даромадҳои воридотии буҷетро ташкил медиҳанд[4]. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки нақши мақомоти гумрукӣ дар рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар назаррас аст ва ин тамоюл дар оянда боз хубтару беҳтар мегардад ва сифати хизматрасониҳои гумрукӣ баланд бардошта шуда, алоқаҳои судманд бо мақомоти гумрукии кишварҳои ҷаҳон ба роҳ монда мешаванд. Мутаассифона масъалаҳои зиёди иқтисодию ташкилӣ ва истифодаи технологияи рақамӣ дар ин раванд мавҷуданд, ки ҷиҳати беҳдошти фаъолияти гумрукӣ дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ ҳалли худро тақозо мекунанд.

Бо ин хотир зарур аст, ки ҷиҳати ёфтани роҳҳои судманд барои ҳалли масъалаҳои ҳалталаби хизматрасониҳои гумрукӣ дар шароити муосир диққати зарурӣ диҳем.

Дар ин раванд мавқеи муҳаққиқони ватанию хориҷиро баррасӣ менамоем. Дар кори худ[5] Нидоев Н.Ф. таҳлили муфассали вазъият ва рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дида баромада, дурнамои рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва такмили танзими давлатии мақомоти гумрук, беҳтаркунии риояи меъёрҳои маъмурӣ ва пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукӣ бо истифодабарии қонунгузории гумрукиро дар шароити муосир пешниҳод кардааст.

Аз тарафи дигар тадқиқи таҷрибаи хориҷӣ нишон дод, ки маъмурикунии гумрукӣ яке аз масъалаи асосӣ ба ҳисоб рафта, пеш аз ҳама батанзимдарории бозори хизматрасониҳои гумрукиро дар назар дорад.

[3] https://gumruk.tj/ (рӯзи воридот 20.09.2022).

[4]Сарчашма: Маълумотҳои омории Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Тоҷикистон.-Душанбе, 2023.-157с.

[5] Нидоев Н.Ф. Дурнамои рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва такмили танзими давлатии мақомоти гумрук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон// Вестник Таджикского государственого университета коммерции (научный журнал) №3(37)-2021.-С.16-23.

Инчунин мавқеи хосро фаъолияти ташкилотҳои гумрукӣ ва сохтори оптималии идоракунии онҳо дар бар мегирад[6].

Бо назардошти ин зарур аст, ки ақидаҳои гуногунро нисбати хизматрасониҳо дида бароем. Аз баррасии ақидаи муаллифи назарияи Макмиллан бар меояд, ки “хизматрасонӣ ин ҳама гуна функсияҳо ё амалиёте мебошанд, ки барои онҳо талабот вуҷуд дорад ва аз ин рӯ, нархе мавҷуд аст, ки дар бозори дахлдор муқаррар карда шудааст” [7].

Дар асоси омухтани тафсифоти кодекси гумрукии Иттиҳоди Авроосиё[8] мо муайян намудем, ки ба баррасии хизматрасониҳои гумрукӣ диққати махсус дода шудааст ва муаллифон мавқеи онҳоро хело бамаврид баррасӣ намудаанд.

Муаллифони дигар Гречкина О. В., Агамагомедова С. А.дар мақолаи хеш[9] хизматрасониҳои гумрукиро ҳамчун хизматрасониҳои давлатӣ арз намуда, баҳои онҳоро бо назардошти муҳимият ва намудҳои ҷудогонаи пешниҳодшаванда дида баромадаанд.

Аз ин лиҳоз мо мавқеи хизматрасониҳои гумрукиро бо назардошти баррасии унсурҳое, ки мавҳуми онҳоро ташкил медиҳанд ҷудо намудем, ки дар расми 1.1. пешниҳод шудааст.

6 Бойкова М.В. Зарубежный опыт таможенного администрирования/ М.В.Бойкова; под общ. ... нной академии, 2017. -13...

7 Сл... 015. – 450с.

8 Ан... ого союза / О.Г. Анохина. - М.: Проспект, КОДЕКС, 2022. - 448 с.

9 Гречкина О. В., Агамагомедова С. А. Государственные таможенные услуги: понятие, базовые характеристики, виды// Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2016. – № 3 (39). – С.17-31.

Расми 1.1- Унсурҳое, ки мавҳуми хизматрасонии гумрукиро ташкил медиҳанд.

Сарчашма: (пешниҳоди муаллиф)

Аз расми 1.1. бармеояд, ки дар раванди баррасии унсурҳо, функсияҳо, мавқеи хизмат ва натиҷаи фаъолияти мақомоти гумрукӣ, ки ба мақсади амалӣ намудани функсияи давлатӣ ва қонеъ гардонидани талаботи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ равона карда шудааст.

Дар раванди баҳодиҳии рушди бозори хизматрасониҳои гумрукӣ омузиши таснифоти химзматрасониҳои гумрукӣ зарур аст. Аз омӯзиши таснифоти хизматрасониҳо дар раванди фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ (ФИБ) бармеояд, ки он дар асоси маводи Таснифи ягонаи молҳо (ТЯМ) таҳия шудааст.

Қайд кардан зарур аст, ки ТМХ ФИБ[10] «ин намуди хизматрасониҳоро ҳамчун хидматҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ва зиёда аз он, хидматҳо дар соҳаи гумрук пешниҳод намекунад, ки ин тааҷҷубовар нест, зеро, тавре ки дар сарсухани ин таснифот қайд карда шуд, он бо мақсади таҳлили тиҷорати байналмилалӣ таҳия шудааст ва он намудҳои хидматрасонии ТМХ-ро, ки объектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ мебошанд, дар бар мегирад. Ба ақидаи муаллифи таҳқиқоти “хизматрасонӣ дар соҳаи гумрук объектҳои фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ нестанд, балки ба он хизмат мекунанд”[11].

Ба ақидаи мо ҳангоми баррасии хизматрасониҳо яке аз меъёри муайян кардани онҳо ин аст, ки савдои хизматҳо аз тиҷорати молҳои дигар

---

[10] Временный классификатор услуг во внешнеэкономической деятельности (ред. от 06.02.2021) //Справочно-информационная система «Консультант Плюс», 2021. - С. 1.

[11] Нидоев Н.Ф. Дурнамои рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва такмили танзими давлатии мақомоти гумрук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон// Вестник Таджикского государственого университета коммерции (научный журнал) №3(37)-2021.-С.16-23.

бо он фарқ мекунад, ки молики он метавонад сарҳадро гузарад ё молро мавриди коркарди гумрукӣ қарор диҳад. Хизматрасонии гумрукӣ нисбати молҳое, ки аз рӯи хусусиятҳояшон аз назорати гумрукӣ нагузаштаанд ва наметавонанд гузарад дар асоси декларатсияи гумрукии бор ҳангоми назорати гумрукӣ сурат гирифта, қайдҳои махсус дар он гузошта мешаванд.

Инчунин яке аз меъёрҳои муайянкунии хизматрасонӣ ин аст, ки савдои хизматрасонӣ аз савдои молҳо фарқ мекунад, ки он метавонад ба таври физикӣ аз сарҳади гумрукӣ интиқолшуда ва коркарди гумрукӣ мегузарад. Хизматҳо молест, ки аз сабаби мушаххасоти он тавассути назорати гумрукӣ гузашта наметавонанд ва аз ҷониби декларатсияи гумрукии боркашон иҷро карда намешавад[12].

Бо назардошти ин мо дар расми 1.2. равишҳои умумиро барои таснифоти хизматрасониҳои гумрукӣ пешниҳод намудем.

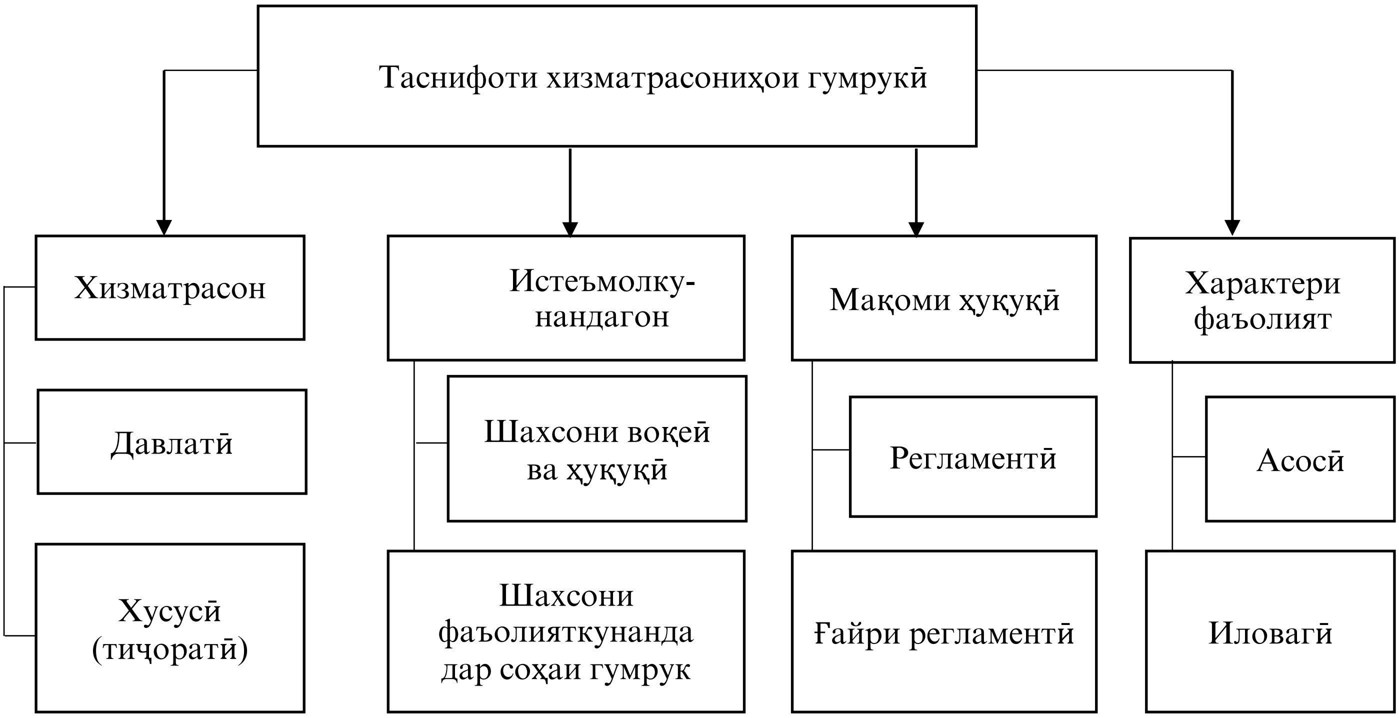

Расми 1.2. -Равишҳои умумӣ ба таснифоти хизматрасониҳои гумрукӣ

[12] Нидоев П.Ф. Мукамалгардонии механизми меъёрҳои тарифи гумрукӣ дар таъминоти амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе: «Ирфон», 2017.- 121 с.; Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография. -Душанбе: Сумани Кудрат, 2014. -150 с.

Сарчашма: (пешниҳоди муаллиф)

Аз расми 1.2. бармеояд, ки таснифоти хизматрасониҳо бо назардошти хизматрасон, истеъмолкунандагон, мақоми ҳуқуқӣ ва характери фаъолият гузаронида шудааст.

Инчунин бояд қайд намуд, ки мавқеи хизматрасонӣ дар ФИБ басо назаррас аст. Аз ин лиҳоз Азамат А. доир ба масъалаи фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ - ҳамчун асоси рушди хизматрасониҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон[13] диққати асосӣ дода тадқиқот ба анҷом расонидаааст.

Мувофиқи Кодекси гумруки Тоҷикистон “савдои хизматрасонӣ аз тиҷорати молҳо бо он фарқ мекунад, ки молу мулк метавонад ҷисман аз сарҳади гузарад ва мавриди коркарди гумрукӣ қарор гирад»[14].

Бо дарназардошти андешаҳои болоӣ мо дар он ақидаем, ки «хизматрасонӣ характери ғайримоддӣ дорад ва боиси интиқоли моликият намегардад. Иҷораи ҳуҷраи меҳмонхонаҳо, амонатгузорӣ, парвозҳои ҳавопаймоҳо, ташриф ба пизишк, гирифтани мӯйи сартарошхона, иштирок дар чорабиниҳои варзишӣ, тамошои филм, таъмири мошин, машварат бо адвокат - ҳамаи ин амалиётҳо ҳар рӯз анҷом дода шуда, бо хариди хизматҳо алоқаманд мебошанд.

Боиси дастгирӣ аст, ки дар Тоҷикистон омӯзиши рушди хизматрасонии гумрукии терминалӣ дар солҳои охир диққат дода шудааст. Дар асоси омӯзиш мо муайян намудем, ки аз тарафи Гадоев Ф.И. асосҳои ташкилию иқтисодии рушди хизматрасонии гумрукии терминалӣ дар Тоҷикистон[15]-ро мавриди тадқиқ қарор додааст. Истифодаи ин механизм имконият медиҳад, ки иқтидори содиротии кишвар тавассути хизматрасониҳои гумрукии терминалӣ дар сатҳи нав қарор дода шавад.

---

[13] Азими А. Внешнеэкономическая деятельность как основа развития сферы таможенных услуг в Республике Таджикистан//Вестник Белгородского университета кооперации экономики и права, №2, 2019. - с. 181-186.

[15] Гадоев Ф. И. Организационно-экономические основы развития таможенно-терминального обслуживания в Республике Таджикистан: автореф. дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Гадоев Фирдавси Искандарович. - Душанбе, 2012. -163с.

Бисёр мутахассисоне, ки хизматҳоро меомӯзанд, чунин хизматҳоро дар як бахши алоҳидаи бозори хизматрасонӣ, ба мисли хизматҳои тиҷоратӣ мерасонанд.

Мо чунин мешуморем, ки як хусусияти хизматҳои тиҷоратӣ аз он иборат аст, ки онҳо барои иҷрои фаъолияти соҳибкорӣ истифода мебаранд. Аммо, бисёр ширкатҳое, ки хадамоти сохтмонӣ мерасонанд, мошинҳои шахсии худро надоранд ва аз хизмати ширкатҳои нақлиёти автомобилӣ истифода мекунанд.

Дар солҳои охир мақомоти гумрук хизматрасонҳои гумрукиро ба соҳибкорон, пеш аз ҳама ба соҳибкорони истеҳсолӣ афзун намудааст. Ин ҳам ба рушди соҳаҳои асосӣ ва ҳам ба рушди савдои хориҷӣ вобаста аст. Дар баробари ин, бояд ҷойгоҳи муҳим ба таҳқиқи бозор, ҷорӣ намудани фаъолияти маркетинг ва инчунин, пешниҳоди хизматҳои машваратӣ дода шавад.

Ғайр аз он, зарурати кам кардани хароҷоти хариди хизмат бидуни хароҷоти иловагӣ, вобаста ба иҷрои мустақили вазифаҳо ба миён омадааст.

Дар ин раванд истифодаи аутсорсинги хизматрасониҳо ба назар гирифта шавад. Ғайр аз ин, омили муҳими аутсорсинг интихоби мутахассисони беруна ва худӣ шумо мебошад. Аз ин рӯ, дар шароити дигар, дар муддати як сол ба аутсорсинг муроҷиат кардан аз ҷиҳати иқтисодӣ мувофиқи мақсад аст. Дар ин ҷо баҳо додан ба музди меҳнати кормандони худи он мувофиқ мебошад. Аз ин рӯ Аюбов Д.М. дар кори худ асосҳои ташкилию иқтисодии рушди аутсорсинги хизматрасонии гумрукӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ дар Тоҷикистонро[16] мавриди тадқиқот қарор дода, пешниҳодҳои мушаххас доир ба расонидани хизматҳои аутсорсингии гумрукӣ ба иштирокчиёни ФИБ ирсол намудааст.

[16] Аюбов Д. М. Организационно-экономические основы развития аутсорсинга таможенных услуг в условиях рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан): дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Аюбов Диловар Мирзошарифович. - Душанбе, 2017. -174с.

Бояд қайд намуд, ки субъектҳои фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ҳангоми барасмиятдарорӣ ва назорати гумрукӣ бо мушкилоти зиёде рӯ ба рӯ мешаванд. Ин субъектҳо ба хизматрасониҳои гумрукӣ ниёз доранд. Ин бо он далел шарҳ дода мешавад, ки амалисозии фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ба интиқоли молу воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукӣ дар асоси риояи танзими гумрукӣ ва тарифӣ дар Тоҷикистон асос ёфтааст.

Дар ин раванд баррасии кори Алиев М.Б. доир ба тадқиқи ҷабҳаҳои ташкилию иқтисодии беҳдошти сервиси гумрукӣ дар Тоҷикистон[17] назаррас аст. Инчунин олими ватанӣ Буриев Л.Ҷ. ба масъалаи мукаммалгардонии системаи гузаронидани расмиёти гумрукӣ дар шароити рушди иқтисоди бозорӣ дар Тоҷикистон[18] диққат дода , тадқиқот ба анҷом расонидааст.

Таҳлили Кодекси амалкунандаи гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки «танзими гумрукӣ аз муқаррар кардани тартиб ва қоидаҳое иборат аст, ки шахсон ҳангоми риоя намудани он ҳуқуқи интиқоли мол ва воситаҳои нақлиётро аз сарҳади гумрукӣ амалӣ менамоянд. Ин танзими гумрукӣ мутобиқи қонунгузории гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи танзими давлатии фаъолияти иқтисоди хориҷӣ амалӣ карда мешавад»[19].

Ба назари муҳаққиқон «Ҳангоми таснифи хизматҳои ба фаъолияти иқтисоди хориҷӣ мувофиқ ба нақши онҳо дар гардиши мол дар кишварҳои гуногун, чаҳор гурӯҳи асосӣ, аз ҷумла як гурӯҳи хизматҳо дар соҳаи гумрукро ҷудо кардан мумкин аст: хизматҳо барои хулоса ва хизматҳои молиявӣ ва ҳуқуқӣ барои татбиқи тиҷорати байналмилалии амалиётҳо, аз ҷумла машварат (ҳуқуқӣ, маркетингӣ), тарҷума, хизматҳои миёнаравӣ,

---

[17] Алиев М. Б. Организационно-экономические аспекты улучшения таможенного сервиса в Республике Таджикистан: дисс… канд. экон. наук: 08.00.05/ Алиев Махмаджон Бахронович. -Душанбе, 2016. -175с.

[18] Буриев Л. Дж. Совершенствование системы проведения таможенных процедур в условиях развития рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан) автореф. дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Буриев Лоикшох Джугиевич. - Душанбе, 2016. -167с.

[19] Кодеки гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон –Душанбе, 2021.-С.6.

суғуртаи бор ва ҳисоббаробаркунии байналмилалӣ; хизматрасониҳои логистикӣ барои амалисозии амалиёти тиҷории байналмилалӣ, аз ҷумла хизматҳои экспедитсионӣ ва нигоҳдории бор; хизматҳои марбут ба иҷрои амалҳо бо мақсади иҷрои талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи танзими давлатии фаъолияти тиҷорати хориҷӣ, аз ҷумла хадамоти санитарию карантинӣ, карантинӣ ва фитосанитарӣ, байторӣ; хизматрасониҳо дар соҳаи гумрук вобаста ба иҷрои амалҳо бо мақсади иҷрои талаботи қонунгузории гумрук»[20].

Аз тарафи дигар дар раванди хизматрасониҳои гумрукӣ расонидани хизматрасонӣ оид ба экспертизаи гумрукӣ дар раванди гузаронидани назорати гумрукӣ ишғол менамояд.

Ба ин хотир муҳақиқ Раҷабова Н.Р. бори аввал дар таҷрибаи кишвар[21] механизми ташкилии рушди расонидани хизматрасонӣ оид ба экспертизаи гумрукиро ҳангоми гузаронидани назорати гумрукӣ дар Тоҷикистон тадқиқот ба анҷом расонидааст.

Аз тадқиқотҳо бармеояд, ки тадқиқи сифати хизматрасониҳои гумрукӣ яке аз ҷойҳои асосиро дар раванди пешбурди фаъолияти гумрукӣ ва сатҳу сифати кори кормандони мақомоти гумрук ишғол менамояд. Дар ин раванд тадқиқотҳои Азамат А. -ро доир ба ҳалли масъалаи рушди механизми баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои гумрукӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ дар Тоҷикистон[22] зарур мешуморем. Мо дар он ақидаем, ки самтҳои асосноки пешниҳод намудаи Азамат А. боиси дастгирӣ мебошанд.

[20] Азими А. Внешнеэкономическая деятельность как основа развития сферы таможенных услуг в Республике Таджикистан//Вестник Белгородского университета кооперации экономики и права, №2, 2019. - с. 181-186.

[21] Раджабова Н. Р. Организационный механизм развития оказания услуг по таможенной экспертизе товаров при проведении таможенного контроля (на материалах Республики Таджикистан) автореферат дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Раджабова Нурхаёт Раджабовна. -Душанбе, 2015. -156с.

[22] Азамат А. Развитие механизма повышения качества таможенных услуг в условиях рыночной экономики (на примере Республики Таджикистан) автореф. дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Азамат Азими. -Душанбе, 2019. -182с.

Инчунин дар раванди пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукӣ мукаммалгардонидани механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин ҷода ақидаи муаллиф Ғуломзода Ш.Х.-ро дастгирӣ менамоем, ки дар рисолаи илмӣ механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ дар шароити муосир дар Тоҷикистонро[23] мавриди омӯзиш қарор додааст.

Бо назардошти омӯзиши хизмати олимони ватанӣ ва хориҷӣ мо таснифи хизматрасониҳоро дар раванди фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ба анҷом расонидем.

Дар маҷмӯ таснифи хизматҳое, ки ба фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ расонида мешаванд, дар расми 1.3. оварда шудааст.

Аз расми 1.3. бармеояд, ки дар шароити кунунӣ ҳалли мушкилоти марбут ба гузариши ҳама расмиёт ва расмиёти зарурии гумрукӣ ба мақсад мувофиқ аст. Ҳамзамон, бозори хизматрасонии гумрукиро метавон яке аз бахшҳои муҳимтарини бозори хизматрасонӣ дар сохтори иқтисодиёти миллӣ номид.

[23] Ғуломзода Ш.Х. Механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ: дисс...номзади илмҳои иқтисодӣ:08.00.05/ Шоҳназари Хуҷаназари Ғуломзода.- Душанбе, 2021.-192с.

Расми 1.3. - Таснифи номгӯи хизматҳо барои пешбурди фаъолияти иқтисодии хориҷӣ

Сарчашма: (пешниҳоди муаллиф)

Ба ақидаи мо, нақши бозори хизматрасонии гумрукӣ бар чанд омил асос ёфтааст. Аввалан, аҳамияти иқтисодии фаъолияти гумрукиро барои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳад зиёд баҳо додан душвор аст - масалан, дар охири соли 2022 тақрибан 23,0 фоизи даромад ба буҷети давлатӣ аз ҷониби мақомоти гумрук сурат гирифтааст.

Дуюм, сарфи назар аз он, ки Кодекси нави гумрук ба содагардонии расмиёти гумрукӣ равона шудааст ва барои мусоидат ба рушди фаъолияти иқтисоди хориҷӣ пешбинӣ шудааст, иштирокчиёни оддии фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ҳанӯз ҳам аз ӯҳдаи ҳамаи вазифаҳое, ки дар раванди савдои байналмилалӣ дар назди онҳо истодаанд, ба роҳ монданашон душвор аст.

Бисёр мутахассисон мафҳуми «хадамоти гумрук»-ро истифода мебаранд, ки ин боиси нигаронист, Аз ин рӯ хизматҳое, ки ба ташкилотҳои тиҷоратӣ ва аҳолӣ ирсол карда мешаванд «хизматҳои гумрукӣ» номида зарур аст.

Қайд кардан муҳим аст, ки танҳо дар соли 1999 дар Федератсияи Россия хизматҳои марбут ба фаъолияти гумрукӣ ба таснифи умумӣ дохил карда шуданд. Инчунин тибқи ин таснифот «ин намуди хизматҳо ба соҳаи идоракунии давлатӣ ва мудофиа; хадамоти суғуртаи ҳатмии иҷтимоӣ ва дар навбати худ, ба синфи маъмурияти давлатӣ ва хизматҳои маъмурии ҳукумат, ки ба тамоми ҷомеа расонида мешаванд, дигар; хадамоти суғуртаи ҳатмии иҷтимоӣ ишора мекунанд»[24].

Аз баррасии ин таснифот бармеояд, ки хизматҳои марбут ба фаъолияти гумрукӣ танҳо ҳамчун хизматҳое, ки аз ҷониби давлат ва аз

---

[24] Общероссийский классификатор видов экономической деятельности, продукции и услуг ОК 004-93 (ред. от 01.02.2021) // Справочно-информационная система «Консультант плюс», 2021. -с. 119

ҷониби мақомоти гумрук пешниҳод мешаванд, фаҳмидан зарур аст, чунки ТМХ ФИБ онҳоро ҳамчун хизмати давлатӣ ва маъмурӣ меҳисобад.

Муаллифи дигар Ғуломзода Ш.Х. чунин мешуморад, ки «дар раванди ситонидани пардохтҳои гумрукӣ ҳангоми барасмиятдарории гумрукӣ, мақомоти гумрук бояд тартиби муайянро баррасӣ кунад, ки он ҳамчун хизмате мебошад, ки ба иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ пешниҳод карда тавонад ва хироҷи гумрукӣ барои барасмиятдарории гумрукӣ ситонида шавад»[25].

Ҳамзамон, дар раванди расонидани хизмат аз ҷониби мақомоти давлатӣ дар соҳаи идоракунии давлатӣ ва мудофиа; хадамоти суғуртаи ҳатмии иҷтимоӣ, пешбурди фаъолияти гумрукӣ як навъ хизмати давлатӣ барои иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ мебошад[26].

Бояд қайд намуд, ки «мақомоти гумрук, ба монанди ҳама соҳаҳои хизматрасонӣ, бояд сатҳи баланди хизматрасониро пешниҳод кунанд ва роҳбари мақомоти гумрук масъул аст, ки кормандони он ба аҳолӣ хизматҳои баландтаринро пешниҳод кунанд»[27].

Бо дарназардошти ақидаҳои болоии олимон, мо чунин мешуморем, ки нақш ва аҳамияти хизматрасониҳо ба фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ иборат аз он аст, ки онҳо бастаҳо ва амалисозии муомилоти савдоро бо мақсади таблиғи маҳсулот (молҳое, ки шакли моддӣ доранд, инчунин хизматҳо ё моликияти зеҳниро таъмин мекунанд), ки дороиҳои ғайримоддӣ мебошанд, аз фурӯшанда то харидор ба амал мебароранд.

Аз тарафи дигар, ба андешаи мо, мувофиқи намуди провайдери хизматрасонӣ, метавон хизматҳоро дар соҳаи гумрук ба хизматрасониҳое,

---

[25] Ғуломзода Ш.Х. Механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ: дисс...номзади илмҳои иқтисодӣ:08.00.05/ Шоҳназари Хуҷаназари Ғуломзода.- Душанбе, 2021.-192с.

[26] Нидоев П.Ф. Мукамалгардонии механизми меъёрҳои тарифи гумрукӣ дар таъминоти амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе: «Ирфон», 2017.- 121 с.

[27] Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография. - Душанбе: Сумани Кудрат, 2014. -150 с.

ки раванди барасмиятдорорӣ ва назорати гумрукӣ, миёнаравиро татбиқ мекунанд мувофиқи мақсад аст.

Инчунин зарур аст, ки хизматҳо дар соҳаи гумрук ҳамчун як мафҳуми алоҳида, яъне ҳамчун фаъолияти ширкатҳое, ки салоҳияти анҷом додани фаъолияти тиҷоратӣ дар соҳаи гумрукро доранд, муайян карда шаванд.

Ақидаҳои дар боло баёншударо ба назар гирифта, мо дар расми 1.4. намудҳои хизматрасониҳое, ки мақомоти гумрук ба иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ мерасонад пешниҳод менамоем.

Расми 1.4. – Намудҳои хизматрасониҳои гумрукӣ, ки ба иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ пешниҳод карда мешаванд (таҳияи муаллиф)

Аз расми 1.4. бармеояд, ки намудҳои пешниҳодгардидаи хизматрасониҳои гумрукӣ дар маҷмӯъ ба ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ расонида мешаванд.

Ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, бозори хизматрасонии гумрукӣ ташаккул ёфта ва бо суръати нисбатан тез рушд мекунад. Дар ин раванд мавқеи хосро Ассотсиатсияи брокерҳои гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати амалисозии назорат аз болои фаъолияти брокерҳои гумрукӣ ва дигар иштирокчиёни бозори хизматрасонӣ дар соҳаи гумрук ишғол менамояд[28].

Бояд қайд кард, ки Ассотсиатсияи брокерҳои гумрукӣ ҳамкории мақомоти гумрукро дар доираҳои тиҷоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин намуда, ба Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба такмили расмиёти барасмиятдарории гумрукӣ, ки ба манфиатҳои минтақаҳо, соҳаҳо ва хизматрасониҳои алоҳида дахл дорад масъалаҳои судмандро пешниҳод менамояд. Ҳамзамон, ассотсиатсия пешниҳодҳоеро, ки аз ҷониби иштирокчиёни бозори Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид мешаванд, пурра ба инобат мегирад.

Мо дар он ақидаем, ки хизматрасонии гумрукиро бо дарназардошти нақш ва аҳамияти онҳо метавон ҳамчун маҷмуи амалҳое муайян кард, ки он бо мақсади таъмини ҳаракати молу воситаҳои нақлиёт тавассути марзҳои гумрукии давлатҳо анҷом дода, молро аз фурӯшанда ба харидор мутобиқи талаботи ин давлатҳо интиқол медиҳанд.

Инчунин мо дар он ақидаем, ки хадамоти гумрук ташкилоти давлатие мебошад, ки риояи чораҳои танзими гумрукӣ ва тарифӣ ва маҳдудиятҳои

---

[28] Азамат А. Развитие механизма повышения качества таможенных услуг в условиях рыночной экономики (на примере Республики Таджикистан) автореф. дисс. …. канд. экон. наук: 08.00.05/ Азамат Азими.-Душанбе, 2019.-182с.; Ғуломзода Ш.Х. Механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ: дисс...номзади илмҳои иқтисодӣ:08.00.05/ Шоҳназари Хуҷаназари Ғуломзода.-Душанбе, 2021.-192с.

.

марбут ба интиқоли молу воситаҳои нақлиётро аз сарҳади гумрукӣ таъмин менамояд.

Хусусияти хоси хадамоти гумрук аз он иборат аст, ки "ширкатҳое, ки чунин хизмат мерасонанд, тибқи принсипи асосии Конвенсияи Киото - ба ҳадди аксар расонидани рушди савдои хориҷӣ бидуни осеб расонидан ба самаранокии назорати гумрукӣ амал мекунанд"[29].

Мо дар он ақидаем, ки аломатҳои хизмати давлатӣ хусусияти инфиродии таъминот ва мавҷудияти ҳамкории муштарӣ ва мақомоти давлатӣ дар самти татбиқи ҳуқуқҳо, манфиатҳои қонунӣ ва уҳдадориҳои онҳо мебошанд.

Ҳамзамон, як қисми хизматрасонии гумрукро шахсоне пешниҳод карда метавонанд, ки ба мақомоти давлатӣ иртибот надоранд (брокерони гумрукӣ). Онҳоро инфрасохтори гумрукӣ меноманд. Инҳо шахсоне мебошанд, ки дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ дар асоси шаҳодатномаи махсус намудҳои алоҳидаи фаъолиятро анҷом медиҳанд ва ба феҳристҳои дахлдори Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда мешаванд. Ба ин брокерҳои гумрукӣ (намояндагон), интиқолдиҳандагони гумрукӣ, соҳибони анборҳои гумрукӣ ва анборҳои нигаҳдории муваққатӣ дохил мешаванд. Бо назардошти хусусиятҳои фаъолияти худ, онҳо ҳуқуқ доранд ба шахсони интиқолдиҳандаи мол аз сарҳади гумрукӣ хизмат расонанд, яъне: амалиёти гумрукӣ; боҷҳои гумрукиро пардохт мекунанд; ҳамлу нақли молро таҳти назорати гумрукӣ амалӣ менамоянд; молро барои нигаҳдории муваққатӣ қабул мекунанд.

Ба андешаи муҳаққиқони ватанӣ «дар бозори хизматрасонии давлатӣ, хадамоти гумрук дар ҳоли ҳозир дар шаклҳои институтсионалӣ,

[29] Материалы Международной Конвенции об упрощении и гармонизации таможенных процедур. -М., 2018. -54с.

инфрасохторӣ, мурофиавӣ ва технологӣ амалан инҳисорӣ, боқӣ мондааст».[30]

Инчунин хизматрасонии гумрукӣ ин фаъолияти мақомоти гумрукест, ки ба соҳаи гумрук хизмат мерасонанд, ки ба қонеъ кардани ниёзҳои шахсоне, ки молу воситаҳои нақлиётро аз сарҳади гумрукӣ интиқол медиҳанд, равона карда шудааст.

Олимони ватанӣ Р.К.Раҷабов ва С.И.Ҳикматов, чунин мешуморанд, ки «Аломатҳои зерини хизматҳои гумрукиро ҷудо кардан мувофиқи мақсад аст: он дар доираи фаъолияти ҳуқуқии мақомоти гумрук ва шахсони муқаррарнамудаи қонун пешниҳод карда мешавад; мақомоти гумрук ва шахсоне мешаванд, ки намудҳои алоҳидаи фаъолиятро дар соҳаи гумрук амалӣ мекунанд; метавонад ҳам ройгон ва ҳам пулакӣ дода шавад; ба суроғаи шахсоне, ки молу воситаҳои нақлиётро аз сарҳади гумрукӣ интиқол медиҳанд ё бо чунин ният фиристода мешавад ва ба манфиати онҳо анҷом дода мешавад»[31].

Аз тарафи дигар онҳо дар он ақидаанд, ки намудҳои зерини хизматрасониҳои гумрукиро ҷудо кардан мумкин аст, ки мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ пешниҳод мекунанд:

- хизматҳо барои муайян кардани хосиятҳои воқеии молҳои аз сарҳади гумрукӣ интиқолшавандаро мустақилона ва мутобиқати онҳоро ба хосиятҳои моли муайяннамудаи иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ дар ҳуҷҷатҳои гумрукӣ (маълумот, хизматрасониҳо);

[30] Ғуломзода Ш.Х. Механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ: дисс...номзади илмҳои иқтисодӣ:08.00.05/ Шоҳназари Хуҷаназари Ғуломзода.-Душанбе, 2021.-192с.; Алиев М. Б. Организационно-экономические аспекты улучшения таможенного сервиса в Республике Таджикистан: дисс… канд. экон. наук: 08.00.05/ Алиев Махмаджон Бахронович. -Душанбе, 2016.-175с.

[31] Раджабов Р.К., Хикматов С.И. Таможенная система: состояние, проблемы и инновационное развитие. Монография/Р.К. Раджабов, С.И. Хикматов. - Душанбе: Сумани Кудрат, 2012. -192с.

- нигаҳдорӣ ва интиқоли молро аз сарҳади гумрукӣ мутобиқи низомҳои гумрукии барои онҳо муқарраршуда таъмин менамояд (хизматрасонии ташкилӣ);

- пардохтҳои гумрукиро аз иштирокчиёни савдои хориҷӣ (хизматрасониҳои молиявӣ) ситонанд; ба иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ машварат диҳад;

- анҷом додани намудҳои дигари хизматрасонӣ, кор ба давлат;

- мақомоти гумрук дигар намудҳои хизматрасониро пешниҳод мекунанд (корҳоро иҷро мекунанд);

- амнияти кишварро тавассути манъ ё маҳдуд кардани воридот ва содироти мол аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, ки бо рӯйхатҳои махсус (хизматрасониҳои ташкилӣ) муайян шудаанд, таъмин менамояд;

- ворид шудани пардохтҳои гумрукии (хизматрасониҳои молиявӣ) ситонидашударо ба буҷети давлатӣ таъмин менамояд;

- иштирок дар нобудсозии молҳои хатарнок (хизматрасониҳои санитарӣ);

- молҳои мусодирашударо ба муомилот мебарорад (хизматрасонии савдо);

- дар ҷамъоварии маълумот дар бораи молҳо ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ иштирок намуда, ба давлат, инчунин ташкилотҳо ва шаҳрвандони манфиатдор пешниҳод менамоянд (хизматрасониҳои иттилоотӣ);

- дигар намудҳои хизматрасониҳо ва иҷрои корҳо»[32].

Ба ақидаи мо, маҳз рушди хизматрасониҳои ҷудокардашуда метавонад иҷрои ин вазифаҳоро бо хароҷоти кам барои иштирокчиёни савдои байналмилалӣ таъмин намоянд.

---

[32] Раджабов Р.К., Хикматов С.И. Таможенная система: состояние, проблемы и инновационное развитие. Монография/Р.К. Раджабов, С.И. Хикматов. - Душанбе: Сумани Кудрат, 2012. -192с.;

Аз ин лиҳоз, дар асоси таҳлили хизматрасониҳои гумрукие, ки пешниҳод мекунанд, хусусиятҳои зеринро фарқ кардан мумкин аст: мақсаднок, ҷазо ва уҳдадории хизматрасониҳо.

Ба ғайр аз ин, таҳлили корҳои илмии иҷрошуда дар Тоҷикистон нишон медиҳад,[33] ки ҷанбаҳои гуногуни ин масъала ба қадри кофӣ омӯхта нашудаанд, дар ҳоле ки дар марҳилаи рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он, омӯзиши ҳаматарафаи тамоюлҳо ва рушди низоми гумрукро тақозо мекунад.

Дар маҷмӯъ, бояд қайд намуд, ки дар шароити муосир хизматрасониҳои гумрукӣ дар раванди пешбурди амалиётҳои воридотию содиротӣ ҷойи махсусро ишғол намуда, аз баланд бардоштани самаранокии онҳо ва рушди босуботи бозори хизматрасониҳои гумрукӣ бо назардошти истифодаи низомҳои гумрукӣ, таъмини босуботи иқтисодии Тоҷикистон ба даст оварда мешавад.

1.2. Низомҳои гумрукӣ ва хусусияти истифодабарии онҳо дар шароити муосири иқтисодӣ

Дар марҳилаи муосир рушди мақомоти гумрук дар Тоҷикистон ба такмили расмиёти гумрукӣ вобаста мебошад[34]. Дар Кодекси гумруки амалкунандаи Тоҷикистон расмиёти гумрукӣ маҷмуи муқаррароте мебошанд, ки тартиби иҷрои амалиёти гумрукиро пешбинӣ намуда, вазъи молу воситаҳои нақлиётро барои мақсадҳои гумрукӣ муайян мекунанд.

---

[33] Ғуломзода Ш.Х. Механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ: дисс...номзади илмҳои иқтисодӣ:08.00.05/ Шоҳназари Хуҷаназари Ғуломзода.- Душанбе, 2021.-192с.; Алиев М. Б. Организационно-экономические аспекты улучшения таможенного сервиса в Республике Таджикистан: дисс… канд. экон. наук: 08.00.05/ Алиев Махмаджон Бахронович. -Душанбе, 2016.-175с.; Раджабов Р.К., Хикматов С.И. Таможенная система: состояние, проблемы и инновационное развитие. Монография/Р.К. Раджабов, С.И. Хикматов. - Душанбе: Сумани Кудрат, 2012. -192 с.; Аюбов Д.М. Организационно-экономические основы развития аутсорсинга таможенных услуг в условиях рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан): дисс…канд.экон.наук:08.00.05/Д.М.Аюбов.-Душанбе, 2018.-175с.

[34] Тафсири Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон / зери таҳрири генерал-майори хадамоти гумрук Раҳматов Неъматбой Сангинович –Душанбе, 2020. - 808 саҳифа

Амалиётҳои гумрукӣ амалҳои ҷудогона нисбати молу воситаҳои нақлиёт мебошанд, ки аз ҷониби шахсон ва мақомоти гумрук тибқи Кодекси гумрук ҳангоми барасмиятдарории гумрукии онҳо анҷом дода мешаванд. Дар ин раванд низомҳои гумрукӣ ҷойи асосиро ишғол менамоянд.

Ҳолати молҳо ва воситаҳои нақлиёт барои мақсадҳои гумрукӣ - мавҷуд будан ё набудани мамнуият ва маҳдудиятҳои истифода ва ихтиёрдории молу воситаҳои нақлиётро дар бар мегиранд. Дар марҳилаи татбиқ, низомҳои гумрукӣ як раванди мақсадноки ба тартиб даровардашуда мебошанд, ки пайдарпайии мантиқии амалҳоро нисбати молу воситаҳои нақлиёт, ки иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ва мақомоти гумрук анҷом медиҳанд, дар бар мегирад бо назардошти муайян кардани мақоми молу воситаҳои нақлиёт барои мақсадҳои гумрукӣ ба ҳисоб меравад.

Мутобиқи Кодекси гумрук низомҳои гумрукӣ ҳамчун расмиёти махсус қайд карда шудаанд. Аз тарафи дигар, низоми гумрукӣ ҳамчун амалиёти гумрукӣ мебошад, ки маҷмуи талабот ва шартҳоро, аз ҷумла тартиби истифодаи боҷҳои гумрукӣ, андозҳо, мамнуиятҳо ва маҳдудиятҳо ба молу воситаҳои нақлиёт, инчунин ҳолати молҳо ва воситаҳои нақлиёт барои мақсадҳои гумрукӣ, вобаста ба мақсади интиқол аз сарҳади гумрукӣ ва истифода дар қаламрави гумрукӣ ё берун аз онро муайян мекунад.

Дар амалия одат шудааст, ки расмиёти гумрукӣ маҷмуи муайяни амалҳо пеш аз ҷойгиркунии мол таҳти низоми гумрукии интихобшуда номида шавад. Ҳамаи чунин амалҳо бо мафҳуми барасмиятдарории гумрукӣ ифода карда мешаванд, ки дар Кодекси гумрук муайян нашудааст, аммо инро метавон бар асоси он, ки ҳамаи расмиёти гумрукӣ ҳангоми "Барасмиятдарории гумрукӣ" ва «Тартиби гумрукӣ» мавҷуд аст, ба истисноии низомҳои гумрукӣ ва расмиёти махсуси гумрукӣ, баҳо додан мумкин аст.

Дар Конвенсияи байналмилалӣ оид ба сода кардан ва ҳамоҳангсозии расмиёти гумрукӣ, истилоҳи «расмиёти гумрукӣ» танҳо он маҷмуи амалҳоро ифода мекунад, ки дар Кодекси гумруки Тоҷикистон ба мафҳуми низомҳои гумрукӣ дохил мешаванд.

Маҷмуи амалҳое, ки пеш аз ҷойгиркунии мол таҳти низоми гумрукии интихобшуда дар Конвенсия «расмиёти гумрукии қабл аз пешниҳоди декларатсияи молҳо»-ро баррасӣ намудан бамаврид аст.

Хусусияти низоми гумрукӣ дар он аст, ки ҷойгиркунӣ дар зери он натиҷаи ҳатмии муносибати байни иштирокчии фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва гумрук оид ба ҳаракати як қисми муайяни молҳо мебошад.

Маҳз дар натиҷаи татбиқи ин ё он низоми гумрукӣ муайян карда мешавад, ки то кадом андоза талабот ва шартҳо ба як боркашонии мушаххас, аз ҷумла тартиби истифодаи боҷҳои гумрукӣ, андозҳо, мамнуиятҳо ва маҳдудиятҳо ба молҳо ва воситаҳои нақлиёт татбиқ карда мешаванд.

Барои дигар расмиёти гумрукӣ сухан дар бораи то чӣ андоза татбиқ шудани чунин талабот ва шартҳо мавҷуд нест ва онҳо барои ҷойгиркунӣ дар низоми гумрукӣ омадаанд.

Татбиқ ва рушди расмиёти гумрукӣ аз ҷониби мақомоти гумрук ба роҳ монда мешаванд. Дар ин раванд мақомоти гумрук маҷмуи усулҳо ва воситаҳои таъмини риояи чораҳои танзими гумрукӣ ва тарифӣ, мамнуият ва маҳдудиятҳоеро истифода менамояд, ки мутобиқи қонунгузории кишвар дар бораи танзими давлатии фаъолияти тиҷорати хориҷӣ вобаста ба ҳаракати молҳо ва воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ мавриди истифода қарор медиҳад.

Дар асоси ин хулоса баровардан мумкин аст, ки ҳадафи асосии мақомоти гумрукӣ ноил шудан ба истифодаи мукаммали маҷмуи чораҳои танзимшаванда ба объектҳои мушаххаси фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ мебошад. Самаранокии фаъолияти гумрукӣ аз рӯйи дараҷаи

ноил шудан ба ҳадафи муайяншуда муайян карда мешавад. Агар мо фаъолияти гумрукиро ҳамчун воситаи амалисозии чораҳои танзими тарифӣ-гумрукӣ ва ғайритарифӣ ҳисоб кунем, он дар шакли низоме пешниҳод карда мешавад, ки таъсири танзимшавандаро ба молҳои фаромарзӣ ва ҷараёни молиявӣ интиқол медиҳад, дар бар мегирад.

Ҳамзамон, молу воситаҳои нақлиёте, ки аз сарҳади гумрукӣ интиқол дода мешаванд, таҳти расмиёти гуногуни гумрукӣ ҷойгир карда шуда, барои мақсадҳои гумрукӣ истифода мешаванд. Дар ин раванд декларант нисбати онҳо маълумоти зарурииро нишон дода, боҷҳои гумрукӣ ва андозро пардохт менамояд ва ин амалҳо аз ҷониби мақомоти гумрук мавриди назорат қарор дода мешаванд.

Дар натиҷаи татбиқи расмиёти гумрукӣ, маблағи боҷҳои гумрукӣ ва андозҳои пардохтшаванда афзоиш ёфта, гирифтани даромади давлат дар асоси истифодаи чораҳои танзими тарифӣ ва ғайритарифӣ амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тариқ, молҳои интиқолшаванда дар натиҷаи татбиқи чораҳои танзимкунанда, механизмҳо ва воситаҳои муассири татбиқи чунин тадбирҳоро нисбати истифодаи қоидаҳои гумрукӣ, тартиб ва технологияи назорати гумрукӣ, гузаргоҳҳо, биноҳо ва иншоот, воситаҳои техникӣ, кадрҳо, фаъолияти идоракунӣ хусусиятҳои хосро дар бар мегиранд.

Татбиқи расмиёти гумрукӣ дар раванди молрасонӣ ҳадафи асосии мақомоти гумрук мебошад. Аммо, бинобар ба мураккабии татбиқи ҳама маҳдудиятҳои муқарраршуда нисбати содироту воридоти молҳо, чораҳои танзимкунандаи муқаррарнамудаи давлат пурра татбиқ намегарданд ва таъсири онҳо на ҳамеша ба молҳое, ки дар саросари ҷаҳон интиқол дода мешаванд, татбиқ карда мешаванд. Бо назардошти ин паст рафтани таъсири механизми танзимкунанда аз омилҳои зерин вобаста аст:

• ҳуқуқвайронкуниҳои гумрукӣ нисбати кам нишон додани арзиши гумрукӣ, вазни мол, эълон кардани маълумоти носаҳеҳ дар бораи рамзи

маҳсулот, кишвари истеҳсолот ва дигар иттилооте, ки ба татбиқи маҷмуи муқарраршудаи чораҳои танзимкунанда нисбати мол, андозҳо, мамнуият ва маҳдудиятҳои воридоту содирот, сертификатсияи молҳо ва ғайра;

• ҷой доштани хатогиҳо аз сабаби нокифоягии дараҷаи касбияти иштирокчиёни амалиётҳои гумрукӣ;

• нокифоя будани пояи моддию техникӣ ва таҷҳизотҳои мақомоти гумрук ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ;

• номукаммалии расмиёти гумрукӣ ва технологияҳои назорати гумрукии молҳою воситаҳои нақлиёт ва ғайра.

Нишондиҳандаи асосии баҳодиҳии самаранокии фаъолияти гумрукӣ дараҷаи мукаммалии интиқоли молҳо ва таъсири танзимкунанда ба ҷараёни амалиёти содироту воридот мебошад. Бо вуҷуди ин, афзоиши баъзе монеаҳо барои амалиётҳои содиротӣ-воридотӣ низ имконпазир аст, ки онро давлат мустақиман муқаррар накардааст, аммо дар натиҷаи зарурати саъю кӯшиш ҳам аз ҷониби мақомоти гумрук ва ҳам аз ҷониби иштирокчиёни ФИБ, ки дар амалисозии амалиёти гумрукӣ ва расмиёти гумрукӣ ифода ёфтаанд, ки хароҷоти муайяни захираҳои молиявӣ, инсонӣ ва вақтро талаб мекунанд.

Ҷомеаи ҷаҳонӣ татбиқи расмиёти гумрукии пуршиддати гумрукиро ҳамчун монеаи иловагии тарифӣ дар савдои хориҷӣ истифода менамояд[35].

Ҳамзамон эътироф карда мешавад, ки содагардонии расмиёти гумрукӣ метавонад боиси паст шудани дараҷаи пурраи интиқоли таъсири механизмҳои танзимкунанда ба ҷараёни амалиётҳои содиротӣ-воридотӣ, яъне самаранокии фаъолияти гумрукӣ гардад.

Раванди таҳия ва истифодаи расмиёти гумрукӣ, новобаста аз консепсияҳо ва моделҳои пешниҳодшудаи чунин рушд, ба дарёфти тавозуни оқилонаи байни кам кардани хароҷоти татбиқи расмиёти

[35] Данильцев А.В. Международная торговля: инструменты регулирования2-е изд., перераб. – М.: Издательский дом «Деловая литература»; Издательство «Палеотип», 2004. – С. 159, 162; Дюмулен И.И. Международная торговля. Тарифное и нетарифное регулирование. / И.И. Дюмулен. – ВАВТ, 2004. – С. 301.

гумрукӣ ва афзоиш ё нигоҳ доштани нишондиҳандаҳои эътимоднокии онҳо дар ҳамон сатҳ нигаронида шудааст.

Талаботи мақомоти гумрук, ки аз нуқтаи назари иштирокчиёни ФИБ дар амалисозии расмиёти гумрукӣ зиёдатӣ буда, монеаҳои иловагии тарифиро дар бар мегирад. Чунин монеаҳо, гарчанде ки онҳо нархи молҳоро дар бозори дохилӣ боло бароранд ҳам, хусусияти танзимкунанда надоранд, зеро онҳо ба таври интихобӣ татбиқ намешаванд[36].

Арзёбии манфии чунин монеаҳо аз ҷониби иштирокчиёни ФИБ бо кам шудани фоидаи онҳо аз амалиёти тиҷорати хориҷӣ вобаста ба хароҷоти бевоситаи иҷрои расмиёти мураккаби гумрукӣ, инчунин бо коҳиши назарраси гардиши таъминот алоқаманд мебошад. Ҳамзамон, иштирокчиёни ФИБ метавонанд камшавии фоидаро бо роҳи баланд бардоштани нархи молҳои худ дар бозори кишвари воридкунанда ҷуброн намоянд, агарчи ин боиси андаке кам шудани талабот ва пешниҳоди мол ба кишвар гардад. Харидор бояд монеаҳои иловагиро бо назардошти баназаргирии таъсири механизмҳои танзимкунанда надошта ва маблағҳои иловагие, ки барои рафъи монеаҳо сарф мешаванд, бар хилофи боҷҳои гумрукӣ ба даромади давлат имконият намедиҳанд, арзёбии манфии чунин монеаҳоро аз ҷониби давлат ва ҷомеа ба назар гирад.

Бо назардошти ин, маҳз иштирокчиёни ФИБ манфиатдоранд, ки ин монеаҳоро коҳиш диҳанд. Аммо манфиатҳои онҳо каме фарқ мекунанд. Барои иштирокчиёни ФИБ муҳим аст, ки монеаҳо сарфи назар аз дараҷаи эътимоднокии расмиёти гумрукӣ дар мавриди таъмини татбиқи чораҳои танзимкунанда коҳиш дода шаванд, ба шарте ки чунин коҳиш додани монеаҳо ба ҳамаи иштирокчиёни ФИБ баробар татбиқ карда шавад, вагарна шарти пешакӣ пайдо шудани рақобати беадолатона ба вуҷуд меояд.

[36] Дюмулен И.И. Международная торговля. Тарифное и нетарифное регулирование/ И.И. Дюмулен. – ВАВТ, 2004. – С. 405.

Барои давлат муҳим аст, ки ҳангоми коҳиш додани монеаҳо эътимоднокии расмиёти гумрукӣ аз ҷониби давлат бо назардошти манфиатҳои иштирокчиёни ФИБ муайян карда шавад.

Нишондиҳандаҳои асосии манфии татбиқи расмиёти гумрукӣ, ки иштирокчиёни ФИБ ҳангоми афзоиши онҳо ҳамчун монеаи иловагии тарофавӣ мешуморанд, аз инҳо иборат мебошад:

• аз вақти барасмиятдарории номгӯйи молҳое, ки аз сарҳади гумрукӣ интиқол дода мешаванд;

• аз боҷҳои гумрукӣ, агар онҳо аз арзиши хизматрасониҳо барои барасмиятдарорӣ, мушоияти гумрукӣ ва ғайра хеле баландтар бошанд;

• аз зарурати истифодаи биноҳо ва муҳлати будубоши мол дар анбори нигаҳдории муваққатӣ бо нархҳои баланд барои нигаҳдорӣ;

• мураккабии чараёни кор ва миқдори ҳуҷҷатҳои зарурӣ барои барасмиятдарории гумрукӣ.

Бояд қайд намуд, ки ҳиссаи бозрасии молҳо дар Россия бо назардошти истифодаи системаи идоракунии хавфҳо то воридоти молҳо - 10% ва содирот - 8% коҳиш дода шуд[37] ва дар кишварҳо ин нишондиҳанда хеле паст мебошад.

Паст шудани ҳама гуна нишондиҳандаҳои дар раванди такмили расмиёти гумрукӣ ҳамчун асос барои баланд бардоштани самаранокии истифодаи расмиёти гумрукӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳангоми татбиқи таҷрибаи байналмилалӣ оид ба такмили самараноки расмиёти гумрукӣ хусусиятҳо, омилҳо ва шароитҳои хоси як кишвар ва дараҷаи фарқияти онҳо, татбиқи тартиботи гумрукӣ ва омилҳоро таҳлил кардан лозим аст. Тафовути назаррас метавонад боиси паст шудани самаранокии расмиёти ислоҳшудаи гумрукӣ гардида, ҳамзамон қонунгузории гумрукӣ пурра риоя карда шуда, дар амалия расмиёти гумрукӣ татбиқ карда шавад.

---

[37] www.greenway.ru (дата обращения 04.08.2021)

Аммо дар асл, маълум мешавад, ки бо суръатбахшии назаррас ва кам кардани хароҷот барои татбиқи расмиёти гумрукӣ, эътимоднокии онҳо низ ба таври назаррас коҳиш ёфта, вазифаҳои муҳофизатӣ ва фискалии мақомоти гумрук амалӣ карда шаванд. Дар натиҷа, талафоти кишвар бо сарфаи хароҷоти мақомоти гумрук ва иштирокчиёни ФИБ дар баробари мусоидат ба савдои байналмилалӣ мувофиқат намекунад.

Такмили расмиёти гумрукӣ дар кишвар бояд ба арзёбии хусусиятҳои иқтисодиёт, таҷрибаи тиҷорати хориҷии кишвар ва дигар омилҳое, ки бо фаъолияти гумрукӣ зич алоқаманданд, асос ёбад.

Дар асоси таҳқиқи хусусиятҳои муҳими расмиёти гумрукӣ, ҳадафҳо, таъсири мусбат ва манфии татбиқи онҳо ҳам барои давлат ва ҳам барои иштирокчиёни ФИБ, сабабҳои такмил додани онҳоро бо назардошти баҳодиҳии таҳдидҳо ва хароҷоте, ки метавонанд дар ин раванд ба вуҷуд оянд, зарур аст.

Омилҳое, ки ба рушди расмиёти гумрукиро таъсир мерасонанд аз чунин қисматҳо иборатанд:

1. мураккабии амалияи ФИБ, пайдоиши намудҳои принципан нави амалиётҳои тиҷоратӣ ва логистикӣ, ки бо расмиёти мавҷудаи гумрукӣ фаро гирифта нашудаанд;

2. ҷаҳонишавии савдои байналмилалӣ, содда ва шаффофияти гардиши ҳуҷҷатҳо дар дохили корпоратсияҳои фаромиллӣ, ки истифодаи расмиёти мураккаби гумрукиро талаб намекунад;

3. саъю кӯшиш ҳангоми татбиқи расмиёти гумрукӣ бо риояи пурраи чораҳои танзими гумрукӣ-тарофавӣ ва ғайритарифии савдои хориҷӣ;

4. хоҳиши кам кардани монеаи иловагӣ, ки дар натиҷаи талошҳо барои иҷрои расмиёти гумрукӣ ба вуҷуд меояд;

5. рушди технологияҳои иттилоотӣ ва мубодилаи электронии маълумот;

6. ҳамгироии хадамоти гумрукии кишварҳои гуногун, ки ҳамоҳангсозии технологияҳои фаъолияти онҳо, форматҳои ҳуҷҷатҳо ва маълумоти дар соҳаи савдои байналмилалии муомилотро талаб мекунад;

7. қарорҳои сиёсии роҳбарияти кишвар. Масалан, шомил шудан ба Созмони Ҷаҳонии Тиҷорат, ҳамроҳ шудан ба Конвенсияи байналмилалӣ оид ба сода кардан ва ҳамоҳангсозии расмиёти гумрукӣ.

Дар ин раванд мо дар он ақидаем, ки маҳдудиятҳо ва хароҷоти зеринро дар раванди ислоҳоти расмиёти гумрукӣ ба назар гирем:

1. сода кардани расмиёти гумрукӣ метавонад ба паст шудани самаранокии онҳо дар асоси баҳодиҳии дараҷаи риояи чораҳои танзими гумрукӣ-тарофавӣ ва ғайритарифии савдои хориҷӣ оварда расонад;

2. суръат ва содагардонии расмиёти гумрукӣ ба фоидаи иштирокчиёни ФИБ метавонад боиси хароҷоти беасоси мақомоти гумрук гардад;

3. таҳияи расмиёти гумрукӣ метавонад хароҷоти зиёдро барои аз нав таҷҳизонидани онҳо, омӯзиши кадрҳо, азнавташкилдиҳии шуъбаҳои мақомоти гумрукро талаб намояд;

4. истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва мубодилаи электронии маълумот барои зарурати баланд бардоштани устувории системаҳои иттилоотӣ ва ҳифзи иттилоот алоқаманд аст;

5. тадбиқи қарорҳоро на ҳама вақт бо имкониятҳои мавҷуда бояд баркашид. Аммо бо дастгирии давлат ё созмонҳои байналмилалӣ чунин имкониятҳо пайдо мешаванд[38].

Роҳҳои мушаххаси такмил додани расмиёти гумрукиро таҳлил карда, таъсири мусбат ва манфиро, ки дар натиҷаи чунин такмил ба вуҷуд меоянд, муқоиса кардан лозим аст. Дар айни замон, самаранокӣ ҳамчун таносуби таъсири мусбат ва манфӣ бо роҳҳои гуногун - аз нуқтаи назари давлат ва аз нуқтаи назари доираҳои тиҷоратӣ арзёбӣ карда мешавад. Ҳамчунин,

[38] Рамочные стандарты безопасности и облегчения мировой торговли. Опубликованы на сайте www.tks.ru

арзёбӣ дар натиҷаи таҳияи расмиёти гумрукӣ бо назардошти тағйири таносуби «хароҷот» ва «натиҷаҳо» -и фаъолияти ҷории мақомоти гумрук инчунин тағйири хароҷоти раванди таҳияи расмиёти гумрукӣ асоснок карда мешаванд.

Низоми гумрукӣ маҷмуи меъёрҳои ҳуқуқие мебошад, ки мақомоти гумрук молу воситаҳои нақлиётро ба мақсадҳои гумрукӣ вобаста ба интиқоли онҳо тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд. Таърифи мафҳуми низоми гумрукӣ дар банди 22) қисми 1 модаи 10-и КГҶТ оварда шудааст, ки тибқи он низоми гумрукӣ расмиёти гумрукиест, ки маҷмуи талабот ва шартҳо, аз ҷумла тартиби нисбати молу воситаи нақлиёт истифода бурдани боҷҳои гумрукӣ ва андоз, мамнуият ва маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин мақоми мол ва воситаҳои нақлиётро ба мақсадҳои гумрукӣ вобаста ба мақсади интиқоли онҳо аз сарҳади гумрукӣ ва истифодабарӣ дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё берун аз ин ҳудуд муайян менамояд.

Бояд қайд намуд, ки низоми гумрукӣ барои мақсадҳои танзими гумрукии молҳо ва воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукӣ интиқолшаванда, алалхусус барои муайян кардани талабот ва шартҳои зерин аҳамияти муҳим дорад:

- тартиби интиқоли мол тавассути сарҳади гумрукӣ вобаста ба мақсади интиқоли он;

- мақоми мол барои мақсадҳои гумрукӣ;

- шартҳои нигоҳдорӣ, истифода ва ихтиёрдории мол дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он;

- истифодаи боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин риояи мамнуият ва маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Тоҷикистон;

- ҳуқуқ ва уҳдадории шахсон - иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ҳангоми интиқоли мол тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ҷойгир намудани молу воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумруки интиқолшаванда, таҳти низомҳои гумрукии номбаршуда, бояд бо риояи қатъии қоидаҳои муқаррарнамудаи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ҳар яке аз ин низомҳо ба амал бароварда шавад.

Дар асоси баррасии асосҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи танзими гумрукӣ нисбат ба молҳо намудҳои зерини низомҳои гумрукӣ истифода карда мешаванд (ҷадвали 1, замимаи 1).

Бояд қайд намуд, ки пеш аз ҳама моро зарур аст, ки мазмуни низомҳои гумрукии молу воситаҳои нақлиёте, ки таҳти назорати гумрукӣ қарор доранд мавриди омӯзиш қарор диҳем.

Молу воситаҳои нақлиёти ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон воридгардида, аз вақти убури сарҳади гумрукӣ, ҳангоми ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид шуданашон, то лаҳзаҳои зерин таҳти назорати гумрукӣ қарор мегиранд: 1) иҷозат барои муомилоти озод; 2) нобудкунӣ; 3) даст кашидан ба манфиати давлат; 4) гузаронидани мол ба моликияти давлатӣ ё ихтиёрдории онҳо бо дигар усул дар асоси Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон; 5) дар ҳақиқат аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон содир намудани мол.

Гурӯҳбандии низомҳои гумрукӣ дар механизми танзими гумрукии молҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар расми 1.5. нишон дода шудааст.

Дар таснифоти асосии низомҳо низомҳои гумрукии иқтисодӣ ҷойи асоси доранд, зеро онҳо бештар манфиатҳои иқтисодии миллиро инъикос мекунанд (расми 1.5.)

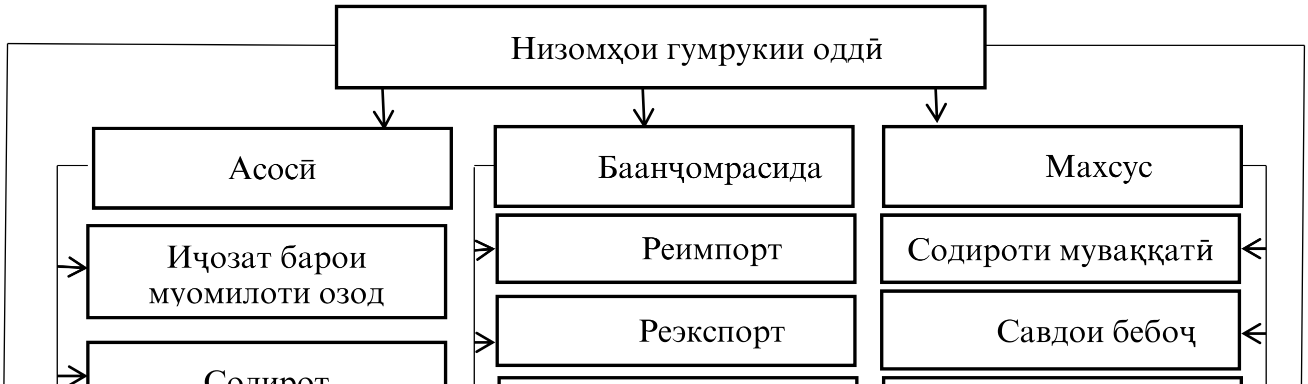

Расми 1.5. - Гурӯҳбандии низомҳои гумрукии иқтисодӣ дар механизми танзими гумрукии мол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон[39]

Дар асоси Кодекси гумрук истифода ва ихтиёрдории моли воридгардида ва воситаҳои нақлиёти таҳти назорати гумрукӣ қарордошта, ба роҳ монда мешавад.

«Мақомоти гумрук баъди иҷозати мол ва (ё) воситаҳои нақлиёт дар муддати як сол аз рӯзи статуси худро гум кардани моли таҳти назорати гумрукӣ тафтиши саҳеҳии молро анҷом дода метавонанд».

Мувофиқи ҳолатҳо ва тартиби пешбининамудаи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти гумрук ҳангоми муомилоти моли ба қаламрави гумрукии он воридгардида, тафтиши маълумоти тасдиққунандаи иҷозати чунин молро мутобиқи талаботу шартҳои дар Кодекси гумруки

[39] Дар асоси Джалолов Н. Таможенные режимы в системе обеспечения экономической безопасности. -LAPLAMBERT A Academic Publishing. -Германия, 2014. - С.39; Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон. -Душанбе: ХГНҶТ, 2006. -265с. аз тарафи муаллиф тартиб дода шудааст.

муқарраршуда, инчунин бо роҳи тафтиши маркировкаи мол ва дигар аломатҳои ҳаммонандсозӣ, ки расман ворид намудани молро ба қаламрави гумрукии кишвари мо тасдиқ менамоянд, анҷом медиҳанд.

Мол ва воситаҳои нақлиёти ватанӣ, ҳангоми аз қаламрави гумрукӣ баровардани онҳо аз лаҳзаи қабули ДГБ ё иҷрои амали бевоситаи баровардани мол аз ин қаламрав ва то убури сарҳади гумрукӣ таҳти назорати гумрукӣ қарордодашуда ба ҳисоб мераванд.

Мақомоти гумрук назорати иҷрои уҳдадории шахсонро ҷиҳати воридоти бозпаси молу воситаҳои нақлиёти ватанӣ ё маҳсули коркарди онҳоро мувофиқи шартҳои низоми гумрукӣ, тибқи тартиби пешбининамудаи Кодекси гумрукӣ анҷом медиҳанд, агар чунин молҳо (маҳсули коркард), ки пештар аз қаламрави гумрукии кишвари мо бароварда шуда буданд, мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии кишвари мо ҳатман бозпас оварда мешаванд.

Дар ин раванд тафтиши дурустии маълумот баъди иҷозати мол ва (ё) воситаҳои нақлиёт ҷойи асосиро ишғол менамояд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди иҷозати мол ва (ё) воситаҳои нақлиёт мақомоти гумрук ҳуқуқ доранд тафтиши саҳеҳии маълумоти ҳангоми барасмиятдарории гумрукӣ пешниҳодшударо дар асоси боби 50-и Кодекси гумрук ба сомон расонанд.

Ҳангоми баррасии низомҳои гумрукӣ зарур аст, ки ба омӯзиши мавқеи минтақаҳои назорати гумрукӣ диққати махсус дода шавад.

Минтақаҳои назорати гумрукӣ бо мақсади назорати гумрукӣ дар шакли азназаргузаронӣ ва муоинаи гумрукии молу воситаҳои нақлиёт, нигаҳдошт ва интиқол таҳти назорати гумрукӣ ташкил карда мешаванд.

Минтақаҳои назорати гумрукӣ қад-қади сарҳади гумрукӣ, дар маҳалҳои барасмиятдарории гумрукӣ, маҳалҳои батанзимдарорӣ ва амалиёти гумрукӣ, дар маҳалҳои борбардорию борфарорӣ азназаргузаронӣ ва муоинаи онҳо, дар маҳалҳои нигоҳдории муваққатӣ,

истгоҳи васоити нақлиёте, ки бори таҳти назорати гумрукӣ бударо мекашонанд ва маҳалҳои дигари мутобиқи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда, ташкил карда мешаванд.

Дар сурати мунтазам ҷойгиршавии моли таҳти назорати гумрукӣ қарордошта, минтақаҳои назорати гумрукӣ муваққатан ё доимӣ мебошанд. Ин минтақаҳо дар асоси шартҳои зерин ташкил карда мешаванд:

- ҷиҳати барасмиятдарории мол ва воситаҳои нақлиёт берун аз маҳалли иҷрои амалиёти гумрукӣ (моддаи 465-и Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон) - агар иҷрои ин амалиёт муайян кардани ин минтақаҳоро вобаста ба зарурати таъмини бемамониати фаъолияти мақомоти гумрук талаб кунад;

- дар раванди зарурати иҷрои азназаргузаронӣ ва муоинаи мол ва воситаҳои нақлиёте, ки мақомоти гумрук берун аз минтақаи доимии назорати гумрукӣ ошкор кардааст.

Дар Тоҷикистон бо фармони сардори мақомоти гумрук, ё шахси ивазкунандаи ӯ, қарор дар бораи ташкили минтақаҳои назорати гумрукии муваққатӣ дар шакли хаттӣ бароварда мешавад.

Тартиби ташкил ва аломатгузории минтақаҳои назорати гумрукӣ, инчунин талабот ба онҳо, ба истиснои ташкили минтақаи назорати гумрукӣ қад - қади сарҳади гумрукӣ, аз тарафи Хадамоти гумрук муқаррар карда мешавад.

Фаъолияти истеҳсолӣ ва фаъолияти дигари тиҷоратӣ, интиқоли молу воситаҳои нақлиёт, шахсон, аз ҷумла шахсони мансабдори мақомоти дигари давлатӣ аз сарҳади минтақаҳои назорати гумрукӣ ва дар ҳудуди онҳо танҳо бо иҷозати мақомоти гумрук ва таҳти назорати онҳо мумкин аст, ба истиснои ҳолатҳое, ки дар Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд. Дар чунин ҳолатҳо ба минтақаҳои назорати гумрукӣ бо роҳи қаблан огоҳ намудани мақомоти гумрук барои дохил шудан имконият дода мешавад.

Дар нуқтаҳои гузаргоҳи Сарҳади давлатии кишвари мо маҳдудиятҳои зикргардида нисбати иҷрои амалиёти интиқоли молу воситаҳои нақлиёт ва шахсон аз сарҳади минтақаи назорати гумрукӣ танҳо дар доираи низоми муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунанд.

Мол танҳо дар минтақаҳои назорати гумрукӣ тафтиш карда мешавад.

Дар раванди баррасии низомҳои гумрукӣ пешниҳоди ҳуҷҷатҳо ва маълумоте, ки барои назорати гумрукӣ заруранд ҷойи асосиро ишғол менамояд.

Шахсоне, ки молу воситаҳои нақлиётро аз сарҳади гумрукӣ интиқол медиҳанд, брокерҳои гумрук (намояндаҳо), соҳибони анборҳои нигоҳдории муваққатӣ, соҳибони анборҳои гумрукӣ ва боркашонҳои гумрукӣ вазифадоранд ба мақомоти гумрук ҳуҷҷату маълумотеро пешниҳод намоянд, ки мутобиқи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои назорати гумрукӣ заруранд.

Мақоми гумрук ҳуҷҷату маълумотеро, ки барои назорати гумрукӣ заруранд, ба таври хаттӣ талаб менамояд ва муҳлати пешниҳоди онҳоро вобаста ба муҳлате, ки барои назорати гумрукӣ кифоя аст, муқаррар менамояд. Бо муроҷиати асосноки шахс ин муҳлат аз тарафи мақомоти гумрук ба муҳлат дароз карда мешавад.

Дар раванди назорати гумрукӣ мақомоти гумрук ҳуқуқ доранд аз бонк ва дигар ташкилотҳои қарздиҳанда оид ба алоқамандии амалиёти шахсон бо ФИБ ва пардохти боҷи гумрукӣ ва андозҳо, ки дар моддаи 15-и Кодекси гумрук оварда шудааст, инчунин оид ба амалиёти брокерҳои гумрукӣ, соҳибони анборҳои нигоҳдории муваққатӣ, соҳибони анборҳои гумрукӣ ва боркашонҳои гумрукӣ низ дар асоси қонунгузории кишвар маълумот гиранд.

Барои мақсади тафтиши дурустии маълумот баъди иҷозати мол барои муомилот, мақомоти гумрук ҳуқуқ дорад, ки ҳуҷҷатҳои тиҷоратӣ,

бухгалтерӣ ва дигар маълумотҳо, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои электрониро, ки ба амалиёти иқтисодии байналмилалии ин мол тааллуқ доранд ва ин маълумот дар бораи моли ба минтақаи гумрукии кишвар воридгардида бошад, инчунин барои амалиёти дигар нисбати ин мол аз декларант ё дигар шахсоне, ки ба ин мол муносибат доранд, талаб намуда гиранд.

Барои назорати гумрукӣ аз мақомоте, ки шахсони ҳуқуқиро ба қайд мегиранд ва аз дигар мақомотҳо, ташкилотҳои гумрук ҳуқуқ доранд маълумот талаб намоянд.

Дар давоми се соли тақвимӣ ҳуҷҷатҳои барои назорати гумрукӣ зарурӣ бо назардошти оне, ки аз тарафи шахсон баъди соле, ки мол таҳти низоми гумрукӣ буданашро гум мекунад, нигоҳ дошта мешаванд. Брокерҳои гумрук, соҳибони анборҳои нигоҳдории муваққатӣ, соҳибони анборҳои гумрукӣ ва боркашонҳои гумрукӣ баъди соле, ки амалиёти гумрукӣ гузаронида шудааст, бояд се соли тақвимӣ ҳуҷҷатҳоро нигоҳ доранд.

Натиҷаи ниҳоии истифодаи низомҳои гумрукӣ бо пешниҳоди ҳисобот бо мақсади назорати гумрукӣ ба анҷом расонида мешавад.

Ҳангоми назорати гумрукӣ ба боркашонҳо, декларант, намояндагони онҳо, соҳибони анборҳои нигоҳдории муваққатӣ, соҳибони анборҳои гумрукӣ, соҳибони мағозаҳои савдои бебоҷ ва дигар шахсони манфиатдор, инчунин ба мол ва воситаҳои нақлиёт набояд зарар расонида шавад.

Нисбати зараре, ки ба шахс расидааст, мақомоти гумрук ё шахсони мансабдори он дар асоси қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгар мебошанд.

Агар зарар ба шахс дар натиҷаи қабули қарори қонунӣ ва амали шахсони мансабдори мақомоти гумрук расонида шуда бошад, ба ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қонунгузории кишвар, ҷуброн карда намешавад. Аз ин рӯ, омӯзиш ва баҳодиҳии низомҳои гумрукӣ, интихоб ва тағйир додани онҳо басо муҳим аст.

Дар раванди баррасии низомҳои гумрукӣ ва истифодаи онҳо яке аз ҷойҳои асосиро интихоб ва тағйир додани онҳо ишғол менамояд.

Мувофиқи қоидаҳои муқаррарнамудаи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон шарти ҳатмӣ ҳангоми интиқоли молу воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон арз намудани низоми интихобшудаи гумрукӣ ба шумор меравад. Зарурати риояи ин шарт аз он бармеояд, ки танҳо дар сурати арз намудани низоми мушаххаси гумрукӣ имконпазир аст, ки мақоми (статуси) моли интиқолшаванда бо мақсадҳои гумрукӣ муайян карда шавад ва бар асоси он оид ба масъалаҳои истифодаи боҷҳои гумрукӣ ва андоз, шаклҳои назорат ва барасмиятдарории гумрукӣ, инчунин муайян намудани доираи ваколати соҳиби моли интиқолшаванда қарор қабул карда шавад.

Уҳдадории шахси молро тавассути сарҳади гумрукӣ интиқолдиҳанда оид ба ҷойгиркунии мол таҳти яке аз низомҳои гумрукии пешбинишуда бо чунин принсипҳои асосии интиқоли мол тавассути сарҳади гумрукӣ, ба монанди риояи ҳатмии барасмиятдарорӣ ва назорати гумрукӣ, инчунин манъи қатъии истифода ва ихтиёрдории моли аз сарҳади гумрукӣ интиқолшаванда то иҷозати он тибқи тартиби муқарраршуда алоқамандӣ дошта, истифода ва ихтиёрдории мол танҳо дар асоси низоми арзшудаи гумрукӣ иҷозат дода мешавад.

Ҳамзамон, Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатеро муқаррар менамояд, ки тибқи он шахсе, ки молро тавассути сарҳади гумрукӣ интиқол медиҳад, ҳуқуқ дорад бо иродаи озоди худ, мустақилона ва бо салоҳдиди худ дилхоҳ низоми гумрукиро интихоб намояд. Илова бар ин, ӯ ҳуқуқ дорад, ки низоми гумрукии интихобшударо бо дигар низом, бо риояи талаботи муқарраргардида, барои низоми нави интихобшуда иваз намояд.

Воридоти мол ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва содироти он аз ин қаламрав шахсро вазифадор менамояд, ки молро таҳти

яке аз низоми гумрукӣ ҷойгир кунад ва ин низомро риоя намояд ва дар доираи муҳлати барои ҳар низом муқарраргардида интихоб намояд ё тағйир диҳад.

Дар раванди риоя кардани низоми гумрукии арзшуда ва шартҳои иҷозати мол ташкилотҳои гумрукӣ вазифадоранд, барои таҳти низоми гумрукии арзшуда, ҷойгир намудани мол иҷозат диҳанд.

Агар мамнуият ва маҳдудиятҳо дорои хусусияти иқтисодӣ намебошанд шахсон вазифадоранд, ки новобаста ба низоми гумрукии арзшуда, онҳоро риоя намоянд.

Барои таҳти низоми гумрукӣ ҷойгир намудани мол ба ташкилотҳои гумрукӣ, танҳо ҳуҷҷату маълумоте пешниҳод карда мешаванд, ки риояи шартҳои таҳти низоми гумрукӣ ҷойгир намудани молро Кодекси гумрук тасдиқ менамоянд.

Ташкилотҳои гумрукӣ ҳуқуқ доранд, танҳо ҳуҷҷату маълумотеро талаб намояд, ки барои тасдиқи риояи шартҳои нигаҳдории мол таҳти низоми гумрукии арзшуда ва риояи ин низом дар асоси Кодекси гумрук заруранд.

Ҳангоми додани иҷозат барои ҷойгир намудани мол таҳти низоми гумрукӣ, пурра ё қисман озод намудан аз боҷҳои гумрукӣ ва андоз ё баргардонидани маблағи пардохтшуда ва (ё) истифода набурдани мамнуият ва маҳдудияти дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамуда пешбинӣ шудааст, мақомоти гумрук ҳуқуқ дорад, пешниҳоди таъмини супоридани пардохтҳои гумрукӣ (боби 46-и Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон), пешниҳоди уҳдадорӣ оид ба содироти бозпаси моли муваққатан воридгардида ва дигар кафолатҳои иҷрои уҳдадориҳои муқаррарнамударо мақомоти гумрук бояд талаб намояд.

Уҳдадориҳо барои тасдиқи риояи шартҳои нигаҳдории мол таҳти низоми гумрукии арзшуда, ки он ба пардохти қисман ё пурраи боҷҳои гумрукӣ ва андоз, баргардонидани маблағи пардохтшуда ва истифода

набурдани мамнуият ва маҳдудияти дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамуда пешбинӣ менамояд, ба уҳдаи декларант вогузошта мешавад ва бо назардошти ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурии гумрукӣ амали ин низом нисбати ин мол боздошта мешавад.

Дар ҳолате, ки қарор эътибори қонунӣ пайдо карда, оид ба ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурии гумрукӣ мусодираи моли таҳти низоми гумрукӣ ҷойгиршударо пешбинӣ накарда бошад, амали ин низом барои ин мол барқарор карда мешавад. Инчунин фоизҳо ҳангоми пардохтани онҳо барои давраи боздоштани амали ин низоми гумрук ҳисоб карда ва пардохта намешаванд.

Ҳангоми ба ҷавобгарии маъмурӣ кашида шудани шахс бо риоя накардани низоми гумрукӣ вобаста буда, он боиси истифода накардани ин низом гардад, низоми гумрукӣ бояд дар давоми 15 рӯзи баъди эътибор пайдо кардани қарори дахлдор оид ба парвандаи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, анҷом дода мешавад.

Дар маҷмуъ ҳаминро бояд қайд намуд, ки интихоб ва тағйир додани низоми гумрукӣ дар раванди пешбурди фаъолияти гумрукӣ ҷойи асосиро мебозад ва аз натиҷаҳои он беҳдошти фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста аст.

Аз тарафи дигар, ки дар раванди пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукӣ истифодаи таҷрибаи ҷаҳонии рушди низоми идоракунии ҳизматрасониҳо ва низомҳои гумрукӣ зарур аст.

Бо назардошти ин ба омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии рушди низоми идоракунии хизматрасониҳо ва низомҳои гумрукӣ мегузарем.

1.3. Таҷрибаи ҷаҳонии рушди низоми идоракунии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ

Аз таҷрибаи ҷаҳонӣ бармеояд, ки хадамоти гумрук дар кишварҳои хориҷӣ мақом, сохтор ва ваколатҳои гуногун доранд ва дар аксарияти онҳо ҷузъи ҷудонашавандаи шуъбаҳои молиявист, ки назорати самараноки

вазифаҳои фискалииро таъмин мекунад, гарчанде ки ҳиссаи он дар даромади буҷет аз пардохтҳои гумрукӣ назаррас аст[40]. Аз таҷриба бармеояд, ки дар Британияи Кабир маъмурияти аксиз ва гумрук мавҷуд буда, дар Аргентина хадамоти гумрук як қисми маъмурияти марказии андоз , дар Қатар як қисми Вазорати корҳои хориҷӣ мебошад.

Тавре ки аллакай қайд намудем, бо мақсади рафъи монеаҳои ба истилоҳ техникӣ ва маъмурӣ кӯшиши муттаҳид сохтани ин ҷузъҳои хизматрасонии гумрукӣ сурат мегирад, ки дар доираи гурӯҳҳо ва блокҳои интегратсионӣ бештар муваффақанд.

Таърих гувоҳӣ медиҳад, ки хадамоти гумрукии давлатӣ соли 1203 дар Британияи Кабир таъсис ёфтааст. Соли 1973 он ба Иттиҳоди Аврупо ворид гашт ва тарифҳо ҳамоҳанг карда шуданд, андоз аз арзиши иловашуда андози гумрукиро иваз кард. Дар кишвар низоми санҷиш барои таъмини эътимоднокии эъломияҳо, муайян кардани партияҳои молҳо барои экспертизаи минбаъда, ҳисоб кардани квитансияҳои зарурӣ, пешниҳоди маълумоти баҳисобгирӣ ва оморӣ мавҷуд аст, ки он CHIEF (Раёсати гумрук оид ба воридот ва содироти молҳо) номида шуда аз зерсистемаҳо иборат аст. CHIEF-Export, ки соли 1992 ба кор даромад, маънои пур кардани декларатсияҳоро дорад. Декларатсияи пурраи содирот, расмиёти содакардашудаи эъломияҳои ғайриоморӣ ва эъломияҳои арзиши гумрукӣ, декларатсияи интиқол тибқи тартиби содаи гумрукӣ, декларатсияи кӯтоҳшуда мавҷуд аст. Зерсистемаи сеюм - CHIEF -Import соли 1994 ҷорӣ карда шуд[41].

Андозҳо аз молҳои воридотӣ, ки аз хориҷи ИА ворид мешаванд, на ба хазинаи миллӣ, балки ба хазинаи Иттиҳоди Аврупо фиристода

[40] Бойкова М.В. Зарубежный опыт таможенного администрирования /М.В.Бойкова; под общ. ред. В.В. Макрусева. -М.: РИО Российской таможенной академии, 2017.-130с.; https://readbookz.net/pbooks/book-2/ru/chapter-121/ (дата обращения 15.08.2021).

[41] Бойкова М.В. Зарубежный опыт таможенного администрирования /М.В.Бойкова; под общ. ред. В.В. Макрусева. -М.: РИО Российской таможенной академии, 2017.-130с.; https://readbookz.net/pbooks/book-2/ru/chapter-121/ (дата обращения 15.08.2021).

мешаванд. Илова ба номгӯйи омехтаи молҳои Иттиҳоди Аврупо, тарифҳои ҳамгирошудаи ИА (TARIC) барои ҳисоб кардани боҷҳои гумрукӣ истифода мешаванд. Ҳама молҳо, инчунин автомобилҳое, ки аз хориҷи ИА меоянд, бояд дар гумрук декларатсия карда шаванд. Ҳама расмиёти гумрукии назорати сарҳадӣ дар дохили ИА бекор карда шуданд, интиқоли баъзе намудҳои мол, масалан, доруҳои дорои моддаҳои нашъадор назорат карда мешаванд.

Дар Ҳиндустон як шуъбаи махсус масъули қонунгузории гумрук мавҷуд аст. Содиркунандагони маҳаллӣ дар ассотсиатсияҳои тиҷоратӣ муттаҳид мешаванд, ки онҳо дар навбати худ дар Федератсияи ташкилотҳои содиротии Ҳиндустон дохиланд. Бо либерализатсияи умумии фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, ин ба содиркунандагони хурд имкон медиҳад, ки сиёсати хориҷиро ҳамоҳанг созанд, аз хароҷоти иловагӣ канорагирӣ кунанд ва ғайра.

Дар Корея гумрук як ниҳоди мустақили ҳуқуқӣ дар Вазорати иқтисод ва молия мебошад. Барасмиятдарории гумрукӣ бидуни ҷойгиркунии мол дар анборҳои нигаҳдории муваққатӣ (TSW) сурат мегирад.

Дар Сингапур декларатсия дар давоми 24 соат тавассути системаи декларатсияи электронӣ сурат мегирад.

Дар Эквадор тартиби барасмиятдарории гумрукӣ метавонад то 25 рӯз ва дар Уругвай, Перу то 30 рӯзро дар бар гирад.

Барасмиятдарории гумрукӣ дар аксари кишварҳо тавассути брокери гумрукӣ сурат мегирад ва брокерҳо бояд ваколати додани декларатсияро ҳангоми содирот / воридоти молҳои аз ҷониби мақомоти давлатӣ тасдиқшударо дошта бошанд.

Дар Эрон ҳама фаъолиятҳои тиҷорати хориҷӣ тавассути яз тарафи созмони давлатӣ - Маркази харид ва тақсимот сурат мегиранд.

Мақомоти гумруки Ҷопон як қисми Вазорати молия мебошанд. Маблағгузории гумрук аз буҷети давлатӣ, як қисми даромад ба буҷети

давлатӣ аз пардохтҳои гумрукӣ қариб 2%-ро ташкил медиҳад ва дар Ҷопон усулҳои зерини барасмиятдарории гумрукӣ мавҷуданд:

1) иҷозатномаи воридот аз ҷониби компютер ҳангоми пешниҳоди декларатсия дода мешавад;

2) аз рӯйи натиҷаҳои санҷиши ҳуҷҷатҳои барои барасмиятдарории гумрукӣ пешниҳодшуда (агар иҷозат аз шуъбаҳои дахлдор талаб карда шавад);

3) аз рӯйи натиҷаи санҷиши борҳо (тақрибан 2-3% бор, агар тафтиши ҳуҷҷатҳо бошад) кофӣ нест.

Декларатсияи содирот танҳо дар сурате имконпазир аст, ки агар мол дар анбори гумрукӣ ҷойгир карда шавад. Танҳо брокери гумрукии иҷозатномадор метавонад содиротро эълон кунад. Ҳангоми бақайдгирии воридот, нусхаи декларатсия аз ҷониби брокери гумрукии иҷозатномадор низ пур карда мешавад.

Дар ИМА гумрук дар ихтиёри Департаменти хазинадорӣ буда низоми миллии стандартизатсия вуҷуд дорад. Воситаи ҷолиб барои ҳавасмандкунии тиҷорати хориҷӣ минтақаи тиҷорати хориҷӣ мебошад. Агар ҷузъҳое, ки молҳои ниҳоӣ аз онҳо ҷамъоварӣ ё истеҳсол карда мешаванд, ба минтақаи тиҷорати хориҷӣ бо низоми имтиёзнок ворид карда мешаванд. Пас ҳангоми воридоти моли ниҳоӣ ба қаламрави гумрукӣ меъёри пасттари боҷи воридотӣ нисбат ба молҳои тайёр истифода мешавад. Инчунин квотаи воридотӣ барои молҳо татбиқ карда намешавад.

Механизми андозбандии амалиётҳои содиротӣ ва воридотӣ аз ҷониби кишварҳои хориҷии дорои иқтисоди пешрафта ва таҷрибаи бой дар ситонидани боҷҳо, боҷҳои гумрукӣ ва дигар андозҳои ғайримустақим таҳияшуда, асосан ба созмонҳои байналмилалӣ мувофиқат мекунад. Дар кишварҳои пешрафта танҳо аз воридот андоз ситонида мешавад. Дар ИМА боҷи содиротӣ манъ карда шудааст. Аммо, мамлакатҳои пешқадам системаи андозҳои дохилиро, ки аз молҳои мавриди амалиёти содироту воридот ситонида мешаванд, васеъ истифода мебаранд. Ҳатто дар чунин як гурӯҳи ҳамгирой ба мисли Иттиҳоди Аврупо, ки дар он ҷо байни

кишварҳои аъзо ягонагии назарраси қонунгузории андоз вуҷуд дорад, меъёрҳои андоз аз арзиши иловашуда ва аксизҳо дар байни кишварҳо фарқ мекунанд, ки барои содирот ба як кишвари мушаххас шароити мухталифи тиҷоратӣ фароҳам меорад.

Дар бисёре аз ин кишварҳо, амалиётҳои содиротӣ аз рӯйи меъёри сифрӣ андозбандӣ карда мешаванд, то интиқоли маблағ ба давлатҳоро осон кунанд. Ҳама пардохтҳои гумрукӣ дар он ҷо аз ҷониби Идораи пардохтҳои гумрукӣ ва аксиз ситонида мешаванд. Ҳангоми ҳисоб кардани маблағи андозе, ки бояд ба Идораи пардохтҳои гумрукӣ ва аксиз интиқол дода шавад, ба пардохткунанда иҷозат дода шудааст, ки маблағи андозеро, ки аз хариди мол ситонида мешавад, танҳо фарқиятро пардохт намояд. Агар дар ҳар давра маблағи ситонидашуда назаррас бошад ва аз андози интиқолшаванда зиёд бошад, идора фарқиятро дар давоми 10 рӯзи баъди гирифтани декларатсия пардохт мекунад.

Дар Олмон андоз аз арзиши иловашуда - андоз аз арзиши иловашуда номида мешавад. Он мутобиқи Низомномаи андозҳо, боҷҳо, боҷҳо ва андози воридотӣ тибқи қонуни гумрукӣ аксизро ифода мекунад. Ҷамъоварии андоз аз ҷониби Идораи федералии гумрук сурат мегирад. Ҳадафи ситонидани ин андоз мутобиқсозии молҳои кишварҳои сеюм (озод аз андоз аз арзиши иловашудаи кишвари содиркунанда) то гирифтани ААИ, ки нисбати моли шабеҳи ватанӣ истифода мешавад, мебошад. Ҳамин тариқ, байни молҳои ватанӣ ва воридотӣ муносибатҳои баробари рақобат барқарор карда мешаванд.

Дар Испания сиёсати ситонидани боҷи гумрукӣ ба сиёсати Украина монанд аст. Содироти мол ва хизматрасониҳо аз андоз аз арзиши иловашуда озод карда мешавад. Ҳангоми воридот ААИ бо назардошти супоридани ҳамаи боҷҳои гумрукӣ ситонида мешавад. Ба таври қонунӣ, ин ҳамчун як намуди мушаххаси муомилот ба расмият дароварда шудааст, ки нисбати онҳо меъёри сифрии андоз татбиқ карда мешавад. Дар натиҷа,

содиркунандагон аз ҳуҷҷатгузории амалиёти худ барои мақомоти андоз озод нестанд.

Аз таҳлили сохтори даромадҳо аз аз андози дохилии маҳсулоти нафтӣ, ки ҳиссаи онҳо ба таври назаррас дар Фаронса афзоиш ёфт боқӣ мондааст. Ин андоз бояд на ба аксизҳо, балки ба пардохтҳои гумрукӣ нисбат дода шавад. Қариб ҳама ашёи хоми истеҳсоли маҳсулоти нафтӣ ба кишвар ворид карда мешаванд ва аз истеҳсоли содирот ва реэкспорти маҳсулоти нафтӣ ин андоз ситонида намешавад. Инчунин камшавии андоз аз арзиши иловашуда дар гурӯҳҳои молӣ ба монанди мошинҳо бо афзоиши саҳмияҳои суғуртаи иҷтимоӣ ҷуброн карда мешавад. Ин раванд дар такмили механизми баҳодиҳии ҳиссаи даромадҳои гумрукӣ дар буҷет ва тадриҷан коҳиш додани он ба назар гирифта мешавад.

Дар Швейтсария боҷ аз воридот ва содирот тибқи меъёрҳои дар тарифи гумрукӣ муқарраргардида ситонида мешавад. Дар ин кишвар аз воридоти молҳо ва хариди хидматҳо ба хориҷа агар аз 75000 франки швейтсарӣ дар як сол бошад, боҷ ситонида мешавад.

Дар Шветсия бошад, воридот аз ААИ ва содирот аз он озод аст. Дар кишварҳои Шарқи Наздик меъёри боҷ аз 1,5 то 10,0%-ро ташкил медиҳад.

Дар кишварҳои Амрикои Ҷанубӣ меъёри боҷ аз 12 то 95% аз моли воридотӣ ситонида шуда, дар дигар ҳолатҳо ба андозаи 20% андозбандӣ карда мешаванд.

Боҷи гумрукӣ ҳам дар Украина ва ҳам дар дигар давлатҳо аз ҷониби иштирокчиёни амалиёти тиҷорати хориҷӣ пардохт карда мешавад ва барои маблағгузории фаъолияти хадамоти гумрукӣ истифода мешавад.

Ҳаҷми боҷ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ аз методологияи муайян кардани манбаи андоз ва тартиби ҳисобкунии ин пардохтҳо вобаста аст. Мушкилоти арзёбии молҳо барои мақсадҳои гумрукӣ яке аз самтҳои муҳими гуфтушунидҳои бисёрҷонибаи тиҷоратӣ буда, равандест, ки мақомоти гумрук бояд нархи воқеии молҳои воридотӣ ва мавқеи онҳоро дар таснифоти тарифии мол муайян кунанд. Тафовут дар усулҳои арзёбии

гумрукии миллӣ ба таъсири протексионистии боҷҳо таъсири бевосита мерасонад. Дар ҳолатҳое, ки усули баҳодиҳии гумрукӣ боиси аз ҳад зиёд баҳо додани мол мегардад, афзоиши боҷи адвалорӣ ба афзоиши суръати тариф таъсир мерасонад.

Принсипҳои умумии баҳодиҳии молҳоро барои ситонидани боҷҳои гумрукӣ ГАТТ дар асоси муайян кардани арзиши гумрукӣ муқаррар менамояд. Маблағҳое, ки воқеан барои моли воридшаванда пардохт карда мешаванд ё бояд пардохт карда шаванд, инчунин ғайриимкон будани муайян кардани арзиши гумрукӣ дар асоси сметаҳои сохта ё арзиши молҳои истеҳсоли ватанӣ мавҷуд аст. Аммо, созишнома дар назди ҳар як кишвар саволе мегузорад, ки оё зарур аст, ки арзиши боркашонӣ ва суғурта ба арзиши гумрукии мол дохил карда мешавад, яъне зарурати истифодаи нархи CIF ё FOB ба миён меояд. Аксари кишварҳо нархи CIF - ро ҳамчун асос барои муайян кардани арзиши гумрукӣ мегиранд. Дар Сингапур асоси ҳисобкунии боҷи гумрукӣ нархи DCF ва дар Иёлоти Муттаҳида нархи ФОБ мебошад.

Дар Булғористон номгӯйи молҳо ба системаи ҳамоҳангшудаи тавсиф ва рамзгузории мол асос ёфта, ҳуҷҷати асосии назорати оморӣ ва баҳисобгирии муомилоти тиҷорати хориҷӣ декларатсияи гумрукӣ мебошад. Булғористон аз соли 1996 узви СУС аст, аз соли 1997 тарифи нави гумрукӣ ва созишномаҳои имтиёзноки тиҷоратӣ бо ИА, созишномаҳо дар бораи минтақаи озоди тиҷорат бо Словакия, Ҷумҳурии Чех ва Словения амал мекунанд.

Дар Лаҳистон аз соли 1997 тарифи нави гумрукӣ амал мекунад, ки чор намуди меъёри гумрукиро пешбинӣ мекунад: анъанавӣ (асосӣ), имтиёзнок, автономӣ ва коҳишёфта.

Меъёрҳои автономӣ барои молҳои кишварҳои таҳти нархҳои муқаррарӣ ва имтиёзнок истифода мешаванд, агар андозаи ин меъёрҳо аз меъёри боҷи мухтор зиёд бошад.

Меъёрҳои коҳишёфта барои кишварҳое, ки Лаҳистон бо онҳо дар бораи минтақаи озоди тиҷорат шартнома бастааст: кишварҳои ИА, кишварҳои Балтика. Ҳаҷми асосии савдо (зиёда аз 80%) маҳз дар асоси паст шудани меъёри гумрукӣ амалӣ карда мешавад. Аммо, Украина ва дигар кишварҳои ИДМ ба ин гурӯҳи кишварҳо шомил нестанд.

Дар Лаҳистон бидуни боҷ барои намудҳои алоҳидаи мол (мошин, сӯзишворӣ) фаъолона истифода мешавад, ки ҳаҷми онро давлат муқаррар мекунад. Кодекси гумрук, ки соли 1998 қабул шудааст, дастурҳо ва қонунҳои танзими гумрукиро дар кишварҳои узви ИА аз худ мекунад. Барасмиятдарории гумрукӣ бар асоси як ҳуҷҷати ягонаи маъмурӣ, ки дар кишварҳои ИА эътибор дорад, амалӣ карда мешавад.

Венгрия соли 1995 тарифи нави гумрукиро ҷорӣ кард, барасмиятдарории гумрукӣ дар асоси Ҳуҷҷати ягонаи маъмурӣ, ки дар ИА истифода мешавад, сурат мегирад.

Аз соли 1995 иттифоқи гумрукӣ байни Туркия ва ИА амал мекунад. Мувофиқи ин созишнома, ҳама боҷҳо оид ба тиҷорати молҳои саноатӣ (15500 адад мол), оид ба маҳсулоти кишоварзӣ ва маҳсулоти хӯрокворӣ бекор карда шуданд. Созишнома бар принсипи квота барои таҳвили мутақобила асос ёфтааст.

Дар тиҷорат бо кишварҳои сеюм, Туркия тарифи гумрукии ИА-ро татбиқ мекунад. Низоми воридот мувофиқи принсипи молӣ-соҳавӣ мутобиқи Системаи ҳамоҳангшудаи байналмилалӣ, ки ИА ва СУС қабул кардаанд, таҳия карда мешавад, аммо ба ғайр аз меъёрҳои кишварҳои ИА ва кишварҳои сеюм, ставкаҳо барои кишварҳое, ки Туркия бо онҳо ҷудо карда мешавад. Ҳоло созишномаҳои тиҷорати озодро бо Исроил, Руминия, Венгрия, Литва, Чехия, Словакия, Булғористон, Эстония имзо кардааст. Низоми афзалиятҳо дар савдои хориҷӣ барои кишварҳои нисбатан рушдёфта нигоҳ дошта мешавад.

Ба категорияҳои чораҳои бидуни тарофа оид ба танзими фаъолияти содироту воридот дар Туркия чораҳои гуногуни сиёсати молиявӣ, техникӣ, маъмурӣ, кредитӣ ва тиҷоратӣ дохил мешаванд, ки метавонанд дидаю дониста ба танзими тиҷорати хориҷӣ (манъкунӣ, квотаҳо, иҷозатномаҳо) ва дар натиҷаи сиёсати техникӣ, татбиқи стандартҳои тандурустӣ, андешидани чораҳои маъмурӣ ва молиявӣ равона карда мешаванд. Таъсири канори ин чораҳо монеаҳои тиҷорати хориҷиро эҷод мекунад ва онҳоро ба маҳдудиятҳои ғайритарифӣ табдил медиҳад, ки аксар вақт тағйирёбии барқасдона аст.

Истифодаи гурӯҳи якуми маҳдудиятҳои тарифӣ ба заминаи таҳияшудаи қонунгузорӣ ва маъмурӣ асос ёфта, татбиқи онҳо ба мақомоти ҳокимияти иҷроияи дахлдор, чун қоида, ба мақомоти марказии ҳукумат супорида мешавад. Дар робита ба фаъолияти гурӯҳи дуввум, аксари кишварҳо саъй мекунанд, ки созишномаҳои байналмилалиро оид ба қоидаҳои истифодаи сиёсатҳои техникӣ ва экологӣ, қоидаҳо (Стандартҳо) оид ба ҳифзи саломатӣ, стандартҳои сертификатсия бо мақсади эътирофи чораҳои миллӣ дар ин самт барои кам кардани ҳадди ақал таҳия кунанд.

Маълум аст, ки қоидаҳои истифодаи баъзе намудҳои маҳдудиятҳои ғайритарифӣ таҳия карда шуданд. Ин воситаҳо дар таҷрибаи ҷаҳонӣ васеъ истифода мешаванд. Дар Маҷористон барои муҳофизат кардани бозор аз рақобати хориҷӣ системаи квотаҳои глобалӣ барои баъзе намудҳои мол мавҷуд аст. Дар Эстония иҷозатномадиҳии воридот бо мақсади ҳифзи истеҳсолкунандагони миллӣ сурат мегирад, аз ин рӯ, нассоҷӣ ва маҳсулоти металлӣ бояд иҷозатнома гиранд.

Ветнам системаи нархҳои ҳадди ақали воридот ва тақсимоти мутамаркази квотаҳоро барои амалиёти содироту воридот истифода мебарад.

Дар Ҳиндустон воситаҳои асосии истеҳсолот бидуни пардохти боҷ ворид карда мешаванд, ба шарте ки содироти бозгашти маҳсулоти дар ин таҷҳизот истеҳсолшударо баргардонанд.

Лаос дар содирот / воридоти молҳои стратегӣ - маҳсулоти нафтӣ, чӯб, биринҷ, қаҳва, барқ, тунука, металлҳои қиматбаҳо монополияи давлатӣ дорад. Содироти тилло ва нуқра манъ аст.

Сингапур баҳрабарандаи системаи умумии афзалиятҳо барои воридоти иҷозатномадиҳии ҳайвонот, силоҳ, маҳсулоти чопӣ, аудио ва видео, доруҳо, барои содирот - аслиҳа, моддаҳои хатарноки кимиёвӣ мебошад.

Дар Колумбия силоҳ, маводи кимиёвӣ ва мухаддир бояд иҷозатнома гиранд. Никарагуа дорои иҷозатномаи автоматии воридот аст, аммо шакар ба иҷозатномаи махсус ниёз дорад.

Бразилия инчунин, ба таври худкор ҳама воридотро иҷозат медиҳад. Дар Перу низоми иҷозатномадиҳӣ ба растаниҳо ва ҳайвоноти нодир, антиқа, маводи мухаддир, силоҳ ва маводи тарканда татбиқ мешавад.

Дар Ироқ воридот бояд иҷозатномаи ҳатмӣ дошта бошад.

Ҷопон барои воридоти маҳсулоти кишоварзӣ, маҳсулоти моҳӣ, дорусозӣ, кимиёи органикӣ, маводи тарканда квота дорад. Барои воридоти маҳсулоти кишоварзӣ ҳар сол квотаҳои тарофавӣ муқаррар карда мешаванд, ки ба таври зерин муайян карда мешаванд: ҳаҷми талабот бо назардошти ҳаҷми истеҳсоли ватанӣ. Ягона канали давлатии монополистӣ биринҷ, гандум, шири моеъ, намак, афюн, машрубот, тамоку мебошад.

Барои воридоти моҳии сурх, маҳсулоти наҳанг, икра, мол аз Ироқ, иҷозати пешпардохт барои воридот барои зиёда аз 2 сол, бояд аз Вазорати тиҷорати хориҷӣ ва саноат иҷозатномаи қаблӣ гирифта шавад. Ғайр аз он, Ҷопон талаботи қатъии техникӣ дорад. Бақайдгирии ҳатмӣ бояд шартномаҳои экспертизаи даромаднокии амалиёт, суғуртаи содиротӣ бошад.

Дар ИМА, содироти маҳсулоти стратегӣ иҷозатномаи Вазорати молияро талаб мекунад (ба истиснои Канада). Ҳамин тариқ, талаботи миллӣ барои иҷозатномадиҳии ҳатмии содирот ва воридот хеле гуногунанд. Намунаҳои истифодаи чораҳои маҳдудкунандаи системаи назорати содироти Британияи Кабир оид ба молҳои дугона, технологияҳои нав ва ғайра, истифодаи иҷозатномаҳои инфиродӣ барои молҳои мушаххас ва иҷозатномаи умумии содиротии кушода барои содирот ба Аврупои Ғарбӣ, Амрикои Шимолӣ, Ҷопон ва Австралия мавҷуд аст.

Аксари молҳо дар асоси иҷозатномаи кушодаи воридот ворид карда мешаванд.

Дар Сингапур воридоти сақич, тақлидкунандаи тамоку, пиротехникӣ ва крекер, аслиҳа, маводи мухаддир комилан манъ карда шудааст.

Дар Қувайт воридоти машрубот, пивои беалкогол, гӯшти хук ва пӯсти хук, таҷҳизот барои истеҳсоли машрубот, аслиҳа, лавозимоти ҷангӣ ва ғайра манъ аст.

Дар Қатар воридоти силоҳ, маводи мухаддир, гӯшти хук, моддаҳои радиоактивӣ, матбуоти зиддидинӣ, молҳо аз Исроил, мошинҳои бозӣ, либоси низомӣ, кортҳои мусиқӣ, таблиғи сигор манъ карда шудааст. Амбарго ҳамчун манъи пурраи (ё қариб пурра) амалиёти иқтисодии хориҷӣ бо як кишвар дар амалияи ҷаҳонӣ барои фишорҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ истифода мешавад ва дар назари аввал як падидаи ба таври васеъ паҳншуда нест. Аммо, чунин ҳолатҳои сиёсати маҳдудкунанда аз танҳоӣ дур нестанд. Эрон ба молҳои Исроил ва Африқои Ҷанубӣ эмбарго муқаррар кардааст, Баҳрайн муқаррар кардааст, ки кишвари аслии мол наметавонад Исроил бошад ва аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ ба Ироқ эмбарго ҷорӣ шудааст.

ИМА бо таҷрибаи васеи расмиёти зиддидемпинг тавсиф мешавад Иҷозатномадиҳии инфиродӣ барои Куба, Кампучия, Либия, Ветнам, Никарагуа ва нафти хом дар Африқои Ҷанубӣ вуҷуд дорад. Баъзе

кишварҳо воридоти либос ва пойафзолро ба кишвар манъ мекунанд. Истифодаи ин таҷриба дар Украина низ мувофиқи мақсад мебуд.

Таҳлили сохтори идоракунии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки имрӯз он дар доираи модели анъанавии системаи идоракунӣ ташаккул ёфтааст, ки чор сатҳи ташаккулёбиро пешбинӣ мекунад. Дар сатҳи аввал, равишҳои методологӣ таҳия мешаванд, дар дуюм модели идоракунӣ, дар сатҳи сеюм технологияи менеҷмент ва дар чорум усулҳои идоракунӣ ташаккул меёбанд.[42]

Бояд қайд кард, ки равишҳои хело зиёди методологӣ маълуманд, ки дар рушди назария ва амалияи идоракунӣ саҳми назаррас гузоштаанд. Дар ин раванд истифодаи равишҳои бештар ба монанди систематикӣ, вазъӣ ва фаъолона рушдёбанда, куллӣ-эволютсионӣ (маърифатӣ) паҳн шудааст.

Равиши равандӣ фаъолияти мақомоти гумрукро ҳамчун як қатор вазифаҳои ба ҳам пайвастаи идоракунӣ ва технологӣ - равандҳои корӣ баррасӣ мекунад. Равиши системавӣ сохтори гумрукро ҳамчун маҷмуи унсурҳои ба ҳам вобаста, аз қабили кадрҳо, сохтор, вазифаҳо ва технологияи фаъолият, ки барои ноил шудан ба ҳадафҳои гуногун дар муҳити тағйирёбандаи хориҷӣ равона шудаанд, пешниҳод мекунад. Усули вазъӣ ба он равона карда шудааст, ки интихоби қарори идоракуниро вазъият муайян мекунад. Азбаски шумораи зиёди омилҳое мавҷуданд, ки система ба расму оинҳо таъсир мерасонанд, роҳи ягонаи «беҳтарин» -и идоракунии ташкилот вуҷуд надорад.

Дар шароити муосир равиши ҳамаҷонибаи эволютсионӣ ё маърифатӣ ин муносибат ба ташаккул, ҷамъоварӣ ва истифодаи дониш дар бораи эволютсияи бутуни низоми гумрукӣ дар заминаи тағйирот мебошад.

Ҳамгироии чунин равишҳо имкониятҳои васеътаринро дар ҳалли мушкилоти марбут ба гумрук дар ҳама сатҳҳои пешниҳоди он фароҳам

[42] Черныш А.Я. Исследование проблемных вопросов управления качеством таможенных услуг: монография / А.Я. Черныш, Ю.Е. Гупанова, О.Г. Симахин. -М.: Изд-во Российской таможенной академии, 2012. -140 с.-С.27-42.

меорад: институтсионалӣ, ташкилӣ, равандӣ, захиравӣ ё дар сатҳи хизматрасонӣ - натиҷаи ниҳоии фаъолият.

Инчунин нақши ҳамгироҳкунандаро равиши эволютсионии иҷро мекунад, ки дар сатҳи ташаккули дониш дар бораи равандҳои гумрукӣ ва дар маҷмуъ ташкилоти гумрукӣ муттаҳид мекунад, асос ёфтааст[43].

Аз ин рӯ фаҳмиши нав системаҳои идоракуниро ҳамчун системаи ташкил ва дастгирии қарорҳои гумрукӣ, ки ба баланд бардоштани сатҳи ташкили мақомоти гумрук нигаронида шудаанд, ҳисоб менамояд. Ҳар қадаре ки пайвастагиҳо бо мураккабии афзоянда идора карда шаванд, ҳамон қадар ташкилоташ баландтар мешавад. Дар амал, ин дар ҷустуҷӯйи сохтори самарабахши ташкилии идоракунии хадамоти гумрук ва муносибгардонии шумораи кормандони гумрук бо мақсади мусоидат намудан дар савдои байналмилалӣ ифода ёфтааст[44].

Маҳз дар охири асри бистум консепсияи гузариш аз идоракунии «доимӣ» ба «интихобӣ» пайдо шуд. Ин, пеш аз ҳама, барои хизматрасониҳои бесамари гумрукӣ, ки афзоиши хароҷот барои рушди системаи гумрук метавонад ба афзоиши онҳо мувофиқат кунад, алоқаманд аст, аммо хароҷотҳо баъзан ба манфиат номувофиқ ва бесамар мебошанд.

Аз маълумотҳо бармеояд, ки "гардиши савдои хориҷии ИМА 18% сатҳи ҷаҳониро ташкил дода, 19 ҳазор корманди гумрук дар ин соҳа машғул буданд, дар Русия гардиши савдои хориҷӣ хело ночиз буда, дар ҳоло айни замон 68 ҳазор афсари гумрук ба хизмат машғуланд. Мисоли дуюм, дар Шветсия, тақрибан 2 ҳазор корманди гумрук ҳамасола 5,5 миллион эъломияи гумрукиро коркард мекунанд. Яъне, сарбории

[43] Управление таможенным делом: учебное пособие / В.В. Макрусев, В.А. Черных, В.Т. Тимофеев, А.Ф. Андреев, М.В. Бойкова, И.Н. Колобова, В.Ю. Дианова, С.В. Барамзин, В.Ф. Волков: под общей ред. В.В. Макрусева и В.А. Черных. -СПб.: Троицкий мост. 2011.-С.103.

[44] Ершов А.Д., Макрусев В.В., Калинина О.В., Сизова К.А. Таможенные услуги в международной цепи поставки товаров: монография. – М.: РИО РТА, 2007. -С.35.

хизматрасонии ДБГ-и як корманд дар Шветсия назар ба сарборӣ дар Россия 73 маротиба зиёдтар аст»[45].

Дар аввали асри XXI дар бахши давлатӣ, аз ҷумла гумрук, тағйиротҳо ба амал омаданд. Дар амалияи менеҷмент равишҳо ва усулҳои менеҷмент, ки худро дар бахши хусусӣ исбот кардаанд, рӯз аз рӯз бештар ҷорӣ шуда истодаанд.

Тамоюлҳои барҷастатарин тасҳеҳи модели идоракунии асосӣ ва васеъ ҷорӣ намудани методологияи идоракунии ба натиҷа нигаронидашуда мебошанд[46].

Ҳангоми баррасии модели идоракунии мавҷуда, тадриҷан аз низоми маъмулии маъмурӣ гузаронида мешавад, ки дар он звенои марказӣ сарвар аст ва тартиби марказӣ аз рӯйи дастурҳо ба системаи идоракунии маркетинг гузаронида мешавад. Истеъмолкунандаи унсури марказии он, фалсафа ва технологияи идоракунӣ ба қонеъ кардани ниёзҳои он равона карда шудааст.

Аз ин рӯ, дар сатҳи бунёдӣ, ворид намудани тағйирот бо гузариш аз модели анъанавии маъмурияти классикии идораи гумрукӣ ба модели инноватсионӣ - интегративии идоракунӣ, ки модели маъмурияти классикӣ ва модели маркетингро дар бар мегирад, алоқаманд аст.

Дар модели инноватсионӣ, системаи анъанавии идоракунии ба системаи интегратсионӣ иваз карда мешавад, ки он дорои унсурҳои механизми бозорӣ мебошад. Хадамоти давлатӣ (ин хусусан дар сатҳҳои поёнии ҳукумат баръало мушоҳида мешавад) тадриҷан ба соҳаи хизматҳои мушаххас табдил меёбад. Аз ҷумла, тавре ки қаблан қайд карда шуд, дар соҳаи гумрук хизматҳо аз ҷониби ҳам ширкатҳои давлатӣ ва ҳам хусусӣ: хизматрасонии иттилоотӣ ва машваратӣ, брокерӣ, хизматрасонии анбор ва

---

[45] Управление таможенным делом: учебное пособие / В.В. Макрусев, В.А. Черных, В.Т. Тимофеев, А.Ф. Андреев, М.В. Бойкова, И.Н. Колобова, В.Ю. Дианова, С.В. Барамзин, В.Ф. Волков; под общей ред. В.В. Макрусева и В.А. Черных. СПб.: Троицкий мост. 2011.-С.37.

[46] Основы управления таможенными органами России: учебник /В.В. Макрусев, В.Т. Тимофеев, И.Н. Колобова, С.В. Барамзин, А.Ф. Андреев; под общ. ред. В.А. Черных. – М.: Изд-во Российской таможенной академии, 2009. – 252 с.-С.12.

ғайра расонида мешавад. Дар айни замон, баъзе аз хизматҳо аз як давлат ба заминаи хусусӣ интиқол дода мешаванд. Ва ҳанӯз ҳам саволҳо дар бораи умумият ва мушаххасот дар идоракунӣ вуҷуд доранд, ки кадом шаклҳо, усулҳои идоракунӣ универсалӣ мебошанд ва онҳо дар доираи мушаххасоти ташкилот, муассисаи давлатӣ амал мекунанд.

Дар ҳолати дуюм - ҷорӣ намудани методологияи идоракунии ба натиҷа нигаронидашуда. Гузариш дар хизматрасониҳои давлатӣ ба модели идоракунии ба натиҷа нигаронидашуда, пайдо кардани роҳи ҳалли оқилонаи мушкилоти пайдошуда, барои муайян кардани муносиби ҳадафҳо ва рисолати ташкилот, ҳамоҳангсозӣ ва мукотибаи қатъии байни онҳо бо қоидаҳо ва расмиёти анъанавии маъмурият талабҳои қатъӣ мегузорад.

Амалияи ташаккули миссия (ҳадафи умумӣ ва принсипҳои мутамарказ) тадриҷан дар хизматрасониҳои давлатӣ тақвият меёбад. Он усулҳои миқдории натиҷаҳоро, алалхусус баҳодиҳии самарабахшӣ (таносуби натиҷа ба хароҷот), самаранокӣ (таносуби натиҷаи воқеӣ ба нақша) ва сарфаро (таносуби хароҷоти нақшавӣ ба воқеӣ) истифода мебарад.

Дигар таъкидҳо низ тағйир меёбанд, аз ҷумла, аз чен кардани хароҷот, меҳвари диққат ба ченкунии натиҷаҳо гузаронида мешавад. Агар равиши анъанавӣ дар идоракунии давлатӣ доимо ба ҳаҷми хароҷоти маблағҳои давлатӣ диққат диҳад ва натиҷаи ниҳоӣ дар соя боқӣ монад, пас дар муносибати ҳамгироӣ ба идоракунии хадамоти давлатӣ диққати асосӣ ба чен кардан ва назорат кардани натиҷаҳое, ки дар раванди амалҳои муайяни хадамоти давлатӣ ба даст оварда мешаванд, равона карда шудааст.

Гузариш ба модели интегративии идоракунӣ вазифаҳои навро барои дарки назариявии тамоми маҷмуи ғояҳо, принсипҳо, усулҳо ва технологияҳои идоракунии гумрук мегузорад.

Ҳоло дар идоракунии мақомоти гумрук ҷойгоҳи муҳимро вазифаҳои менеҷмент ишғол мекунанд. Аз ин рӯ, рушди сохторҳои ташкилии идоракунӣ, истифодаи усулҳо ва воситаҳои техникии идоракунӣ, интихоб, тарбия ва ҷойгиркунии кадрҳо бо дарназардошти таркиб ва мундариҷаи хоси вазифаҳои идоракунӣ сурат мегирад. Дар шакли умумитаринаш, функсияи идоракунӣ ҳамчун як намуди фаъолият бо истифода муайян карда мешавад, ки субъекти идоракунӣ ба объекти идорашаванда таъсир мерасонад.

Таркиби функсияҳои менеҷмент ба таври табиӣ дар амалияи идоракунии намудҳои гуногуни фаъолият таҳия шудааст ва инҳоро дар бар мегирад: вазифаи банақшагирӣ, вазифаи ташкили иҷрои нақшаҳо, инчунин вазифаи танзими равандҳои амалишаванда.[47]

Таҳлили таҷрибаи хориҷӣ нишон медиҳад, ки такмили системаи идоракунии хадамоти давлатӣ як қисми дигаргуниҳои мураккабтар дар соҳаи идоракунии бахши давлатӣ мебошад. Таҳлили таҷрибаи хориҷӣ дар доираи ин ҷузъ ба муайян кардани сабабҳои асосӣ, тамоюлҳо ва равишҳои гузаронидани ислоҳот дар ин самт дар чунин кишварҳо равона карда шуд: Британияи Кабир, ИМА, Австралия, Канада, Олмон, Малайзия, Маҷористон, Полша, Чин, Кореяи Ҷанубӣ, Ҳолланд, Бразилия, Федератсияи Россия ва як қатор давлатҳои дигар. Интихоби ин кишварҳо, аз як тараф, бо монандии мушкилоти мавҷудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз тарафи дигар, бо натиҷаҳои таъсирбахши бадастовардаи ин кишварҳо дар ҷараёни ислоҳот вобаста аст.

Таҳлили таҷрибаи хориҷӣ имкон дод, ки равишҳо ва принсипҳои асосие, ки барои рушди системаи хизматрасонии давлатӣ, аз он ҷумла хизматрасониҳои гумрукӣ истифода мешаванд, муайян карда шаванд, ки аз қисматҳои зерин иборатанд:

---

[47] Барамзин С.В. Функции управления в таможенном деле (проблемы качества процессов и результатов): монография. М.: Изд-во Российской таможенной академии, 2009. - С.68.

- рушд тибқи принсипҳои ба таври равшан муқарраршуда амалӣ карда мешавад;

- рушд бо ташкили шабакаи васеи таҳқиқотӣ, машваратӣ, омӯзишӣ ва дигар сохторҳои дастгирикунанда ҳамроҳӣ карда мешавад;

- рушд бо истифодаи васеи технологияҳои пешрафтаи иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ ҳамроҳӣ карда мешавад;

- раванди такмили хизматрасонии давлатӣ бо истифодаи принсипи «алоқа» бо истеъмолкунандаи хизматҳо зич алоқаманд аст;

- раванди такмили хизматрасонии давлатӣ вақти тӯлониро мегирад ва ғайра.

Муайян кардани принсипҳо яке аз унсурҳои асосии раванди ташкили системаи муассири расонидани хизматрасонии гумрукӣ мебошад, ки дар асоси ҳадафҳои гузошташуда ва стратегия ба принсипҳои зерин асос ёфтааст:

- таҳия ва татбиқи стандартҳои миллӣ;

- додани ваколатҳои калон ба мақомоти иҷроияи сатҳе, ки бевосита хизматрасонӣ дар он сурат мегирад;

- чандирии бузург дар пешниҳоди хизматҳо бо дарназардошти хусусиятҳо ва ниёзҳои мушаххаси истеъмолкунандагон;

- имконияти ба истеъмолкунанда интихоби ҷои қабул ва провайдери хизматрасон, ки боиси баланд шудани сифати хизматҳо мегардад.

Умуман, ба даст овардани натиҷаҳои дилхоҳ дар ҷараёниислоҳоти бахши давлатӣ асосан, бо гузоштани дурусти ҳадафҳо ва интихоби принсипҳои ба ин ҳадафҳо мувофиқ муайян карда мешавад. Ҳамоҳангсозии раванди ислоҳоти хизмати давлатӣ ва пешниҳоди хадамоти давлатӣ бояд аз ҷониби як мақоми ваколатдори давлатӣ амалӣ карда шавад. Барои таъмини сатҳи муносиби ҳамоҳангӣ, дастрасӣ ба иттилоот ва ҳамкории байни иштирокчиёни раванди ислоҳот, ин мақомоти давлатӣ бояд кори худро тақвият диҳанд.

Ҳангоми ислоҳоти хадамоти давлатӣ барои ба даст овардани натиҷаҳои устувор, ҳамзамон таҳияи унсурҳои мувофиқи инфрасохтор барои дастгирии расонидани хизмати давлатӣ зарур аст. Чунин инфрасохтор таъсиси шабакаи ташкилотҳо ва муассисаҳоро дар назар дорад, ки раванди пешниҳоди хадамоти давлатиро тавассути таҳқиқот, ташаккули пойгоҳи пахши иттилоотӣ, додани маслиҳатҳо ва омӯзишҳо ҳам барои хизматчиёни давлатӣ ва ҳам барои истеъмолкунандагони хизматҳо осон мекунанд.

Дар кишварҳои хориҷӣ (аз он ҷумла ИМА), барномаи саросарии муштариёни дараҷаи аввал арзёбии сифати хизматҳоро назорат мекунад ва мунтазириҳои истеъмолкунандагонро ба хизматрасонӣ тафтиш мекунад. Ҳамзамон, дар байни хизматчиёни давлатӣ, ки дар ҷараёни хизматрасонӣ бо аҳолӣ мустақиман робита доранд, мунтазам пурсишҳо гузаронида мешаванд, то ки камбудиҳо ошкор карда шуда, пешниҳодҳо оид ба ноил шудан ба сатҳи стандартҳои сифати хизматрасониҳои бахши хусусӣ ҷамъоварӣ карда шаванд.

Дар баланд бардоштани сифати хадамоти гумрукӣ стандартҳои байналмилалии ISO 9000 (International Organization for Standardization) нақши муайян доранд. Дар байни кишварҳое, ки ин системаҳоро дар фаъолияти мақомоти гумрук татбиқ кардаанд, инҳоянд: Чин, Ҷумҳурии Корея, Украина ва Беларус[48]. Таҷрибаи Чин самаранокии натиҷаҳои бадастовардаро нишон медиҳад. (татбиқи системаи идоракунии сифат дар асоси стандартҳои ISO 9000). Ҳамин тариқ, 97,6% иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ аз кори гумрукҳои Чин қаноатманд мебошанд. Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Корея барои татбиқи стандартҳои сифат дар силсилаи ISO 9000, ISO 9002 ва ISO 20000 ҷойи намоёнро ишғол мекунад.

---

[48] Антология русского качества / под ред. А.В. Гличева. – М.: Стандарты и качество, 2000. – 432 с.

Худи ҳамин корҳо дар Украина анҷом дода мешаванд, корҳои омодагӣ барои омода сохтани заминаи меъёрӣ, барномаи татбиқи марҳилаи СММ тасдиқ карда шуданд. Дар Беларус, Хадамоти гумрук ба азхудкунии талаботи стандартҳои сифат манфиатдор аст, зеро бо дарназардошти муқаррароти ин стандартҳо унсури муҳими барқарор намудани шарикии байни гумрук ва соҳибкорон мебошад.

Таҳияи стандартҳои фаъолияти гумрукӣ мутобиқи стандартҳои ISO 9000 дар Консепсияи рушди мақомоти гумрук дар Русия то соли 2010 инъикос ёфтааст[49], ки аз огоҳии аҳамияти ин равандҳо дар баланд бардоштани самаранокии мақомоти гумрук шаҳодат медиҳад.

Мувофиқи дастурҳои муқарраргардида, фаъолнамоии кор оид ба азхудкунии талаботи стандартҳои силсилаи ISO 9000 дар фаъолияти мақомоти гумруки Федератсияи Россия дида мешавад. Дар Русия тавсияҳои методологӣ оид ба татбиқи талаботи стандартҳои байналмилалии ISO 9000 «Системаҳои менеҷменти сифат» дар мақомоти гумрук таҳия ва татбиқ карда мешаванд ва корҳо оид ба пешниҳоди ҳуҷҷатҳои системаи идоракунии сифати назорати гумрукӣ барои сертификатсия идома доранд. Гирифтани шаҳодатнома барои системаи сифати раванди назорати гумрукӣ кафолати муайяни эътирофи байналмилалии он мебошад.[50]

Низомҳои гумрукии интиқоли молҳо, ки дар Федератсияи Русия пешбинӣ шудаанд, маҷмуи талаботҳои вобаста ба тартиби барасмиятдарории гумрукӣ, назорат, пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин мавҷудияти мол дар низоми интихобшуда мебошанд (маҳдуд кардани ҳуқуқҳои истифода ва ихтиёрдории мол), аз ҷумла талабот оид ба бақайдгирии анҷомёбии низоми гумрукӣ.

---

[49] Черныш А.Я., Голосковов В.И., Барамзин С.В., Гупанова Ю.Е. Стандарты ИСО серии 9000 как методологическая основа системы управления качеством деятельности таможенных органов // Вестник Российской таможенной академии. – 2011. – № 4. – С. 5–12.

[50] Черныш А.Я., Голосковов В.И., Барамзин С.В., Гупанова Ю.Е. Стандарты ИСО серии 9000 как методологическая основа системы управления качеством деятельности таможенных органов // Вестник Российской таможенной академии. –2011. – № 4. – С. 5–12.

Аз нуқтаи назари техникаи ҳуқуқӣ, чунин шартҳо маънои принсипҳои ҳуқуқӣ ё принсипҳои институтсионалии ҳуқуқи гумрукиро доранд (нисбат ба институти низоми гумрукӣ).

Аз баррасии таҷрибаи Россия бармеояд, ки дар асоси ин принсипҳо, ҳама гуна интиқоли мол аз сарҳади гумрукӣ танҳо мувофиқи яке аз низоми гумрукии пешбининамуда имконпазир аст, ҳуқуқи интихоби ҳама гуна низоми гумрукӣ (иштирокчии ФИБ низоми гумрукиро мустақилона интихоб мекунад, аммо бо назардошти ҳамаи талаботҳои он), ҳуқуқи тағйир додани низоми гумрукии интихобшуда (иштирокчии ФИБ ҳуқуқ дорад бо назардошти талаботи низоми гумрукии тағирёфта ва интихобшуда ҳар вақт низоми гумрукии интихобшударо ба низоми дигар иваз кунад), уҳдадории риояи шартҳо ва талаботи низоми гумрукии интихобшуда, тартиби иҷозати баровардани мол тибқи низоми гумрукии эълоншуда, риояи мамнуият ва маҳдудиятҳо ҳангоми ҷойгиркунии мол таҳти низоми гумрукӣ, боздоштани низоми гумрукӣ ҳангоми тағйири мақоми мол. Ин таҷрибаро метавон дар Тоҷикистон мавориди истифода қарор диҳем.

Бо мақсади баррасии сохти меъёрҳои ҳуқуқие, ки татбиқи низоми гумрукиро танзим мекунанд сурат гирад.

Дар маҷмуъ, мо дар он ақидаем, ки хизматрасониҳои гумрукӣ ва баланд бардоштани сифати онҳо бо дарназардошти риояи талаботҳои стандартҳои байналмиллалӣ дар Тоҷикистон ба роҳ монда шавад.

Ҳамин тариқ, таҳлили таҷрибаи хориҷӣ ва ватанӣ оид ба идоракунии сифати хадамоти гумрук имкон дод, ки тамоюлҳои рушди он муайян карда шаванд, ки ин албатта барои асоснок кардани намунаҳо ва принсипҳои идоракунии сифати хизматрасонии гумрукӣ муҳим аст, ки дар онҳо равишҳои дахлдори методологӣ бояд ба кор бурда шаванд.

Таҷрибаи ягонаи байналмилалии гумрукӣ, албатта ба низомҳои гумрукӣ низ дахл дорад, ки таркиб ва фаъолияти онҳоро асосан

Конвенсияи Киото оид ба сода кардан ва ҳамоҳангсозии расмиёти гумрукӣ танзим мекунад. Мавқеи муқоисавӣ оид ба низоми гумрукии ҷорӣ тибқи Кодекси гумруки Федератсияи Россия, Тоҷикистон ва меъёрҳои анъанавии байналмилалӣ дар ҷадвали 1.1. оварда шудаанд.

Ҷадвали 1.1.- Тафовут дар таркиби низомҳои гумрукӣ дар амалияи Русия, Тоҷикистон ва байналмилалӣ

Низомҳои гумрукӣ	**Конвенсияи Киото**	**Кодекси гумруки ФР**	**Кодекси гумруки ҶТ**
Иҷозат барои истеъмоли дохилӣ	+	+	+
Реимпорт	+	+	+
Транзити байналмилалии гумрукӣ	+	+	+
Анбори гумрукӣ	+	+	+
Савдои бебоҷ	-	+	+
Коркард дар/берун аз қаламрави гумрукӣ	+	+	+
Коркард барои истеъмоли дохилӣ	-	+	+
Коркард таҳти назорати гумрукӣ	+	-	+
Воридот (содироти)- и дохилӣ	+	+	+
Минтақаи озоди гумрукӣ	+	+	+
Анбори озод	-	+	+
Содирот	+	+	+
Реэкспорт	-	+	+
Нобудкунӣ	-	+	+
Даст кашидан ба фоидаи давлат	-	+	+
Интиқоли захираҳо	-	+	+
Азнавборкунӣ	**+**	**-**	**-**
Боркашонии каботажӣ	**+**	**-**	**-**
Баргардонида	**+**	**-**	**-**

Сачашма: дар асоси https://studme.org/95110/ekonomika/ispolzovanie_tamozhennyh_rezhimov_mezhdunarodnoy_praktike; Кодекси гурукӣ ФР ва ҶТ тартиб дода шудааст.

Дар маҷмуъ таҷрибаи ягонаи байналмилалии гумрукӣ, албатта ба низомҳои гумрукӣ низ дахл дорад, ки таркиб ва фаъолияти онҳоро асосан Конвенсияи Киото оид ба сода ва танзим кардан муайян мекунад.

Бо назардошти истифодаи ин таҷриба ба омӯзиши вазъи ҳозира ва рушди истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон мегузарем.

БОБИ 2. ВАЗЪИ ҲОЗИРА ВА РУШДИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

2.1. Ҷабҳаҳои консептуалии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар рушди фаъолияти иқтисодиёти байналмилалӣ

Дар шароити муосир яке аз масъалаҳои мубрам такмили идоракунӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, инчунин потенсиали инфрасохтори низоми мақомоти гумрук мебошад, ки дар ҳалли вазифаҳои ба зиммаи он гузошташуда оид ба гузаронидани расмиёти гумрукӣ нақши муҳим дорад.

Бояд қайд кард, ки вобаста ба имкониятҳои мавҷудаи такмили фаъолияти мақомоти гумрук дар заминаи оптималикунонии сохтори идоракунии онҳо якчанд вариант пешниҳод карда мешавад.

Пеш аз ҳама, бояд таъкид кард, ки таъсиси модели универсалӣ бояд ба таҳлили мустақилона ва иҷрои ҳисобҳои пешгӯйӣ бо мақсади арзёбии худ, инчунин бо супориши роҳбарияти гумрук равона карда шавад. Ба назари мо, ин корҳоро мутахассисони мақомоти гумрук дар асоси истифодаи усулҳои баҳодиҳӣ анҷом медиҳанд.

Бо истифодаи модели оқилонаи арзёбии нерӯи кормандони мақомоти гумрук дар асоси маводи диаграммаҳо, ҷадвалҳо ва номограммаҳо сохта шуда, истифодаи натиҷаҳои арзёбиҳои коршиносон оид ба потенсиал, ҳаҷми кор ва фаъолияти шуъбаҳои гумрук вобаста аст.

Аз тарафи дигар, ҳангоми ҳисоб кардани сарборӣ, захираҳо ва бо дарназардошти омилҳои муҳимтарин дар шуъбаҳои гумрук бо мақсади муайян кардани захираҳо, он дар асоси маълумоти маҳдуд ва интихобии дастрас бо назардошти маҳдудиятҳои вақт сурат мегирад. Ҳамзамон, ҳалли мушкилоти асосӣ дар асоси таҳлили амиқ сурат мегирад ва на танҳо усули таҳлил ва интихоби меъёрҳои баҳодиҳӣ, балки хусусияти маълумоти

аввалаи истифодашуда дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ низ мувофиқи мақсад дониста мешавад. Инчунин, баҳодиҳии нишондиҳандаҳои асосӣ хело зарур аст.

Бояд қайд кард, ки усулҳои ҳисобкунии сарборӣ, захираҳо ва иҷроиш барои такмил додани қарорҳо, усули ташкили фаъолияти муштарак, тақсимоти оптималии захираҳои мавҷуда истифода шуда, гирифтани самари иловагиро бо назардошти арзиши молҳои воридотию содиротӣ, инчунин баҳодиҳии ҷанбаҳои иҷтимоӣ имконият медиҳад. Самараи иқтисодиро инчунин бо роҳи баланд бардоштани натиҷаи фаъолияти ҳамаи соҳаҳои фаъолияти мақомоти гумрук ба даст овардан имконпазир аст.

Фаъолияти воҳидҳои гумрукӣ бояд ба муносибати функсионалии байни тағйирёбандаҳо асос ёбанд: иқтидори мавҷуда ва ҷараёни сарборӣ дар асоси амсилаҳои мушаххас. Ҳамзамон, ҳангоми арзёбии иқтидори мақомоти гумрук, истифодаи стандартҳои талабот ба захираҳо барои иҷрои намудҳои гуногуни амалиёти гумрукӣ ҷои аввалро мегирад.

Низоми мавҷудаи хизматҳои инфрасохторӣ барои субъектҳои тиҷорати хориҷӣ дар байни пайвандҳо ва хизматҳои ҷараёнҳои моддӣ, гумрукӣ, нақлиётӣ ва молиявӣ ғайримутамарказ ва пароканда карда шудааст, ки ба нақшаи умумии гардиши савдои байналмилалӣ рӯ ба рӯ шудааст, таъсир мерасонад.

Пеш аз ҳама, таъсиси марказҳои инфрасохтор ба такмил додани амалиётҳои содиротӣ-воридотӣ, фароҳам овардани шароит нисбати беҳтар кардани раванди меҳнат, кам кардани хароҷоти идоракунии субъектҳои фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ ва талафи вақт ҳангоми расмиёти гумрукӣ, ҳамлу нақл, анбор ва ғайра, умумӣ, баланд бардоштани самаранокии ташкили фаъолияти иқтисодии хориҷӣ зарур аст.

Бояд қайд кард, ки нақшаи намудҳои назорати қарорҳои дар низоми гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон қабулшуда ва нақшаи умумии сохтории низоми гумрукӣ ҷойи муҳимро ишғол мекунанд. Дар расми 2.1. нақшаи

сохтори Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст.

Аз таҳлили расми 2.1. бармеояд, ки сохтори амалкунанда имконият медиҳад масъалаҳои гумрукӣ дар шароити муосир дуруст ташкил карда шуда, барои таъмини рушди муносибатҳои иқтисоди байналмилалӣ ва истифодаи оқилонаи низомҳои гумрукӣ ва такмили

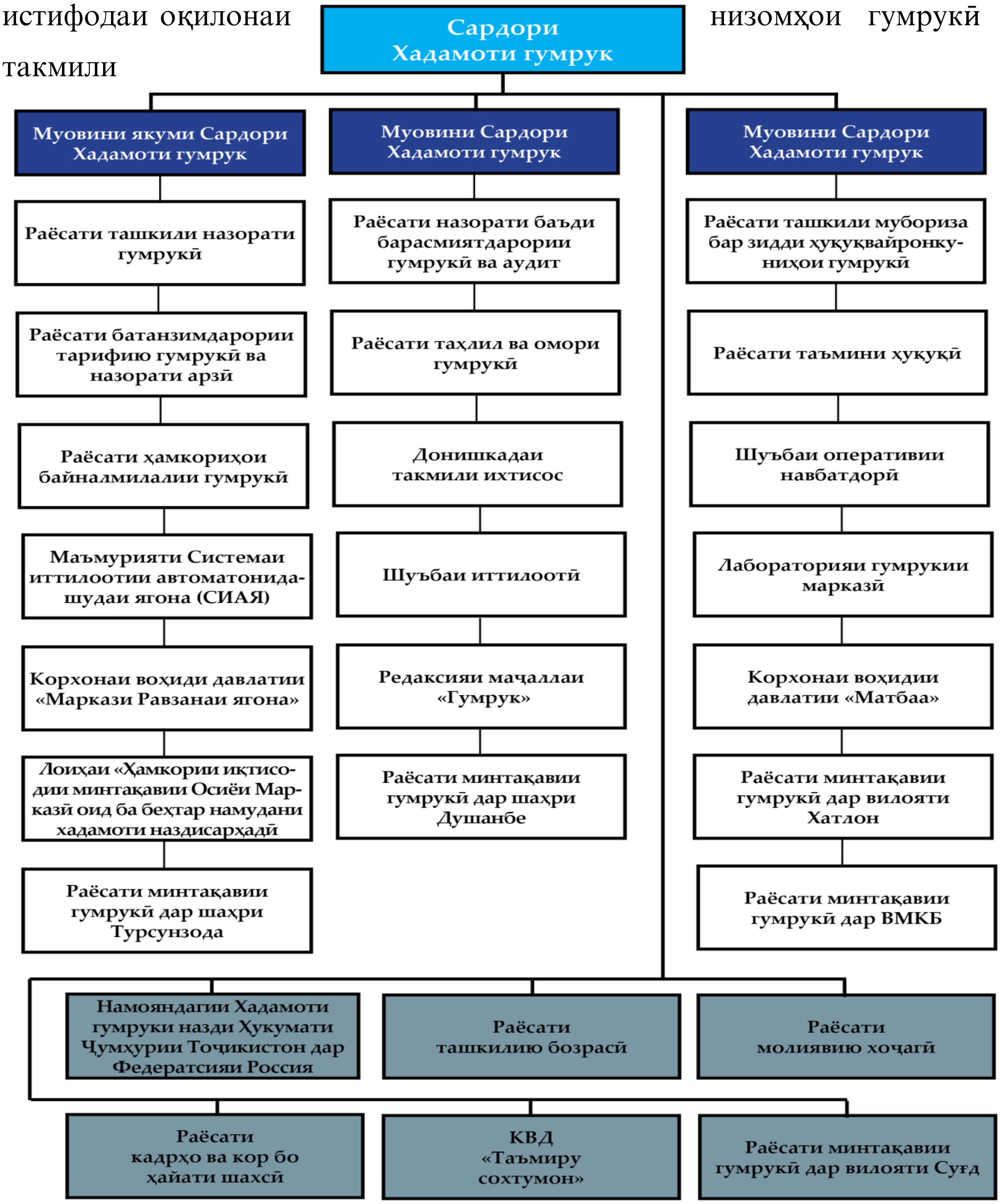

идоракунии мақомоти гумрук шароит фароҳам оварад.

Расми 2.1. Нақшаи сохтори Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сарчашма: (пешниҳод дар асоси маводҳои хадамоти гумрук)

Яке аз марҳилаҳои муҳими таҳияи методологияи идоракунии самарабахши мақомоти гумрук дар асоси истифодаи модели самараноки идоракунӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ инҳоянд:

• муайян кардани мушкилоте, ки ҳангоми ташкили системаи ҳаракати мол (бор) дар асоси танзим ва содагардонии технологияи расмиёти гумрукӣ ба миён меоянд;

• баҳисобгирии нишондиҳандаҳои сифат бо мақсади таъмини бехатарии молҳо;

• ҳисоб кардани самараи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ аз интихоби роҳҳои гуногуни интиқоли мол дар зери низомҳои гумрукӣ;

• муайян кардани ҳаҷми сармоягузориҳое, ки бо идоракунии ҷараёнҳои моддӣ ва иттилоотӣ алоқамананд;

• таваҷҷуҳ ба муносибатҳои бозории озод дар пешниҳоди гумрукӣ ва дигар намудҳои хизматрасонӣ.

Рушди бозори байналмилалии мол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсиси шабакаи марказҳои нақлиётӣ ва гумрукии мобайниро дар асоси истифодаи таҷрибаи хориҷӣ талаб мекунад. Таъсиси ин марказҳо бо ҳалли масъалаҳои зерин алоқаманд аст:

- ташаккули бозори озоди интиқоли бор;
- ҳисоб ва истифодаи «тарифҳои тағйирёбанда» (мувофиқи таҷрибаи Иттиҳоди Аврупо);
- либерализатсияи расмиёти гумрукӣ ва нақлиётӣ ҳангоми интиқоли мол тавассути сарҳади давлатӣ;

- ҳамоҳангсозии иқтидори интиқоли нақлиёти магистралӣ ва ҳосилнокии истгоҳҳои роҳи оҳан, инчунин анборҳои нигаҳдории муваққатӣ;
- рушди фаъолияти хадамоти нақлиётӣ нисбати ҳамлу нақли мол, аз ҷумла бастабандӣ, ба истифода додан, нигоҳдорӣ, тамғагузорӣ, фармоиш ва ғайра;
- ба тариқи ҳатмӣ риоя кардани стандартҳо ва қоидаҳои зарурӣ, аз тарафи субъектҳои фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ ва ғ.

Умуман, ҳамгироии инфрасохтори гумрукӣ бо баланд бардоштани самаранокии инфрасохтори иқтисоди хориҷии кишвар ва дигаргуниҳои ҳудудии он зич алоқаманд аст. Муайян карда шудааст, ки ҳадафи асосии такмил додани системаи идоракунии гардиши савдои хориҷӣ бо дарназардошти ҳамкории системаҳои гуногун инҳоянд: ҳаҷм ва хусусияти хароҷот барои амалисозии равандҳо, дараҷаи ҳамкорӣ ва дигарҳо.

Аз ин рӯ, таъсиси маҷмуи инфрасохтори хадамоти гумрук ҳамкории ҳама ҷузъу томҳо ва системаҳои гардиши савдои байналмилалӣ, ҷойгиршавии иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, намудҳои молҳои содиротии воридотӣ ва ҷойгиршавии бозорҳо тақвият мебахшад. Аз тарафи дигар, истеъмол ва фурӯш, инчунин маҳдудиятҳое, ки дар доираи он фаъолияти шуъбаҳои гумрук амалӣ карда мешаванд хело муҳим аст.

Ғайр аз ин, ҳангоми қабули қарор давлат имкониятҳои зерини мақомоти гумрукро ба назар мегирад:

- сарбории ҳисобшуда мутобиқи манбаъ тибқи қоидаҳои тасдиқшудаи хизматрасонии гумрукӣ;

- сарбории ҳисобшудаи манбаъҳои аз меъёр зиёд мутобиқи қоидаҳои тасдиқшудаи хидматрасонӣ. Якҷоя бо қабули қарори идоракунӣ, бояд татбиқ ва пешниҳоди онро низ ба роҳ монд. Дар ин ҳолат, беамалии минбаъда метавонад боиси:

а) афзоиши хатоиҳо дар ҳисобкунии ситонидани пардохтҳои гумрукӣ, баррасии парвандаҳо оид ба пешниҳоди саривақтии маълумоти оморӣ ва ғайра;

б) афзоиши шикоятҳои шаҳрвандон ва декларантҳо оид ба кори кормандон;

в) афзоиши ҷойивазкунии кормандон аз ҳисоби зиёд шудани ҳаҷми кор дар сурати бетағйир мондани маоши онҳо;

г) кам шудани шумораи субъектҳои фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ҳангоми зиёд кардани ҳаҷми гардиши трафик, ки дар он масъалаҳои зикршуда босифат ва саривақт ҳал карда мешаванд;

- сарбории ҳисобшуда нисбат ба иқтидори воҳиди гумрукӣ мутобиқи қоидаҳои тасдиқшуда ба таври назаррас камтар бошад.

Аз ин рӯ, бо мақсади беҳтар намудани идоракунӣ, истифодаи низомҳои гумрукӣ ва потенсиали инфрасохтори мақомоти гумрук, мо методологияеро таҳия кардем, ки дар расми 2.2. нишон дода шудааст.

1. Арзёбии самаранокии идоракунӣ, истифодаи низомҳо ва иқтидори инфрасохтори мақомоти гумрук - мувофиқи дараҷаи иҷрои ҳаҷми гумрук амалиёт бо сифати зарурӣ

Идоракунии потенсиали дидбонгоҳҳои гумрукӣ ва инфрасохтори он (гузаргоҳ, воҳиди) арзёбӣ мешавад: «аъло» ба шарте ки ҳадди аққал 95% бор пурра, бе хато (нисбати заминаи меъёрӣ), «хуб» - ҳадди ақал 90%; "Қаноатбахш" - на камтар аз 85%; қаноатбахш камтар аз 85%

↓

2. Муайян кардани доираи амалиёти гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ

Ҳангоми ҳисоб кардани сарборӣ меъёрҳои вақт барои амалиётҳои асосӣ бо назардошти шумораи эъломияҳои пуркардаи гумрукӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо, санҷишҳо, мурофиаҳо ва ғайра бо назардошти тақсимоти дараҷаи шиддатнокии меҳнат ба инобат гирифта мешаванд. Меъёрҳои вақт барои шароити миёнаи амният ва кормандони миёнаи омӯзишӣ муқаррар карда мешаванд. Барои сода сохтан зарур аст, ки Низомномаи намунавӣ дар мақомоти гумрукӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби шуъбаҳои дахлдор таҳия карда шавад. Дар ин ҳолат, коэффитсиентҳо инчунин афзоиши имкониятҳои потенсиалиро, ки дар заминаи воситаҳои моддию техникии муосир амалӣ карда мешаванд, ё баръакс, коҳиш ёфтани имконотро ба назар гирифта метавонанд.

↓

3. Арзёбии фаъолияти идоракунӣ ва истифодаи низомҳо дар воҳидҳои инфрасохтории мақомоти гумрукӣ

Назорати банақшагирифташудаи фаъолияти воҳидҳои гумрукӣ аз ҷониби роҳбар бояд на камтар аз як маротиба дар як ҳафта, муовини сардори дидбонгоҳи гумрукӣ дар як ҳафта, сардори пост - моҳе ду маротиба, муовини сардори идораи гумрук - дар як моҳ як маротиба, сардори гумрук - дар як семоҳа гузаронида мешавад. Дар ин раванд ҳангоми гузаронидани санҷиш якчанд амалиётҳои асосӣ оид ба риояи Низомномаи стандартӣ ва набудани хатогиҳо дар кор дохил дар як шуъбаро талаб кунанд. Дар баробари назорати ҷорӣ, ҷораҳои интихобии банақшагирифташуда низ гузаронида

анҷоми расми 2.2.

4. Интихоби меъёрҳои арзёбии фаъолият

Барои шуъбаҳои гумрук, ки фаъолияти асосиро таъмин мекунанд, меъёри арзёбии дараҷаи иҷрои ҳаҷми зарурии кор мебошад, ки чунин талаботро, ба монанди истифодаи ҳадди аксар аз захираҳои моддию молиявии ҷудошуда, банақшагирӣ ва татбиқи саривақтии таъминот (харид), нигоҳдорӣ ва таъмири дороиҳои ҷорист, мавҷудияти баҳисобгирӣ ва истифодаи оқилонаи онҳо зарур аст.

↓

5. Амалӣ намудани дастгирии иҷтимоӣ ва маънавӣ ва равонӣ ба фаъолияти мақомоти гумрук ва ҷузъу томҳои он дар шароити муносибатҳои бозорӣ.

↓

6. Татбиқи меъёри универсалӣ барои арзёбии низоми идоракунӣ ва потенсиали мақомоти гумрук

Дар асоси татбиқи принсипи беайбӣ, алтернативӣ, функсионалӣ ё арзёбии фаъолияти шуъбаҳои гуногун ва фароҳам овардани шароит барои ҳавасмандгардонӣ ҷиҳати беҳтар кардани фаъолият, ҳам барои як корманди алоҳида ва ҳам барои ҳайати шуъбаҳои мақомоти гумрук.

↓

7. Таҳия ва қабули қарорҳои идоракунӣ, ки ба таъмин намудани ҳолати муқаррарӣ ё бартараф кардани номувофиқатӣ ва фаъолияти танзим, инчунин истифодаи низомҳои гумрукӣ нигаронидашуда, барои натиҷагирӣ заруранд.

Расми 2.2. Блок-схемаи усули таҳлили натиҷавии идоракунии самараноки низоми гумрукӣ (пешниҳоди муаллиф)

Дар ин шароит, мо тақсимоти захираҳоро ба мақсади баланд бардоштани эътимоднокии фаъолият дар асоси ташкили кори кормандон, баланд бардоштани набзи кор ва фароҳам овардани шароит барои баланд бардоштани маҳорати касбии кормандони мақомоти гумрук мувофиқи мақсад медонем.

Ба ақидаи мо дар байни кишварҳо нисбат ба таъмини рушди савдои байналмилалӣ имконоти мобайнӣ мавҷуд аст, ки истифодаи он вазъи фаъолияти як воҳиди мушаххас ё тамоми системаи гумрукиро арзёбӣ мекунад. Дар асоси ин, барои баҳодиҳӣ миқёси зерини рейтингиро истифода бурдан мумкин аст:

- натиҷаи фаъолияти воҳиди гумрукӣ ё низоми гумрукӣ «қаноатбахш» арзёбӣ карда мешавад, дар сурате ки самаранокии фаъолияти хидматрасонии анҷомдодашуда на камтар аз 95,0-98,0% потенсиали воҳиди арзёбишаванда бошад;

- натиҷаи фаъолияти низоми гумрук ё хидмати он дар ҳолати ғайриқаноатбахш арзёбӣ карда мешавад, ки агар самаранокии фаъолияти хидматрасонии гузаронидашуда аз 95,0-98,0% имконоти воҳиди арзёбишаванда камтар бошад.

Амалисозии натиҷаҳои бадастомада имкон медиҳад, ки фаъолияти умумии мақомоти гумрук, аз ҷумла дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқ беш аз 7-8% ва аз ҷиҳати функсияи фискалӣ на камтар аз 10-12% зиёд карда шавад. Қайд кардан муҳим аст, ки ҳамзамон мо тафсилоти интихоби механизмҳоро барои таҳияи усули ҳисоббаробаркунӣ барои банақшагирӣ ва пешбурди фаъолият, таносуби мутобиқат ва қоидаҳои таҳияшуда барои амалиётҳои стандартиро, ки дар шӯъбаҳои гумрук гузаронида мешаванд, муфид меҳисобем[51].

Таҳлили адабиётҳои илмӣ нишон медиҳанд, ки аз ҷиҳати мундариҷаи вазифаҳо ва вазифаҳои иҷрошаванда, ҳангоми баҳодиҳии параметрҳои ҷойгиркунӣ, шумора, ҳаҷм ва хусусияти молу воситаҳои нақлиёт, ки аз

[51] Раджабов Р.К., Самиев Ф.Б. Формирование и развитие рынка таможенных услуг в Республике Таджикистан. - Душанбе: Ирфон,2006. –98 с.; Раджабов Р.К., Хикматов С. Таможенная система: состояние, проблемы и инновационное развитие/Под ред. профессора Факерова Х.Н. - Душанбе: Сумани кудрат, 2012. – 196 с.; Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография / Р.К. Раджабов. -Душанбе: Ирфон, 2014.-150с Распоряжение Таможенной службы при Правительстве Республики Таджикистан от 07.10.2010г. за №165-ф «Об утверждении Правил применения информационных технологий и средства их обеспечения в таможенных органах Республики Таджикистан" офиц. текст. -Душанбе,2010. -8с.

сарҳади гумрукӣ интиқол дода мешаванд, фарқият вуҷуд дорад ва ин дар маҷмуъ, фаъолияти мақомоти гумрукро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳо медиҳад. Бинобар ин, дар заминаи ягонаи методологӣ бояд системаи муассири идоракунӣ, интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, инчунин потенсиали инфрасохтори мақомоти гумрук таҳия ва амалӣ карда шавад[52].

Арзёбии ҳамаҷониба нишон медиҳад, ки фаъолияти шуъбаҳои гумрук дар асоси системаи ягонаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии фаъолияти гумрук танзим карда мешавад. Ҳамзамон, дар як қатор ҳолатҳо, онҳо вазифаҳои худро мустақилона иҷро мекунанд (вазифаҳои амнияти худ, таълим ва омӯзиш, банақшагирӣ ва хароҷоти захираҳои молиявии ба буҷети худ ҷудошуда, риояи расмӣ, молиявӣ, буҷавӣ, пардохт ва интизоми ҳисоббаробаркунӣ, вазифаҳо ва вазифаҳо). Аз ин рӯ, таҳияи усулҳо барои иҷрои функсияҳо ва вазифаҳои асосӣ амалӣ карда мешаванд, ки дар асоси он қарорҳо қабул карда мешаванд. Аз тарафи дигар, бояд ба системаи ягонаи таҳлил, инчунин ба истифодаи унсурҳои потенсиали инфрасохтори гумрук диққати махсус дода шавад[53].

Дар маҷмуъ, таҳлили ҳамаҷонибаи дастгирии раванди идоракунӣ, истифодаи низомҳои гумрукӣ ва инфрасохтори мақомоти гумрук бо назардошти зарурати ба назар гирифтани маҳдудиятҳои захиравӣ ва аломатҳои мунокиша, номуайянии иттилоотӣ ва ғ. хело муҳим аст.

Ба андешаи мо, дар маҷмуъ, равишҳои баррасишаванда асосан фаъолияти шуъбаҳои гумрукро оид ба ситонидани боҷҳои гумрукӣ, андоз аз аризиши иловашуда, аксизҳо ва дигар пардохтҳо тавсиф мекунанд. Аз тарафи дигар мувофиқи истифодаи назарияи назорати оптималӣ дар

[53] Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография / Р.К. Раджабов. -Душанбе: Ирфон, 2014. -150с.; Кангиз Хаксевер, Барри Рендер, Роберта С. Рассел, Роберт Г., Мердик. Управление и организация в сфере услуг/ Хаксевер Кангиз, Рендер Барри, Роберта С. Рассел, Г.Роберт, Мердик 2-е изд./ Пер. с англ. под ред В.В.Кулибановой. - СПб.: Питер, 2002. -752 с.

раванди муайян кардани мафҳуми параметрҳои назорат, ҳолат, фаъолияти низоми гумрук мушкилоти хело зиёд ба миён меоянд. Дар ин шароит, ҳангоми истифодаи усулҳои тавсифи динамикии фаъолияти воҳидҳо, бо назардошти ҳамкории ҷараёни вазифаҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ва имкониятҳои дар айни замон мавҷудаи ташкилӣ ва моддӣ барои воҳидҳои гумрукии омӯхташуда, мушкилотҳо ба вуҷуд омадаанд, ки роҳи ҳалли онҳоро ёфтан хело зарур аст.

Инчунин, ҳангоми баррасии асосҳои методологӣ, мо принсипҳои арзёбии самаранокии идоракунии мақомоти гумрук, потенсиали инфрасохтори он, истифодаи таҳлили системавии раванди идоракунӣ ва истифодаи низомҳои гумрукиро ба назар нагирифтаем. Умуман, мавҷуд набудани методологияи аз ҷиҳати илмӣ асоснок ва муқаррарот ва равишҳои баррасишуда ба ташаккули сохтори оптималии ташкилӣ ва штатӣ ва таъминот, таъминот, маблағгузорӣ ва ғайра дар шуъбаҳои гумрук таъсири манфӣ мерасонад.

Аз ин лиҳоз, бояд ба ин масъала диққати махсус дода шуда, роҳи ҳалли масъалаҳои ҷойдошта пайдо карда шаванд.

Аз ин рӯ, бо назардошти мутобиқат, якпорчагӣ, иерархия, функсионалӣ, раванди идоракунӣ, ҳамчун принсипҳои асосии идоракунӣ, таҳлили фаъолияти мақомоти гумрук, инчунин мувофиқат, мушоҳидашаванда, алтернативӣ ва мукаммали онҳоро арзёбӣ намудан зарур аст.

Акнун ба омӯзиши таҳлили вазъи муосир ва пешниҳоди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ мегузарем.

2.2. Таҳлил ва баҳодиҳии хизматрасониҳою истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Хизматрасониҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон марҳилаи ташаккулёбии худро ба анҷом расонида, такмили заминаҳои ҳуқуқӣ ва моддию техникии мақомотро вобаста ба раванди иқтисодиёти ҷаҳонӣ

идома дода, дар партави сиёсати иқтисодии кишвар ҷиҳати рушди ФИБ, таъмини амнияти иқтисодӣ ва ҳифзи арзишҳои фарҳангию таърихӣ, босубот фаъолият менамояд.

Хусусиятҳои хизматрасониҳои гумрукӣ дар асоси маълумотҳои фаъолияти иқтисоди хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумоти ҷамъбастиро дар бар гирифта, ҷанбаҳои муҳимтарини муносибатҳои тиҷорати байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистонро инъикос менамояд.

Дар чунин шароит фаъолияти мақомоти гумрук дар асоси шумораи зиёди нишондиҳандаҳо, ки сифати фаъолияти онро тавсиф мекунанд, баҳо дода мешавад. Ҳамзамон, дар байни ин нишондиҳандаҳо нишондиҳандаҳое ҳастанд, ки таърифи онҳо амалан ғайриимкон ё хело душвор аст.

Аз ин рӯ, ҳангоми гузаронидани таҳқиқот мо масъалаи баҳисобгирии нишондиҳандаҳои фаъолияти шуъбаҳои гумрукро дар раванди гузаронидани амалиёти гумрукӣ ва вақти сарфшуда баррасӣ шуданро зарур мешуморем. Илова бар ин, бо мақсади омӯзиши сифати фаъолияти шуъбаҳои гумрук бояд ба раванди дарёфти ин ё он нишондиҳанда ва асоснокии методологии интихоби меъёри баҳодиҳӣ, ки ин ин нишондиҳандаи баҳодиҳӣ мебошад, диққати махсус дода мешавад. Бояд қайд намуд, ки ин раванд хело мураккаб мебошад.

Маводҳои овардашуда ба маълумоте дохил карда мешаванд, ки аз декларатсияҳои бори гумрукии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гирифта шуда, раванди содироту воридоти молҳоро баҳо медиҳанд.

Дар ҷадвали 2.1. динамикаи ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 (млн.сомонӣ) оварда шудааст.

Дар асоси таҳлили ҷадвали 2.1. муайян намудем, ки динамикаи ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 аз ҷумла боҷи гумрукӣ – 94,25%, андоз аз арзиши иловашуда -

91,62%, аксиз -3,07 маротиба, дигар намуди пардохтҳои ҳатмӣ -5,57 маротиба ва дар маҷмуъ -2,05 маротиба афзоиш ёфтаанд.

Чунин намуди вусъатёбии пардохтҳои гумрукӣ аз ҳисоби зиёд шудани гардиши тиҷорати байналмилалӣ вобаста ба муътадилии вазъи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал баровардa шудааст.

Ҷадвали 2.1.-Динамикаи ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 (млн.сомонӣ)

Нишондиҳандаҳо	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2022с. нисбат ба 2015 с., %**
Боҷи гумрукӣ	450,6	536	584,9	592,1	660,4	542,9	680,8	875,3	194,25
Андоз аз арзиши иловашуда	2907,9	2959,4	3410,7	3760,7	4189,9	4242,8	5299,8	5572,2	191,62
Аксиз	191,3	186,9	221,9	266,6	410,6	433,6	486,9	587,8	3,07 маротиба
Дигар намуди пардохтҳои ҳатмӣ	67,3	83,6	91,3	105,8	124,9	116,9	343,4	374,9	5,57 маротиба
Ҳамагӣ	3617,1	3829,4	4422,1	4879,8	5534,9	5494,8	6840,8	7410,1	2,05 маротиба

Сарчашма: ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Тоҷикистон.- Душанбе, 2022. -257с.

Дар раванди таҳқиқи хизматрасониҳои гумрукӣ мавқеи асосиро гардиши савдои хориҷӣ дар давоми солҳои 2015-2022, ишғол менамояд (ҷадвали 2.1).

Ҷадвали 2.2.-Динамикаи савдои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давоми солҳои 2015-2021 (млн. доллари ИМА)

Нишондиҳандаҳо	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2021 нисбат ба соли 2015, ба %**
Гардиши савдои хориҷӣ – ҳамагӣ	4327,0	3930,0	3972,9	4224,3	4523,7	4557,8	6359,1	146,96

Мамлакатҳои ИДМ:	2045,4	1962,3	1886,0	1876,0	2002,6	2199,9	3229,0	157,86
Дигар кишварҳо:	2281,5	1968,0	2086,0	2348,3	2521,1	2357,9	3120,1	136,75
Содирот – ҳамагӣ:	891,4	899,4	1198,0	1073,3	1174,4	3406,8	2179,6	2, 45 маротиба
Мамлакатҳои ИДМ:	226,7	294,4	430,7	530,3	449,9	289,4	574,7	2,53 маротиба

анҷоми ҷадвали 2.2.

Дигар кишварҳо:	664,7	605,0	767,3	543,0	724,5	117,4	1574,9	2, 37 маротиба
Воридот – ҳамагӣ:	3435,6	3031,0	2774,9	3151,0	3349,3	3150,9	4209,5	122,53
Давлатҳои ИДМ:	1818,7	1673,5	1656,2	1818,0	2071,2	2068,4	2545,4	139,95
Дигар кишварҳо	1616,9	1357,6	1118,7	1333,0	1278,1	1082,5	1664,1	102,91

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе,2022. -саҳ.353.

Аз натиҷаи ҷадвали 2.2. бармеояд, ки дар давоми солҳои 2015-2021 гардиши савдои хориҷӣ ба 46,96 % зиёд шуда, нисбат ба мамлакатҳои ИДМ ба 57,86% ва нисбат ба дигар мамлакатҳо ба 36,75% афзудааст. Содирот дар маҷмуъ ба -2,45 маротиба, бо мамлакатҳои ИДМ -2,53 маротиба а ва нисбат ба дигар кишварҳо -2,37 маротиба афзудааст, воридот ба 22,53% зиёд шудааст, аз ҷумла, бо давлатҳои ИДМ ба -39,95% ва бо дигар кишварҳо ба -2,91% афзудааст.

Таҳлили воридот ва содирот бо кишварҳои дунё дар ҷадвали 2.3. ва 2.4. оварда шудааст.

Ҷадвали 2.3.-Динамикаи содироти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давоми солҳои 2015-2021 (млн. доллари ИМА)

Нишондиҳандаҳо	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	**2021 нисбат ба соли 2015, маротиба**
Ҳамагӣ	890,6	898,7	1198,0	1073,3	1174,4	1406,8	2149,6	2,41
Мамлакатҳои ИДМ	226,7	294,4	430,7	530,3	449,9	289,4	574,6	2,53
Иттиҳоди Иқтисодии	215,6	293,8	427,8	528,7	448,2	288,4	574,3	2,66

Аврупою Осиё								
Мамлакатҳои ғайри Иттиҳоди Иқтисодии Аврупою Осиё	11,1	37,5	60,9	157,8	173,9	84,5	133,2	12,0
Дигар мамлакатҳои ҷаҳон, ҳамагӣ	663,9	604,3	767,3	543,0	724,5	1117,4	1574,9	2,37
Мамлакатҳои Аврупо	234,1	137,4	260,5	63,0	280,7	755,1	1014,5	4,33

анҷоми ҷдвали 2.3.

Мамлакатҳои Иттиҳоди Аврупо	27,1	37,2	169,9	60,3	55,3	66,4	117,8	4,35
Мамлакатҳои ғайри Иттиҳоди Аврупо	207,0	100,2	90,6	2,7	225,4	688,7	898,7	4,34
Мамлакатҳои Осиё	429,6	464,4	487,1	474,3	430,5	355,4	547,3	127,39%
Мамлакатҳои Амрико	0,2	2,5	18,9	5,7	13,2	6,8	13,0	65,0
Мамлакатҳои Африқо	0,0	0,0	0,8	0	0	41,3	18,0	22,5*

Сарчашма: аз тарафи муаллиф ҳисоб карда шудааст: дар асоси Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе: АОНҲҶТ, 2022.-саҳ.316-320. Эзоҳ:*соли 2021 нисбат ба соли 2017.

Аз таҳлили ҷадвали 2.3. бармеояд, ки мутаносибан содирот дар тӯли солҳои 2015-2021 бо мамлакатҳои ИДМ, Иттиҳоди иқтисодии Аврупою Осиё, дигар мамлакатҳои ҷаҳон, Мамлакатҳои Аврупо, ИА, Мамлакатҳои Амрико ва Африқо 2,53; 2,66; 2,37; 4,33; 4,35; 65,0 ва 22,5 маротиба афзудааст, инчунин бо мамлакатҳои Осиё ба 27,39% зиёд шудааст.

Ҷадвали 2.4.-Динамикаи воридоти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давоми солҳои 2015-2021 (млн. доллари ИМА)

Нишондиҳандаҳо	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	**2021 нисбат ба соли 2015, ба %**
Ҳамагӣ	3435,6	3031,2	2774,9	3151,0	3349,3	3150,9	4209,5	122,53
Мамлакатҳои ИДМ	1818,7	1673,6	1656,2	1818,0	2071,3	2068,4	2545,4	153,48
Иттиҳоди Иқтисодии Аврупою Осиё	1658,5	1422,5	1493,3	1587,9	1817,6	1769,9	2157,5	130,09
Мамлакатҳои ғайри Иттиҳоди	160,1	171,1	162,9	230,1	253,6	298,5	387,7	2,42 маротиба

Иқтисодии Аврупою Осиё								
Дигар мамлакатҳои ҷаҳон ҳамагӣ	1616,9	1357,6	1118,7	1333,0	1278,0	1082,5	1664,1	102,92
Мамлакатҳои Аврупо	333,6	157,8	202,9	256,8	198,5	227,9	339,4	101,74
Мамлакатҳои Иттиҳоди Аврупо	227,3	148,8	186,3	241,0	188,8	219,8	318,7	140,21

анҷоми ҷадвали 2.4.

Мамлакатҳои ғайри Иттиҳоди Аврупо	106,3	16,9	98,5	15,9	9,7	8,1	25,8	24,27
Мамлакатҳои Осиё	1213,2	1143,1	857,8	996,2	1006,0	790,1	1232,4	101,58
Мамлакатҳои Амрико	69,9	52,3	56,4	76,9	72,1	62,2	89,9	128,61
Мамлакатҳои Африқо	0,1	3,6	0,4	0,9	0,8	1,7	1,6	16,0 маротиба
Австралия ва Океания	0,1	0,8	1,2	2,2	0,6	0,7	0,8	8,0 маротиба

Сарчашма: аз тарафи муаллиф ҳисоб карда шудааст: дар асоси Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе: АОНҲҶТ, 2022.-саҳ.321-325.

Аз таҳлили ҷадвали 2.4. бармеояд, ки мутаносибан воридот дар тӯли солҳои 2015-2021 бо мамлакатҳои ИДМ, Иттиҳоди иқтисодии Аврупою Осиё, дигар мамлакатҳои ҷаҳон, Мамлакатҳои Аврупо, ИА, Мамлакатҳои Осиё, Амрико 53,48%; 30,09%; 2,92%; 1,74%; 40,21%; 28,61%; 1,58% ва 40,1% зиёд шуда, бо мамлакатҳои Африқою Австралия ва Океания 16,0 ва 8 маротиба афзудааст. Дар вазни қиёсии содироти молҳо ҳиссаи аз ҳама зиёдро Қазоқистон ва Туркия ташкил дода, дар воридот Россия, Чин ва Қазоқистон ишғол мекунанд.

Дар самти ҷуғрофии содирот ва воридоти молҳо содирот ба кишварҳои ИДМ ва воридот аз ин давлатҳо бартарият мавҷуд аст. Шарикони бузургтарини савдо дар ҷумҳурӣ Россия, Қазоқистон, Хитой, Туркия, Узбекистон, Олмон, Эрон, Афғонистон, Ҷопон, Покистон, Қирғизистон, Италия, Туркманистон, ИМА ва ғайраҳо мебошанд.

Омӯзиш ва таҳлили ҳаҷми гардиши тиҷорати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки бинобар сабаби идома ёфтани ноустувории

вазъияти молиявӣ дар бозори ҷаҳонӣ ва вазъияти сиёсӣ дар як қатор давлатҳои шарикони асосии тиҷоратии ҷумҳурӣ, инчунин бо сабаби ба роҳ мондани истеҳсоли як қатор молҳо дар дохили ҷумҳурӣ, рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва дастгирии онҳо талабот ба воридоти баъзе номгӯйи намуди молу маҳсулот коҳиш ёфтааст. Новаста ба ин ба рушди ҳаҷми содироти молҳо аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ва воридоти онҳо ба кишвар дар асоси истифодаи низомҳои гумрукӣ диққати махсус додан зарур аст (ҷадвали 2.5. ва 2.6).

Ҷадвали 2.5.-Динамикаи содироти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи гурӯҳи молҳо дар давоми солҳои 2015-2021 (млн. доллари ИМА)

Нишондиҳандаҳо	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	**2021 нисбат ба соли 2015, маротиба**
Ҳамагӣ	890,6	898,7	1198,0	1073,3	1174,4	1406,9	2149,6	2,41
Чорвои зинда ва маҳсулоти чорво	0,5	0,4	0,6	0,9	1,0	0,4	0,8	160,0%
Маҳсулоти растанипарварӣ	39,5	28,3	25,9	20,1	26,9	25,9	39,9	101,01%
Маҳсулоти саноати хӯрокворӣ, машрубот ва нӯшокиҳои беспирт, тамоку ва ивазкунандаҳои он	2,3	4,1	5,0	3,8	5,1	8,8	7,2	3,13
Маҳсулоти маъданӣ	204,1	307,2	487,1	544,4	459,3	275,6	619,4	3,05
Маҳсулоти саноати кимиё	0,7	2,2	2,8	8,0	8,1	5,9	12,2	17,43
Пластмасса ва маснуот аз он	0,5	0,5	0,8	0,5	0,9	0,5	1,8	3,60
Пӯст, чарм, маҳсулоти мӯйина ва маснуоти аз он тайёр кардашуда	3,5	2,5	2,5	2,5	2,7	2,9	4,1	117,14%
Чӯбу тахта ва маснуоти аз чӯбу тахта сохташуда	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	0,0	0,2	2,0
Коғазпораҳо, партоваҳои картон,коғаз ва макулатура	0,7	0,1	0,1	0,9	1,2	0,7	0,8	114,29%
Нассоҷӣ ва	171,	153,	181,8	226,4	200,5	196,3	279,3	163,33%

маҳсулотҳои нассоҷӣ	0	1						
Маҳсулот аз санг, гаҷ ва семент	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,4	4,0
Марворид, металлҳои қиматбаҳо ва ғайра	207,6	99,3	213,8	2,0	225,8	689,7	896,7	4,32

анҷоми ҷадвали 2.5.

Металлҳои арзон баҳо	232,1	225,4	229,4	235,4	218,0	187,0	266,0	114,61
Мошинҳо, таҷҳизот, механизмҳо ва қисмҳои эҳтиётии онҳо ва ғ.	14,6	18,4	14,9	10,6	7,0	5,3	10,0	68,49%
Воситаҳои нақлиёти заминӣ, ҳавоӣ ва обӣ	10,5	39,2	25,9	16,3	16,0	6,0	8,9	84,76%
Асбобҳои оптикӣ, асбобҳои мусиқӣ, соат ва ғайра	2,5	16,9	6,5	0,6	0,9	0,2	0,5	20,0%
Молҳои мухталифи саноатӣ	0,3	0,7	0,3	0,3	0,6	1,2	1,3	4,33

Сарчашма: аз тарафи муаллиф ҳисоб карда шудааст: дар асоси Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе: АОНҲҶТ, 2022.-саҳ.326.

Дар асоси таҳлили ҷадвали 2.5. мо муайян намудем, ки агар содирот дар тӯли солҳои 2015-2021 ҳамагӣ ба 2,41 маротиба афзун шуда бошад, мошинҳо, таҷҳизот, механизмҳо ва қисмҳои эҳтиётии онҳо ва ғ., воситаҳои нақлиёти заминӣ, ҳавоӣ ва обӣ, асбобҳои оптикӣ, асбобҳои мусиқӣ, соат ва ғайра мутаносибан 31,51%, 15,24% ва 80,0% кам шудаасту нисбат ба дигар молҳо афзоиш ба даст оварда шудааст. Хусусан, содироти чорвои зинда ва маҳсулоти чорво - 60,0%, нассоҷӣ ва маҳсулотҳои нассоҷӣ-63,33%, маҳсулот аз санг, гаҷ ва семент - 4 маротиба, марворид, металлҳои қиматбаҳо ва ғайра-4,32 маротиба ва молҳои мухталифи саноатӣ - 4,33 маротиба зиёд шудааст. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки нақши низоми содироти молҳо назаррас аст.

Ҷадвали 2.6.-Динамикаи воридоти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи

гурӯҳи молҳо дар давоми солҳои 2015-2021 (млн. доллари ИМА)

Нишондиҳандаҳо	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 нисбат ба соли 2015, ба %
Ҳамагӣ	3435,6	3031,2	2774,9	3151,0	3349,3	3150,9	4209,5	122,53
Чорвои зинда ва маҳсулоти чорво	70,0	50,2	62,5	62,3	67,6	57,1	46,9	67,0
Маҳсулоти растанипарварӣ	383,2	318,3	264,9	240,3	305,4	351,2	387,5	101,12

идомаи ҷадвали 2.6.

Чарб ва равғани растанӣ ва чорво	96,0	92,1	93,7	83,0	106,4	114,4	148,0	154,17
Маҳсулоти саноати хӯрокворӣ, машрубот ва нӯшокиҳои беспирт, тамоку ва ивазкунандаҳои он	243,2	190,6	216,8	232,0	277,5	295,2	390,3	160,49
Маҳсулоти маъданӣ	571,0,	484,8	485,6	582,6	628,1	551,1	738,9	129,41
Маҳсулоти саноати кимиё	327,4	336,9	319,0	302,9	327,0	331,0	357,5	109,19
Пластмасса ва маснуот аз он	82,1	91,3	93,9	105,8	127,5	116,8	131,9	160,65
Пӯст, чарм, маҳсулоти мӯйина ва маснуоти аз он тайёр кардашуда	0,7	1,0	1,7	1,6	2,4	1,2	1,9	2,71 маротиба
Чӯбу тахта ва маснуоти аз чӯбу тахта сохташуда	205,2	131,0	131,8	123,9	127,5	120,8	149,7	72,95
Коғазпораҳо, партоваҳои картон,коғаз ва макулатура	40,9	54,5	51,6	48,9	44,0	40,3	48,6	118,83
Нассоҷӣ ва маҳсулотҳои нассоҷӣ	57,0	10,7	66,4	60,1	80,6	82,7	89,2	156,49
Пойафзол, каллапӯш ва ғайра	11,6	17,0	13,0	8,5	12,0	9,5	13,0	112,07
Маҳсулот аз санг, гаҷ ва семент	83,9	102,6	91,8	84,7	70,8	60,9	94,9	113,11
Марворид,	101,0	7,0	4,7	5,3	4,3	1,9	5,3	5,25

металлҳои қиматбаҳо ва ғайра								
Металлҳои арзон баҳо	333,5	347,3	283,8	407,8	323,5	338,7	404,3	121,23
Мошинҳо, таҷҳизот, механизмҳо ва қисмҳои эҳтиётии онҳо ва ғ.	523,3	468,5	299,6	427,7	423,9	338,9	657,1	125,57

анҷоми ҷадвали 2.6.

Воситаҳои нақлиёти заминӣ, ҳавоӣ ва обӣ	223,7	188,0	216,3	307,2	325,7	226,7	381,6	170,59
Асбобҳои оптикӣ, асбобҳои мусиқӣ, соат ва ғайра	37,5	34,7	22,0	17,7	24,0	67,6	73,4	195,73
Молҳои мухталифи саноатӣ	42,4	42,4	43,5	44,9	18,1	41,9	60,4	142,45
Молҳои гуногуни ташхиснашуда	1,0	2,3	12,3	3,9	0,0	2,5	28,0	28,0 маротиба

Сарчашма: аз тарафи муаллиф ҳисоб карда шудааст: дар асоси Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе: АОНҲҶТ, 2022.-саҳ .327.

Дар асоси таҳлили ҷадвали 2.6. мо муайян намудем, ки агар воридот дар тӯли солҳои 2015-2021 ҳамагӣ ба 22,53% афзун шуда бошад, мутаносибан воридоти маҳсулоти саноати хӯрокворӣ, машрубот ва нӯшокиҳои беспирт, тамоку ва ивазкунандаҳои он- 60,49%, пластмасса ва маснуот аз он 60,65%, пӯст, чарм, маҳсулоти мӯйина ва маснуоти аз он тайёр кардашуда-2,71 маротиба, нассоҷӣ ва маҳсулотҳои нассоҷӣ-56,49%, воситаҳои нақлиёти заминӣ, ҳавоӣ ва обӣ-70,59%, асбобҳои оптикӣ, асбобҳои мусиқӣ, соат ва ғайра -95,73%, молҳои гуногуни ташхиснашуда – 28,0 маротиба афзуда, марворид, металлҳои қиматбаҳо ва ғайра-94,75% кам шудааст. Ин натиҷаҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки истифодаи низомҳои гумрукии воридотӣ ва рушди назорати гумрукӣ дар кишвар назаррас аст.

Дар раванди баррасии расонидани хизматрасониҳои гумрукӣ баҳодиҳии фаъолияти анборҳои муваққатӣ бамаврид аст (ҷадвали 1, замимаи 2). Аз ҷадвали 1, замимаи 2 бармеояд, ки дар маҷмуъ, ҳиссаи шумораи умумии шартномаҳои басташуда нисбати нигаҳдории муваққатӣ нисбат ба соли 2015 дар соли 2022 ба - 19,68% зиёд шудааст. Ин имконият дод, ки ҳаҷми савдои байналмилалӣ дар кишвар зиёд гардад.

Дар раванди пешбурди фаъолияти гумрукӣ омӯзиши динамикаи ҳамлу нақли бор ва гардиши бор аз рӯйи намудҳои нақлиёти мусофиркашонӣ ва гардиши мусофирон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хело зарур аст. Баррасии боркашониҳо нишон дод, ки дар маҷмуъ динамикаи мусбати гардиши бор, ба ғайр аз нақлиёти роҳи оҳан ва ҳавоӣ дида мешавад. Инчунин динамикаи мусбати мусофиркашони дар самти байналмилалӣ дар нақлиёти роҳи оҳан дида мешавад ва ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки мақомоти гумрук низ барои пешниҳод 17,08% хизматрасониҳои гумрукиро зиёд намудааст.

Қайд кардан зарур аст, ки бо зиёд гардидани ҳаҷми савдои хориҷӣ, барои шахсон ва воситаҳои нақлиёти сарҳадро убуркунанда, зарурати аз байн бурдани монеаҳои маъмурӣ ва такмили минбаъдаи механизми танзими тиҷорати байналмилалӣ ба миён омадааст.

Бо мақсади дастгирии соҳибкории истеҳсолӣ аз ҷониби мақомоти гумрук тибқи қонунгузории кишвар дар солҳои сипаригашта як қатор имтиёзу сабукиҳо пешниҳод гардидааст, ки дар натиҷа, нақши ин имтиёзҳо дар рушди истеҳсолоти дохилӣ назаррас мебошанд.

Дар асоси маълумотҳои Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудем, ки дар соли 2022 нисбат ба соли 2015 воридоти молҳое, ки ба онҳо имтиёз дода шудааст - 15,81% ва маблағи умумии аз пардохти гумрукӣ озод кардани ин номгӯйи молҳо - ба 33,93% афзудааст. Инчунин, воридоти молҳо барои объектҳои махсусан муҳими

давлатӣ- ба 7,46% афзуда, маблағи умумии аз пардохти гумрукӣ озод кардани ин номгӯйи молҳо ба 60,38% зиёд шудааст[54].

Дар раванди баррасии фаъолияти гумрукӣ барасмиятдарорӣ танҳо баъди анҷом додани назорати давлатии санитарию карантинӣ, карантинию фитосанитарӣ, байторӣ ва намудҳои дигари назорати давлатии воридоти мол ба ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё содироти онҳо аз ин ҳудуд сурат мегирад. Дар ин раванд баҳодиҳии фаъолияти ширкатҳои брокерӣ зурур аст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло ширкатҳои брокерии гумрукӣ фаъолият менамоянд, ки рӯйхати онҳо дар ҷадвали 2.7. оварда шудааст.

Ҷадвали 2.7.-Номгӯйи ширкатҳои брокерии гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

№ б/т	Номгӯйи ширкатҳои брокерӣ	Рақами кафолати бонкӣ, маблағ ва муҳлат	Рақами полиси суғурта, маблағ ва муҳлат
1	ЧДММ «Сайёр-Суғд» ш.Хучанд к. Сир-дарё 33/6	11.07.2019	07.06.2019
2	ҶДММ «Истам-2015»	30.12.18	28.02.19
3	ҶДММ «Куруш», ш. Душанбе, к. Ҳусейнзода, 2/5,	05.12.18	05.12.18
4	ҶСП «Тоҷиквнештранс, ш. Душанбе,	30.11.18	11.08.18
5	Гурӯҳи далолони «Корвон», ш. Қурғонтеппа, к.Кайҳоннавардон, х. 48, ҳ.30, тел.: 3-45-73 907-76-23-65	Замонат то 20-06-2022	20.08.2019
6	ҶДММ «Брокери хизматгузори гумрукӣ» ш. Душанбе, к. Шотемуров, х. 34, ҳ.6,	20.09.2019	13.07.19
7	ҶДММ «Ориён Ҳаким» ш.Душанбе к. Ҷ.Расулов 71/2 у.5	28.09.2019	22.05.19
8	ҶДММ «Осиё хизматрасон», к. Южно-Обходная, 3	19.10.19	04.06.19
9	ҶДММ «АБМ Транс Сервис» ш. Душанбе, к. М. Турсунзода, 36/14,	02.11.18	09.11.18
10	ҶДММ «Дунё» ш.Душанбе, к. Дӯстии Халқҳо, 62	21.09.2019	17.01.19
11	ҶДММ «Терминали Дӯстӣ» ш.Душанбе, к. Чортеппа 54	27.07.19	12.06.2019
12	ҶДММ «Хизмат М» ш.Душанбе, к. Рӯдакӣ 178/2 х.15,	23.09.2019с	31.08.2019с
13	ҶДММ «БИМА БРОКЕР» ш. Душанбе,	28.01.19	14.12.2018

[54] Маълумотҳои Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: ХГҶТ, 2022. –257с.

	к. И.Сомонӣ 67/4		
14	ЧДММ «Ориён Фарм» ш.Душанбе к.Назаршоев х49х.3	07.12.2018	22.01.2019
15	ЧДММ «Анкуф» ш. Қургонтеппа, к. Ваҳдат 32	Замонат то 26.04.2022	23.05.2019
16	ҶДММ « Трайд» Бадахшон	28.08.18	10.08.2018
17	ЧДММ «Союз» ш. Душанбе к.Абдуллобеков 1Б 71/1	Аз 22.03.17 то 22.03.21	001/БГ то 06.03.19
18	ЧДММ «Кубро» ш.Душанбе к.Лоҳутӣ, х19 ҳуҷ.7	02.04.2019	31.03.19
19	ҶДММ «Ширкати ҳавоии Сомон Эйр» кӯчаи М. Мастонгулов 40	Аз 01.05.2018 то 01.05.2019	Аз 24.04.2018 то 24.04.2019
20	ҶДММ «Имкон Осиё» ш. Душанбе, кучаи Нарзикулов 517	То: 19.11.2018	08.06.18 то 07.06.19сол
21	ҶСП «Терминал» ш. Душанбе, н. Фирдавсӣ, кӯчаи Қаҳорова 592	Замонат аз 12.06.2018 то 10.06.2023 сол	Аз 26.04.2018 то 25.04.2019сол

Сарчашма: Муаллиф дар асоси маълумоти ҳисоботии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб кардааст.- Душанбе- ХГҶТ, 2022.-257с.

Дар асоси ҷадвали 2.7. маълум гардид, ки ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 21 ширкати брокерии гумрукӣ баҳри сода гардонидани расмиёти содиротию воридотӣ ва дар ин замина, таъмини шаффофияти амалиёти барасмиятдарории гумрукӣ, инчунин андешидани чораҳои зарурӣ дар масъалаи барасмиятдарории саривақтии гумрукӣ ва аз байн бурдани монеаҳое, ки ҳангоми интиқоли молҳо хизматрасониҳои гумрукиро анҷом медиҳанд, фаъолият менамоянд. Дар раванди таҳлили фаъолияти гумрукӣ ҷойи асосиро омӯзиши ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низомҳои гумрукӣ ишғол менамояд. Дар ҷадвалҳои 2.8-2.9 ва расмҳои 2.3. – 2.20. динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 оварда шуда дар замима 2 динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низомҳои гумрукӣ мудириятҳои минтақавии гумрукӣ пешниҳод гардидааст.

Аз ҷадвали 2.8. - 2.9. дида мешавад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 85,12%, боркашонӣ (ҳазор тонна)-3,27 ва миқдори ДГБ -2,01 маротиба афзудааст. Ҳангоми истифодаи низомҳои гумрукии содирот, коркард берун аз қаламрави гумрукӣ, содироти муваққатӣ, интиқол барои муомилоти озод, реимпорт, минтақаи

озоди гумрукӣ, анбори озод, савдои бебоҷ ҳаҷми гардиши молҳо мутобиқан зиёд шудааст. Мутаассифона низоми коркард барои муомилоти озод дар кишвар истифода карда намешавад.

Ҷадвали 2.8.-Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои одии гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

№ б/т	**Номгӯи низомҳои гумрукӣ**	**Воҳиди ҳисобӣ**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**Соли 2022 нисбат ба соли 2015, бо %**
1.	Содирот	млн.$	1226,11	1136,89	983,04	1117,67	1235,08	1496	1984,4	2215,9	180,72
		ҳазор тонн	825,41	1061,98	1688,08	2230,13	2290,3	1930,6	2074,1	2699,5	3,27 маротиба
		ДГБ	7884	8454	9156	11403	12868	11146	16334	18733	2, 38 маротиба
2.	Содироти муваққатӣ	млн.$	91,73	173,30	222,84	219,15	1,88	367,69	60,5	0,76	0,8
		ҳазор тонн	0,35	0,157	0,28	0,40	0,47	0,53	1,03	0,49	140
		ДГБ	55	98	94	113	114	88	135	99	180
3.	Реэкспорт	млн.$	42,9	51,75	64,12	39,02	39,85	24,9	33,2	30,1	70,16
		ҳазор тонн	5,21	5,63	4,34	4,77	5,3	6,76	8,9	6,1	117,08
		ДГБ	624	563	461	810	1129	530	552	531	85,01
4.	Иҷозат барои муомилоти озод	млн.$	3507,58	3218,5	3248,7	3826,5	3961,02	3700,3	5345,9	7931,8	226,13
		ҳазор тонн	4401,50	4110,17	4065,39	4473,86	4887,87	5046,4	5399,3	5867,0	133,29
		ДГБ	50615	41506	47085	56647	69806	70891	82872	107046	2, 12 маротиба
5.	Реимпорт	млн.$	315,08	78,20	44,78	102,34	5,03	14,7	4,4	64,7	20,53
		ҳазор тонн	0,83	1,22	0,38	0,91	2,17	1,07	1,02	1,9	228,91
		ДГБ	357	310	162	182	214	130	191	209	58,54
6.	Транзити байналмилалии гумрукӣ	млн.$	123,8	58,2	62,3	67,4	25,76	143,77	46,9	37,02	29,90
		ҳазор тонн	45,55	42,10	58,25	54,15	21,34	18,32	19,7	32,9	72,22
		ДГБ	2029	1574	1917	1806	572	467	528	520	25,62

анҷоми ҷадвали 2.8.

7.	Нобудкунӣ	млн.$	0,13	0,13	0,05	0,06	0,44	0,05	0,1	0,2	153,85
		ҳазор тонн	0,17	0,08	0,03	0,1	0,12	0,06	0,05	0,06	35,29
		ДГБ	7	13	6	8	15	7	12	7	100,00
8.	Интиқоли захираҳо	млн.$	180,29	111,92	71,31	67,36	110,04	43,2	68,5	169,2	93,85
		ҳазор тонн	118,32	90,85	59,24	63,05	77,56	31,7	42,3	98,8	83,50
		ДГБ	1440	1114	1134	1120	1056	384	734	883	61,32
9.	Савдои бе боҷ	млн.$	0,38	0,38	0,02	0,13	0,28	0,31	0,1	0,4	105,26
		ҳазор тонн	0,07	0,03	0,02	0,17	0,03	0,03	0,01	0,04	57,14
		ДГБ	5	4	2	1	30	13	14	17	340
10.	Даст кашидан ба фоидаи давлат	млн.$	0,04	2,71	0,08	1,51	3,392	0,22	0,1	0,2	5,0 маротиба
		ҳазор тонн	0,01	0,77	0,09	0,83	1,765	0,05	0,004	0,1	10,0 маротиба
		ДГБ	1	9	5	36	28	6	2	7	7,0 маротиба
11.	Низомҳои махсуси гумрукӣ	млн.$	0,17	2,68	2,57	0,62	0,03	0	0,1	0	58,82***
		ҳазор тонн	0,01	0,66	1,2	0,14	0,29	0	1,7	0	17,0 *** маротиба
		ДГБ	1	5	15	6	1	0	13	0	13 *** маротиба

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Эзоҳ: ** с.2018 нисбат ба 2015; ***с 2021 нисбат ба 2015

Ҷадвали 2.9.-Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои иқтисодии гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

№ б/т	Номгӯи низомҳои гумрукӣ	Воҳиди ҳисобӣ	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Соли 2022 нисбат ба соли 2015, бо %
2.	Коркард берун аз қаламрави гумрукӣ	млн.$	246,46	63,64	151,67	207,25	174,2	519,8	183,7	378,0	1,53 маротиба
		ҳазор тонн	0,60	0,42	0,31	0,96	1,3	0,14	0,34	0,87	145,0
		ДГБ	262	243	169	142	143	79	104	110	41,98
3.	Коркард дар қаламравӣ гумрукӣ	млн.$	177,76	172,31	140,91	111,50	117,6	118,3	81,5	94,0	52,88
		ҳазор тонн	357,27	358,24	286,15	232,55	250,05	246,2	170,7	175,3	49,07
		ДГБ	211	173	140	197	295	265	214	252	119,43
4.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	30,74	22,8	35,51	38,52	44,37	21,3	31,9	103,5	336,69
		ҳазор тонн	3,01	3,01	3,30	3,41	5,42	4,2	5,3	4,8	159,46
		ДГБ	294	586	426	863	1225	528	342	312	106,12
5.	Анбори гумрукӣ	млн.$	2,03	32,65	2,02	3,48	4,8	13,9	15,9	4,4	2,17 маротиба
		ҳазор тонн	10,15	2,1	0,30	0,30	0,81	14,8	3.1	0,9	8,87
		ДГБ	14	25	25	20	49	77	56	47	3,36 маротиба
6.	Минтақаи озоди гумрукӣ	млн.$	14,5	76,3	15,6	23,7	26	18,1	35,7	55,9	3,86 маротиба
		ҳазор тонн	8,67	30,1	9,6	12,8	19,88	12,8	21	28,1	3,24 маротиба
		ДГБ	184	305	286	406	435	425	535	636	3,46 маротиба

анҷоми ҷадвали 2.9.

17.	Анбори озод	млн.$	0,15	0,16	0,20	0,06	0	0	0	0	40,00**
		ҳазор тонн	0,03	0,08	0,03	0,01	0	0	0	0	33,33**
		ДГБ	3	2	3	1	0	0	0	0	33,33**
18.	Ҳамагӣ	млн.$	5993,46	4972,96	4982,01	5636,94	5748,7	6482,9	7893,3	11095,1	185,12
		ҳазор тонн	5770,94	5665,68	6118,81	7077,72	7564,3	7313,8	7748,8	8916,9	154,51
		ДГБ	64535	54984	61092	73763	87980	85036	102638	129409	2,01 маротиба

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Эзоҳ: ** с.2018 нисбат ба 2015; ***с 2021 нисбат ба 2015

Дар навбати худ ҳаҷми гардиши мол дар раванди истифодаи низомҳои гумрукии реэкспорт, коркард дар қаламрави гумрукӣ, содироти муваққатӣ, анбори гумрукӣ, анбори озод, транзити гумуркии байналмилалӣ, нобудкунӣ, захираҳо ва низомҳои махсуси гумрукӣ кам шудааст.

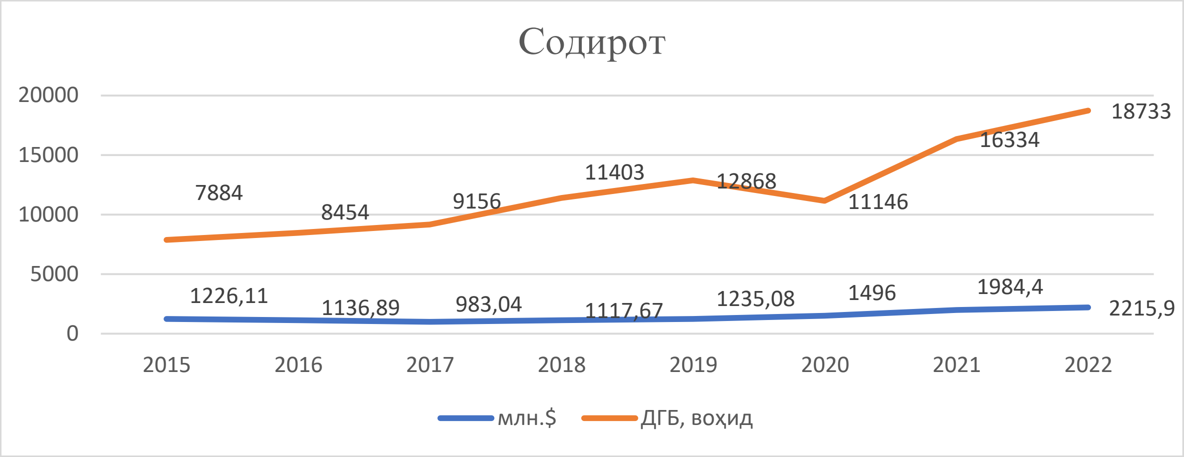

Расми 2.3. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукии содирот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.3. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ содирот дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 80,72%, боркашонӣ (ҳазор тонна)-54,51% ва миқдори ДГБ -2,38 маротиба афзудааст.

Расми 2.4. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукии коркард берун аз қаламрави гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.4. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию

содиротӣ аз рӯи низоми гумрукӣ коркард берун аз қаламрави гумрукӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 10,0% ва миқдори ДГБ -53,23 маротиба афзудааст.

Расми 2.5. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукии содироти муваққатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.- Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.5. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ содироти муваққатӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 99,02% камшуда миқдори ДГБ -80,0% афзудааст.

Расми 2.6. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ реэкспорт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 .

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.- Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.6. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ реэкспорт дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 39,0% ва миқдори ДГБ -15,0% кам шудааст.

Расми 2.7. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ иҷозат барои муомилоти озод дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.- Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.7. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ иҷозат барои муомилоти озод дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 2,26 маротиба ва миқдори ДГБ -2,11 маротиба афзудааст.

Расми 2.8. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ коркард дар қаламравӣ гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.- Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.8. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низоми гумрукӣ коркард дар қаламрави гумрукӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 47,0% кам шуда миқдори ДГБ -19,0% афзудааст.

Расми 2.9. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ воридоти муваққатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.9. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ воридати муваққатӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) 3,36 маротиба ва миқдори ДГБ -6,0% афзудааст.

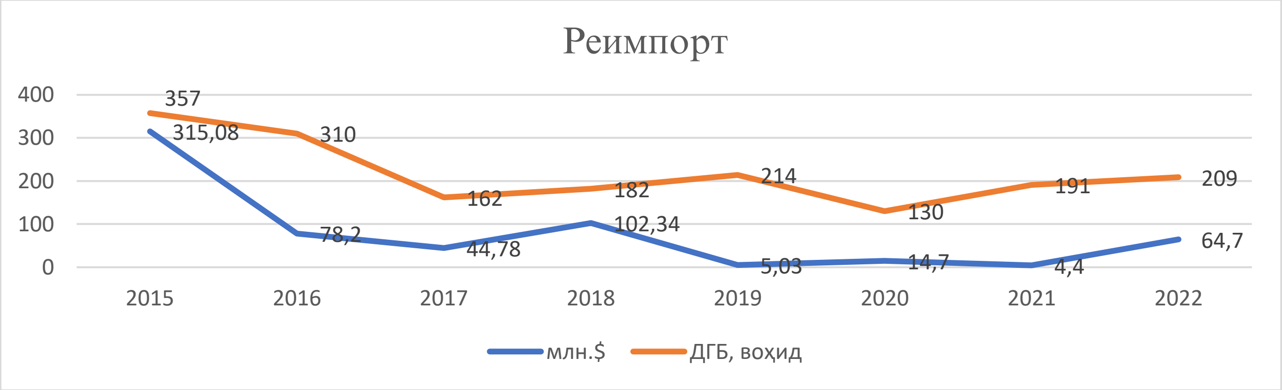

Расми 2.10. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ реимпорт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.10. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ реимпорт дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) 80,00% ва миқдори ДГБ -48,0% кам шудааст.

Расми 2.11. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ анбори гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.11. бар меояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ анбори гумрукӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) 2,16 маротиба% ва миқдори ДГБ -3,36 маротиба афзудааст.

Расми 2.12. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ минтақаи озоди гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022.

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.12. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ минтақаи озоди гумрукӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 3,85 ва миқдори ДГБ -3,45 маротиба афзудааст.

Расми 2.13. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ анбори озод дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.13. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ анбори озод дар тӯли солҳои 2019-2022 истифода нашуда, дар солҳои 2018-2015 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) 60,0% ва миқдори ДГБ -67,05 коҳиш ёфтааст.

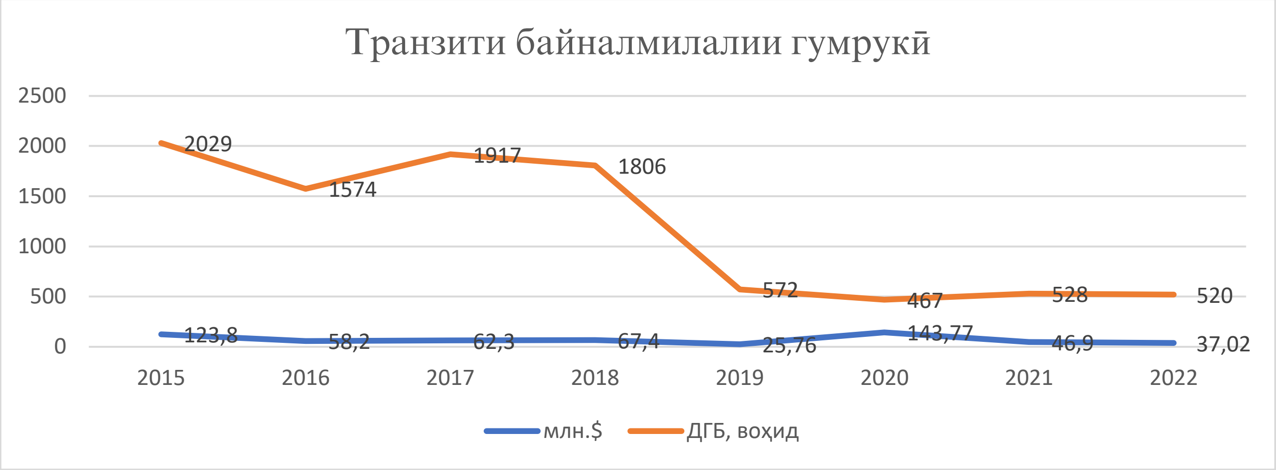

Расми 2.14. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ транзити байналмилалии гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.14. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ транзити байналмилалии гумрукӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 70,0% ва миқдори ДГБ -74,0% коҳиш ёфтааст.

Расми 2.15. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ нобудкунӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.15. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ нобудкунӣ дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 54,0% афзуда миқдори ДГБ тағйир наёфтааст.

Расми 2.16. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ интиқоли захираҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.16. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ интиқоли захираҳо дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 6,0% ва миқдори ДГБ - 39,0% кам шудааст.

Расми 2.17. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ савдои бе боҷ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.17. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ содирот дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) 5,0% ва миқдори ДГБ -3,4 маротиба афзудааст.

Расми 2.18. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ даст кашидан ба фоидаи давлат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.18. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ даст кашидан ба фоидаи давлатт дар тӯли солҳои 2015-2022 ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) 5,0 ва миқдори ДГБ -7,0 маротиба афзудааст.

Расми 2.19. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ низомҳои махсуси гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз таҳлили расми 2.19. бармеояд, ки ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низоми гумрукӣ низомҳои гумрукии махсус дар тӯли солҳои 2015-2021 миқдори ДГБ -13 маротиба ва ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 41,0% афзудааст.

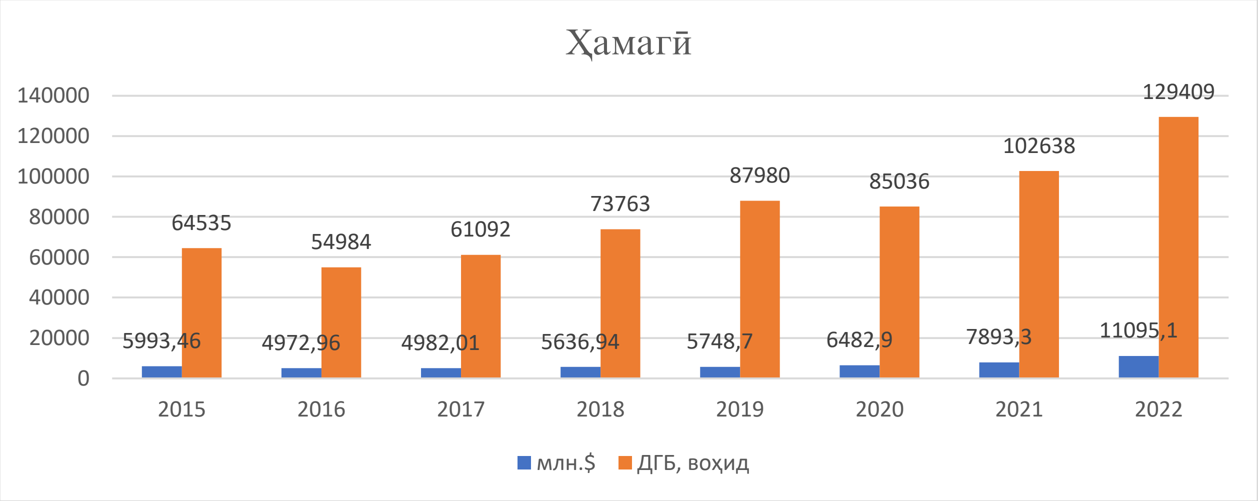

Расми 2.20. Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯйи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2022.-257с.

Аз расми 2.20. дида мешавад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаҷми гардиши молҳо (млн.доллар) ба 85,12%, боркашонӣ (ҳазор тонна)- 3,27 ва миқдори ДГБ -2,01 маротиба афзудааст.

Истифодаи намудҳои низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии шаҳри Душанбе, шаҳри Турсунзода, , вилояти Суғд ва

вилояти Хатлон дар замимаи 3 оварда шудааст. Аз ҷадвалҳои дар замимаи 2 овардашуда дида мешавад, ки натиҷаҳои назаррас нисбати истифодаи низомҳои гумрукӣ мудирияти минтақавии гумруки шаҳри Турсунзода, шаҳри Душанбе, вилояти Суғд, вилояти Хатлон ва Вилояти мухтори Кӯҳистони Бадахшон ба даст оварда шудааст.

Инчунин, ҳаминро бояд қайд намуд, ки баъзе аз низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии гумруки шаҳри Турсунзода, шаҳри Душанбе, вилояти Суғд, вилояти Хатлон ва вилояти мухтори Кухистони Бадахшон мавриди истифода қарор дода нашудаанд.

Аз ин лиҳоз, мақомоти гумрукро зарур аст, ки ба истифодаи низомҳои гумрукӣ диққати махсус дода истифодаи онҳоро ба роҳ монад.

Дар асоси таҳлил муайян карда шуд, ки дар мудириятҳои минтақавии гумрукӣ дар маҷмуъ беҳтар шудани истифодаи низомҳои гумрукӣ дида мешавад ва ҳамаи мудириятҳои минтақавӣ ба декларатсиякунии гумрукии бори электронӣ гузаштаанд.

Дар заминаи натиҷаҳои ба дастовардашуда мо дар он ақидаем, ки зарурияти:

- ҷоннок намудани ҳамкорӣ бо мақомотҳои давлатӣ, ки дар гузаргоҳҳои сарҳадӣ фаъолият менамоянд;
- ба роҳ мондани ҳамкории якҷояи Хадамоти гумрук ва дигар сохторҳои марбута, ҷиҳати содагардонии технологияи барасмиятдарорӣ ва назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт дар сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- аз байн бурдани монеаҳои маъмурӣ ва такмили минбаъдаи воситаҳои танзими тиҷорати хориҷии ба миён омада;
- дуруст интихоб ва ҷойгир намудани молҳо таҳти низомҳои гумрукӣ;
- таҳлили саривақтии истифодаи низомҳои гумрукӣ ва натиҷаҳои ба дастоварда ва ғайра.

Бо дарназардошти ин, ба амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон мегузарем.

2.3. Амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрук

Дар шароити муосир истифодаи амсилаҳо барои ҳаллу фасли масъалаҳои иқтисодӣ хело зарур буда, онҳо инъикоси объекти воқеӣ доранд. Чунин инъикоси зуҳуротҳоро бо диаграмма, аксҳо, амсилаҳои хусусияти тавсифӣ дар шакли расмҳо, ҷадвалҳо ва ғайра муаррифӣ кардан мумкин аст. Амсилаи риёзӣ системаи муодилаҳо, нобаробарӣ, формулаҳо, истифодаи ифодаҳои гуногунро, ки объекти воқеӣ хусусиятҳои таркибии он ва робитаи байни онҳоро тавсиф мекунанд. Амсиласозӣ ва сохтани амсилаи риёзии объекти иқтисодӣ имкон медиҳад, ки таҳлили иқтисодии равандҳои истеҳсолиро то таҳлили риёзӣ ва қабули қарорҳои муассир коҳиш диҳем.

Технологияи сохтани амсилаҳои иқтисодӣ ва риёзиро бояд сари вақт баррасӣ намуд. Мазмуни ҳар як амсилаи иқтисодӣ ва риёзӣ моҳияти иқтисодии шартҳои масъала ва ҳадафи гузошташуда мебошад, ки дар муносибатҳои расмии риёзӣ ифода ёфтааст. Дар амсила арзиши иқтисодӣ бо таносуби риёзӣ муаррифӣ карда мешавад. Тавсифи шароити иқтисодӣ аз рӯйи амсилаҳои риёзӣ вобастагиро байни параметрҳои иқтисодӣ ё миқдори онҳо муқаррар кардан мумкин аст.

Таърифи мукаммал ва ҳаматарафаи амсилаи иқтисодӣ-риёзиро академик В.С.Немчинов додааст: "Амсилаи иқтисодӣ-риёзӣ ифодаи мутамаркази муносибатҳо ва қонунҳои як падидаи иқтисодӣ дар шакли риёзиро дар бар мегирад"[55]. Аз ҷиҳати мундариҷа, амсилаҳои иқтисодӣ-риёзӣ ва иқтисодӣ-оморӣ мавҷуданд. Фарқи байни онҳо дар табиати

[55] Марченко, В. М. Эконометрика и экономико-математические методы, и модели. В 2 ч. Ч. 2. Экономико-математические методы и модели / В. М. Марченко, Н. П. Можей, Е. А. Шинкевич. – Минск: БГТУ, 2012. – 214 с.

вобастагии функсионалӣ, ки арзишҳои онҳоро мепайвандад, вобаста мебошад. Ҳамин тариқ, амсилаҳои иқтисодӣ ва оморӣ бо нишондиҳандаҳое, ки бо роҳҳои гуногун гурӯҳбандӣ шудаанд, алоқаманд мебошанд.

Бояд қайд намуд, ки дар раванди амсиласозӣ амсилаҳои оморӣ истифода карда мешаванд, ки робитаи байни нишондиҳандаҳо ва детерминантҳои онҳоро дар шакли функсияи хаттӣ ва ғайрихаттӣ муқаррар мекунанд. Амсилаҳои иқтисодӣ ва риёзӣ системаи маҳдудиятҳо, вазифаи объективиро дар бар мегиранд. Функсияи ҳадаф миқдорҳои гуногуни амсиларо мепайвандад. Чун қоида, ҳамчун ҳадаф нишондиҳандаи иқтисодӣ (фоида, даромаднокӣ, арзиши хароҷот, маҳсулоти умумӣ ва ғайра) интихоб карда мешавад. Аз ин рӯ, вазифаи ҳадафро баъзан иқтисодӣ - меъёрӣ меноманд. Функсияи ҳадаф функсияи бисёр тағйирёбанда аст ва метавонад аъзои озод дошта бошад.

Меъёрҳои оптималӣ метавонанд табиӣ ва арзишӣ бошанд. Баъзе меъёрҳо ба ҳадди аксар расонида шуда, баъзеи дигар кам карда мешаванд. Аз меъёрҳои ба ҳадди ақал расонидашуда меъёри арзиши умумии меҳнати ҳама намудҳо мебошад, ки аз ҷониби иқтисоддонҳо пешниҳод шудаанд[56].

Таҳлил нишон медиҳад, ки амсила ҳалли бисёр ё нақшаҳои имконпазир дорад ва дар байни онҳо ягонаеро ёфтан лозим аст, ки ба системаи маҳдудиятҳо ва расидан ба ҳадафҳо ҷавобгӯ бошад ва нақшаи имконпазире, ки функсияи ҳадафро қонеъ мекунад, оптималӣ номида мешавад.

Дар байни тарҳҳои имконпазир, ки функсияи ҳадафро қонеъ мекунанд, одатан як тарҳи ягона вуҷуд дорад, ки барои он вазифаҳо ва меъёри оптималӣ арзиши максималӣ ё ҳадди ақал доранд. Агар амсила

---

[56] Панкратов Е.Л., Булаева Е.А., Болдыревский П.Б. Ведение в экономико-математическое моделирование. - Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2017. - 113 с.

барои расидан ба нақшаҳои оптималӣ равон карда шуда бошад, пас барои ҳар яки онҳо арзиши функсияи ҳадаф яксон мебошад.

Агар амсилаи иқтисодӣ ва риёзӣ хаттӣ бошад, нақшаи оптималӣ дар нуқтаи охирини ҳудуди тағйирёбии системаи маҳдудиятҳо ба даст меояд. Дар ҳолати амсилаи ғайримуқаррарӣ метавонад якчанд тарҳҳои оптималӣ ва арзишҳои оптималии функсияи ҳадаф вуҷуд дошта бошад.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки нақшаҳои шадидӣ ва арзишҳои фавқулоддаи функсияи объективӣ муайян карда шаванд. Дар ин ҳолат, функсияи объективӣ, ки аз миқдори он аз як қатор тағйиротҳои охирин, ё ки ба ҳадди ақал расида, ё умуман вуҷуд надорад.

Ҳамин тариқ, барои ҳалли оптималии ҳар як мушкилоти иқтисодӣ амсилаи иқтисодӣ ва риёзии онро сохтан лозим аст, ки дар таркибаш системаи маҳдудиятҳо, вазифаи объективӣ, меъёри оптималӣ ва ҳалли онро дар бар мегирад.

Ба ақидаи мо, усули сохтани амсилаи иқтисодӣ ва риёзӣ ин ифода кардани моҳияти иқтисодии масъала бо истифода аз аломатҳо, тағйирёбандаҳо ва доимҳо, шохисҳо ва дигар нишонаҳо мебошад. Ҳама шартҳои масъала бояд дар шакли муодила ё нобаробарӣ навишта шаванд. Аз ин рӯ, пеш аз ҳама, системаи тағйирёбандаҳоро муайян кардан лозим аст, ки метавонанд барои як вазифаи мушаххас ҳаҷми дилхоҳи истеҳсолотро, боре, ки таҳвилгарон ба истеъмолкунандагони мушаххас интиқол медиҳанд ва ғайра нишон диҳанд.

Бо назардошти ин, мо ҳангоми гузаронидани таҳқиқот таснифи амсилаҳоро муҳим мешуморем. Амсилаҳои иқтисодӣ ва риёзӣ аз намудҳои зерин: оморӣ; тавозунӣ ва оптимизатсиякунонӣ иборат мебошанд.

Амсилаҳои оморӣ - вобастагии таносуби-регрессивии натиҷаи истеҳсолотро ба як ё якчанд омилҳои мустақил тавсиф мекунанд. Ин амсилаҳо барои сохтани ҳалли вазифаҳои истеҳсолӣ, инчунин дар ҳангоми таҳлили системаҳои иқтисодӣ васеъ истифода мешаванд.

Амсилаҳои тавозунӣ -системаи тавозуни истеҳсол ва тақсимотро ифода мекунанд ва дар шакли матрисаҳои квадратӣ навишта мешаванд. Онҳо барои муқаррар кардани таносуб ва муносибатҳо дар раванди банақшагирии соҳаҳо истифода карда мешаванд.

Амсилаҳои оптимизатсионӣ -системаи муодилаҳои риёзиро ифода мекунанд, ки ба функсияи мушаххаси объективӣ тобеъ буда барои дарёфти беҳтарин ҳалли мушкилоти мушаххаси иқтисодӣ хидмат мекунанд. Ин амсилаҳо шароити фаъолияти системаи иқтисодиро тавсиф мекунанд. Асосан, таснифи амсилаҳои иқтисодӣ ва риёзӣ метавонад гуногун ва шартӣ бошад. Инчунин амсилаҳо ба амсилаҳои банақшагирӣ, баҳисобгирӣ, таҳлили иқтисодӣ, равандҳои иттилоотӣ тақсим карда мешаванд.

Аз рӯйи андозаҳо амсилаҳо ба макроамсилаҳо, амсилаҳои маҳаллӣ ва микроамсилаҳо тақсим карда мешаванд. Ин амсилаҳо барои таҳлили амиқи сохтори истеҳсолот ва хизматҳои пешниҳодшуда таҳия карда мешаванд. Инчунин амсилаҳои оптимизатсиониро истифода бурдан мумкин аст, ки онҳо метавонанд детермининантӣ ва стохастикӣ бошанд.

Бо назардошти ин, мо баррасии параметрҳои мутобиқатро дар амсиласозии оморӣ дар асоси ҳисоби коэффисиенти муайянкунӣ ва таносуб муҳим мешуморем. Дар ин ҳолат, коэффисиенти таносуб ҳамчун ченаки қатъии вобастагии таносубӣ хизмат мекунад.

Дар амалия ин хусусиятҳо чунин шарҳ дода мешаванд:

$0,1 \leq [Rr] \leq 0,3$ –вобастагӣ заиф аст;

$0,3 \leq [Rr] \leq 0,7$ – вобастагӣ ҷиддӣ аст;

$0,7 \leq [Rr] \leq 0,9$ – вобастагӣ мустаҳкам;

$[Rr] \geq 0,9$ – вобастагӣ хело мустаҳкам ва ба воҳид наздик аст.

Бо истифода аз ин далелҳо, ҷадвалҳои ҳадди ақал барои коэффисиентҳои таносуб ва муайянкунӣ низ истифода мешаванд. Онҳо аз шумораи мушоҳидаҳо ва сатҳи эътимод вобастаанд.

Марҳилаи дигар дар раванди амсиласозии иқтисодӣ ва риёзӣ ин гузаронидани пешгӯйиҳои дақиқ ба ҳисоб меравад. Барои пешгӯйии дақиқ, мо экстраполятсияи силсилаи вақтро, ки бо муодилаи тамоюл ё муодилаи регрессия ҳисоб карда шудааст, баррасӣ мекунем. Эҳтимолияти тағйирёбандаи тасодуфӣ арзишҳои мушаххасро ба сифр баробар мекунад. Ҳамин тариқ, пешгӯийҳои дақиқ дар иқтисод ғайриимкон аст. Аз ин рӯ, ҳангоми пешгӯйӣ -пешгӯйиҳои фосилавӣ истифода шуда, хатоии бо назардошти арзиши омори Стюденти, ки аз рӯи сатҳи аҳамият ва шумораи дараҷаҳои озодӣ, инчунин андозаи намуна ва инҳирофи стандартӣ ҳисоб карда мешавад[57].

Аз гуфтаҳои болӣ бар меояд, ки ҷабҳаҳои пешниҳод карда шуда ҳангоми дар раванди амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрук бо назардошти хусусиятҳои ҷойдошта истифода бурда шаванд.

Дар ҷадвали 2.10 намуди амсилаҳои вобастагии истифодаи намудҳои ҷудогонаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрукӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси истифодаи маълумотҳои овардашуда дар зербоби 2.2 барои солҳои 2015-2022 бо истифодаи барномаи компютерӣ оварда шудааст.

Ҷадвали 2.10.-Намуди амсилаҳои вобастагии мстифодаи намудҳои низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрукӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон

№ б/т	**Низоми гумрукӣ**	**Намуди амсила**	**Бузургии коэффисиенти коррелятсия**
1.	Содирот	$y = 47{,}705x^2 - 276{,}79x + 1453{,}1$	$R^2 = 0{,}9978$
2.	Коркард берун аз қаламрави гумрукӣ	$y = 9{,}8589x^2 – 69{,}29x + 261{,}02$	$R^2 = 0{,}5776$
3.	Содироти муваққатӣ	$y = 99{,}319x^{0{,}6217}$	$R^2 = 0{,}8343$
4.	Реэкспорт	$y = 0{,}2229x^2 - 1{,}3546x + 6{,}696$	$R^2 = 0{,}7529$
5.	Иҷозат барои	$y = 171{,}76x^2 – 1039{,}8x + 461{,}02$	$R^2 = 0{,}89{,}59$

[57] Новикова Н.В. Экономико-математические методы и модели/Н.В.Новикова. -Минск, 2010.- с.40 45.

	муомилоти озод		
6.	Коркард дар қаламрави гумрукӣ	$y = 10{,}071x^2 - 50{,}7x + 238{,}2$	$R^2 = 0{,}6408$

анҷоми ҷадвали 2.10.

7.	Воридоти муваққатӣ	$y = 2{,}4375x^2 – 15{,}77x + 49{,}89$	$R^2 = 0{,}5339$
8.	Реимпорт	$y = 0{,}0163x^2 - 0{,}0635x + 0{,}929$	$R^2 = 0{,}3305$
9.	Анбори гумрукӣ	$y = 1{,}2975e^{0{,}3139x}$	$R^2 = 0{,}6801$
10.	Минтақаи озоди гумрукӣ	$y = 1{,}166x^2 -5{,}8149x + 22{,}245$	$R^2 = 0{,}8339$
11.	Транзити байналмилалии гумрукӣ	$y = 13{,}223x^2 - 91{,}88x + 200{,}34$	$R^2 = 0{,}6448$
12.	Нобудкунӣ	$y = 0{,}1429x + 6{,}6667$	$R^2 = 0{,}1261$
13.	Савдои бе боҷ	$y = 1{,}1071x^2 - 5{,}95x + 10{,}2$	$R^2 = 0{,}7831$
14.	Даст кашидан ба фоидаи давлат	$y = 0{,}1248e^{0{,}3097x}$	$R^2 = 0{,}1231$
15.	Интиқоли захираҳо	$y = 4{,}1095x^2 – 31{,}836x + 145{,}57$	$R^2 = 0{,}7062$
16.	Низомҳои махсуси гумрукӣ	$y = 0{,}0338x^{1{,}7449}$	$R^2 = 0{,}4039$
17.	Низомҳои гумрукӣ, ҳамагӣ аз рӯйи миқдори ДГБ	$y = 1596x^2 – 5097{,}1x + 64668$	$R^2 = 0{,}9478$
18.	Низомҳои гумрукӣ, ҳамагӣ, аз рӯйи борҳои кашонидашуда, ҳазор тонна	$y = 434{,}63x + 5066{,}3$	$R^2 = 0{,}9097$
19.	Низомҳои гумрукӣ, ҳамагӣ,аз руйи арзиши гумрукии молҳо, млн.доллар	$y = 243{,}02x^2 – 1551{,}3x + 7333{,}4$	$R^2 = 0{,}9612$

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф бо истифодаи барномаи компютерӣ.

Аз ҷадвали 2.10 дида мешавад, ки натиҷаҳои ба дастовардашуда аз онтгувоҳи медиҳанд, ки дар маҷмӯ афзоиши рушди низомҳои гумрукӣ дида мешавад, ки он дар асоси беҳдошти хизматрасониҳои гумрукӣ ва истифодаи ратсионалии низомҳои гумрукӣ таъмин карда шудааст. Аз тарафи дигар истифодаи оқилонаи низомҳои гумруки аз беҳдошти фаъолияти ҳар як корманди гумрук, афзоиши ҳосилнокии кори онҳо ва риояи талаботҳои муайяншуда ҷиҳати пешбурди назорати гумрукӣ,

кумаки амали ба субъектҳои фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва дигар омилҳо ба даст оварда шудааст.

Инчунин дар ҷадвали 2.11 намуди амсилаҳои вобастагии истифодаи намудҳои низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии гумруки шаҳри Турсунзода, шаҳри Душанбе, вилояти Суғд, вилояти Хатлон ва вилояти мухтори Куҳистони Бадахшон дар асоси истифодаи маълумотҳое, ки дар замимаи 3 рисолаи мазкур, ҷадвали 1 овардашуданд бо истифодаи барномаи компютерӣ ҳисоб карда шуда пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 2.11.-Намуди амсилаҳои вобастагии низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии гумруки шаҳри Турсунзода, шаҳри Душанбе, вилояти Суғд, вилояти Хатлон ва вилояти мухтори Куҳистони Бадахшон Ҷумҳурии Тоҷикистон

№ б/т	Мақомоти гумрукӣ	Намуди амсила	Бузургии коэффисиенти корреляцсия
1.	Мудирияти минта-қавии вилояти Хатлон, аз рӯйи борҳои кашонидашуда, ҳазор тонна	$y = -59,787x^2 + 511,93x - 155,65$	$R^2 = 0,8164$
2.	Мудирияти минта-қавии вилояти Хатлон, аз рӯйи шумораи ДГБ	$y = -209,71x^2 + 1891,9x + 1716$	$R^2 = 0,7002$
3.	Мудирияти минтақа-вии шаҳри Душанбе, аз рӯйи арзиши молҳо, млн.доллар	$y = 168,71x^2 - 1052,3x + 3559,2$	$R^2 = 0,9086$
4.	Мудирияти минтақа-вии шаҳри Душанбе, аз рӯйи молҳои кашо-нидашуда, ҳазор тонна	$y = 53,016x^2 - 282,73x + 1007,6$	$R^2 = 0,8601$
5.	Мудирияти минтақа-вии шаҳри Турсунзо-да, аз рӯйи арзиши молҳо, млн.доллар	$y = 3,7429x^2 + 54,671x + 513$	$R^2 = 0,7258$
6.	Мудирияти минтақа-вии шаҳри Турсунзода, аз	$y = 269,52x^2 + 1442,1x + 3137,3$	$R^2 = 0,8694$

	рӯйи шумораи ДГБ		
7.	Мудирияти минтақа-вии шаҳри Турсунзода, аз рӯйи молҳои кашонидашуда, ҳазор тонна	$y = 37{,}545x^2 - 130{,}66x + 778{,}37$	$R^2 = 0{,}9064$

анҷоми ҷадвали 2.11.

8.	Мудирияти минтақа-вии вилояти Суғд, аз рӯйи молҳои кашони-дашуда, ҳазор тонна	$y = -37{,}75x^2 + 346{,}54x + 3430{,}4$	$R^2 = 0{,}7252$
9.	Мудирияти минтақа-вии вилояти мухтори Куҳистони Бадахшон, аз рӯйи арзиши молҳо, млн.доллар	$y = -2{,}5054x^2 + 17{,}532x - 2{,}03$	$R^2 = 0{,}6251$

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф бо истифодаи барномаи компютерӣ

Аз ҷадвали 2.11 дида мешавад, ки натиҷаҳои ба дастовардашуда аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки дар маҷмӯ афзоиши натиҷаҳо ҷиҳати истифодаи низомҳои гумрукӣ дида мешавад. Бояд қайд намуд, ки пеш аз ҳама беҳтаршавии натиҷаҳо аз ҳисоби беҳдошти хизматрасониҳои гумрукӣ ва истифодаи ратсионалии низомҳои гумрукӣ ба ддаст оварда шудааст.

Дар маҷмӯ ҳаминро бояд қайд намуд, ки натиҷаи амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ ба мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият медиҳад, ки сатҳи банақшагирӣ ва идораи фаъолияти гумрукӣ дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда шуда, пурзур намудани назорати гумрукӣ, истифодаи оқилонаи ҳамаи низомҳои гумрукӣ, ҳимояи манфиатҳои иқтисодии кишвар ва бехатарии иқтисодии он таъмин карда шуда, рушди муносибатҳои мутақобилаи дутарафа дар соҳаи гумрукӣ бо назардошти амали намудани шартҳои тиҷоратии молрасонӣ дар сатҳи ҷавобгӯ ба стандартҳои байналмилалӣ қарор дода шавад.

Бо назардошти ин ба мукаммалгардонии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мегузарем.

БОБИ 3. САМТҲОИ ТАКМИЛИ ИСТИФОДАИ НИЗОМҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

3.1. Ташаккулёбии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ дар шароити муосир

Ташаккулёбии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ ва механизми ташкилию иқтисодии хизматрасониҳои гумрукӣ ҳадаф, вазифа ва самтҳои асосии онро да Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти истифодаи танзими давлатии фаъолияти иқтисодиёти хориҷӣ дар асоси ҳамгироии иқтисодиёти миллӣ ва омезиши он ба фазои иқтисодиёти байналмилалӣ муайян кардан зарур аст.

Аз ин лиҳоз беҳдошти фаъолияти гумрукӣ аз амали сохтани самтҳои афзалиятноки дурнамои рушди инноватсионии хизматрасониҳои гумрукӣ вобаста аст (ҷадвали 3.1).

Ҷадвали 3.1.-Самтҳои афзалиятноки дурнамои рушди инноватсионии хизматрасониҳо ва низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

№ б/т	Номгӯйи самтҳо
1.	Таҳия ва муайян намудани ҳадафҳои асосӣ ва бартарияти хизматрасониҳои гумрукӣ
2.	Асосноккунӣ ва тарҳрезии самтҳои асосии рушди инноватсионии фаъолияти гумрукӣ
3.	Такмил додани санадҳои қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти ҷорӣ намудани ҳукумати электронӣ
4.	Такмил додани фаъолияти молиявии мақомоти гумрук
5.	Мукаммалгардонидани назорати асъор ва истифодаи низомҳои гумрукӣ
6.	Беҳдошти фаъолияти мақомоти гумрук дар самти таъмини риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳо, инчунин, ҳифзи ҳуқуқи намудҳои ҷудогонаи моликият, аз ҷумла моликияти зеҳнӣ
7.	Таъмини рушди фаъолияти ҳифзи ҳуқуқии мақомоти гумрук ва такмили он
8.	Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар мақомоти гумрук ва ҷузъу томҳои он
9.	Тайёр кардани кадрҳо ва бозомӯзии онҳо

10.	Такмили намудҳои гузаронидани экспертиза ва таҳқиқот дар раванди гузаронидани назорати гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ
11.	Мукаммалгардонидани инфрасохтори мақомоти гумрук ва ҷорӣ намудани иқтисодиёти рақамӣ
12.	Беҳдошти ҳамкории байниидоравии ташкилотҳои гумрукӣ
13.	Таъмини пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ
14.	Беҳдошти рушди ҳамкориҳои байналмилалии гумрукӣ

Сарчашма: пешниҳоди муаллиф

Бояд қайд намуд, ки дар шароити муосир самтҳои асосии рушд ва таҷдиду азнавсозии мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти маҳдудиятҳои буҷетии мавҷуда ва имкониятҳои ҷалби сармоягузорӣ ва мали намудани Стратегии миллии рушди Тоҷикистон то давраи соли 2030 муайян карда мешавад.

Номгӯи хизматрасониҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи талаботи санадҳои ҳуқуқии кишват ва байналмилалии соҳаи фаъолияти гумрукии аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофнамуда, ба роҳ монда шуда, амалӣ карда мешавад.

Дар ин замина таҷдиду азнавсозии мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари ҳалли масъалаҳои дохилисистемавӣ ва низомҳои гумрукӣ аз қисматҳои зерин иборат аст:

1. Пурра иҷро намудани уҳдадориҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи Созишномаи СУС, Конвенсияи Киото ва конвенсияҳои дигар дар соҳаи гумрукӣ, ки ташаккули қоидаҳои муфассали муассир ва шаффофи назорати гумрукиро дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ талаб мекунанд;

2. Таваҷҷуҳи зиёди ҷомеаи башар ба масъалаҳои амният ва зарурати таҳкими нақши мақомоти гумрук дар мубориза бо ташкилотҳои байналмилалии террористӣ ва сохторҳои ҷиноии фаромиллӣ;

3. Рақобати тақвиятёфтаистода дар савдо, боркашонӣ ва транзити мол дар минтақаи Осиёи Марказӣ ва миқёси ҷаҳон;

4. Зиёд шудани шумораи шартномаҳои минтақавӣ ва дуҷонибаи тиҷоратии тақвиятдиҳандаи ҳамгироии минтақавӣ;

5. Таъмини иҷрои тамоюли савдои байналмилалӣ оид ба коҳиш додани меъёрҳои тарифӣ ва ғайритарифӣ ва сиёсати савдои озод, нисбатан камшавии вазни қиёсии пардохти боҷи гумрукӣ дар воридоти андозӣ ба буҷаи давлат;

6. Тавсеаи таҷрибаи байналмилалӣ оид ба татбиқи сиёсати ҳамоҳангшудаи назорат дар сарҳад ва таҳкими масъулияти мақомоти гумрук дар ташкили ҳамкориҳо ҳангоми амалӣ намудани назорати сарҳадӣ дар гузаргоҳҳои гумрукӣ;

7. Иҷрои талаботи меъёрҳо ва қоидаҳои байналмилалӣ (тавсияҳои Комиссияи Иқтисодии Аврупои Созмони Милали Муттаҳид ва СУГ) оид ба рушд ва истифодаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар тиҷорати байналмилалӣ, ки силсилаи таъминоти он бо усули «савдои наздисарҳадӣ» бо истифодаи тиҷорати электронӣ осон мекунанд ва ғайра.

Дар маҷмӯъ баррасии ҳадафҳои асосӣ ва афзалиятҳои хизматрасониҳои гумрукӣ ба он нигаронида шудааст, ки баланд бардоштани шаффофият ва сифат ҳангоми ҷорӣ намудани ин раванд ҳалли худро ёбад.

Аз тарафи дигар беҳтар намудани сатҳи сифати хизматрасониҳои гумрукӣ заминаи асосӣ барои рушди савдои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мегардад. Пеш аз ҳама ҳалли ин масъалаҳо бе баланд бардоштани сатҳи сифат ва шаффофияти хизматрасонии гумрукӣ, таҷдиди расмиёти гумрукӣ, истифодаи низомҳои гумрукӣ ва мутобиқгардонии усулҳои назорати гумрукии молу воситаҳои нақлиёт ба стандартҳои байналмилалӣ, аз ҷумла талаботи Конвенсияи Киото, Созишномаи СУС ва тавсияҳои СУГ, амалӣ намудан имконнопазир мебошад.

Ҳангоми пешниҳод ва расонидани хизматрасониҳои гумрукӣ диққати асосӣ ба ҷорӣ намудани муносибатҳои зерин, ки дар таҷрибаи

байналмилалии маъмуригардонии гумрукӣ ҷойи асосиро ишғол менамояд, зарур аст:

- баланд бардоштани мақоми ташкилотҳои гумрукӣ дар роҳандозии ҳамкориҳои байниидоравӣ дар асоси низоми идоракунии ҳамгироишуда, ки такроршавии назорати сарҳадии молу борро ва воситаҳои нақлиётро барҳам медиҳад;
- рушди ҳамкориҳои мақомоти гумрук бо иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ, ки ба талаботи Созишномаи Созмони умумиҷаҳонии савдо оид ба таъмини амнияти савдо ва рушди муносибатҳои мунтазами машваратӣ бо иттиҳодияҳои тиҷоратӣ асос ёфта, барои коркарди қоидаҳо ва расмиёти гумрукӣ бо дарназардошти манфиати тарафҳо мувофиқашуда зарур мебошад;
- таъмини тартиби содагардонидашудаи савдо барои иштирокчиёни бовиҷдони фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ, аз ҷумла амалӣ намудани талаботҳо ҷиҳати танзимгарони ваколатдори иқтисодӣ;
- гузаронидани муҳимияти назорати гумрукӣ аз марҳилаи барасмиятдарорӣ ба марҳилаи баъди иҷозати мол бо истифодаи низоми идораи таваккал;
- рушди ҳамкории байниидоравии электронӣ ва гирифтани маълумот доир ба ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳии барои барасмиятдарории гумрукӣ зарурӣ, дар асоси истифодаии «Равзанаи ягона», «Истгоҳи ягона» ва ҷорӣ намудани усули «савдои беқоғаз»;
- ҷорӣ намудани иттилоотонии пешакии мусоидаткунандаи кам кардани муҳлат ва суръатбахшии низоми иҷозати мол барои муомилоти озод;
- таъмини дастрасии озоди субъектҳои ба савдо машғулбуда, тарафҳои дигари манфиатдор ва шахсони дигар ба иттилооти тиҷоратии дахлдор ва ғайра.

Бояд қайд намуд, ки ҳангоми расонидани хизматрасониҳои гумрукӣ, тамоюли афзоиши тиҷорати байналмилалӣ, афзалиятҳои

миллӣ, инчунин, афзоиши таҳдидҳои террористии фаромиллӣ ва фаромарзиро ҳатман бояд ба инобат гирифт.

Инчунин дар ин раванд таҳким бахшидани заминаҳои моддию техникӣ ва махзани иттилоотии мақомоти гумрукӣ, васеъ намудани имкониятҳои он ҷиҳати иҷрои вазифаҳои мақоми мутобиқаткунандаи ҳамаи расмиёти содироту воридот ва транзити мол, аз ҷумла ҳангоми амалисозии назорати сарҳадӣ, пешбинӣ менамояд, зарур аст.

Барои амалӣ намудани раванди такмили муносибатҳои ҳозиразамон дар фаъолияти мақомоти гумрукӣ бояд ҳалли масъалаҳои афзалиятнок аз диди нав дида баромада шуда такмили онҳо бо назардошти рақамикунонии гумрукӣ таъмин карда шавад.

Аз ин лиҳоз самтҳои асосии такмили фаъолияти гумрукӣ, пеш аз ҳама ба такмил додани қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд равона карда шавад.

Бо мақсади такмил додани қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ мондани ин корҳо зарур аст:

- баррасӣ намудан ва таъмини ҳаммонандкунии ососҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ бо санадҳои СУС, СУГ, кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва ташкилоту сохторҳои дигари молиявию иқтисодии байналмилалӣ;
- такмил додани санадҳои меъёрии ҳуқуқии марбут ба соҳаи фаъолияти гумрукӣ;
- беҳтар намудани сифати батанзимдарории гумрукӣ бо мақсади фароҳам овардани шароит барои ҷалби сармоя ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, афзоиш додани воридоти пардохтҳои гумрукӣ ба буҷети давлатӣ, ҳимояи молистеҳсолкунандагони ватанӣ, ҳимояи моликияти зеҳнӣ ва дастгирии фаъолияти савдои хориҷӣ;
- беҳтар намудани раванди маъмурикунонии гумрукӣ, аз ҷумла вусъат бахшидани системаи идоракунии таваккал дар асоси татбиқи

расмиёти гумрукӣ мутобиқи меъёрҳои байналмилалӣ; - таҳкими ҳамкорӣ бо кишварҳои хориҷӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ, муқовимат ба ҳуқуқвайронкуниҳои гумрукӣ ва андешидани тадбирҳо дар соҳаҳои амнияти иқтисодӣ, экологӣ, биологӣ, беҳдоштӣ, эпидемиологӣ, иттилоотӣ, радиатсионӣ ва ғайра;

- пурра ҷорӣ намудани декларатсияи гумрукии борӣ рақамӣ (электронӣ), вусъат бахшидани ҷараёни татбиқи лоиҳаи ташкили равзанаи ягонаи гумрукӣ, аз ҷумла содагардонӣ ва марказикунонии низоми супоридани пардохтҳои гумрукӣ;
- дуруст ба роҳ мондани ҳамкориҳои мақомоти гумрук бо мақомоти дигари ҳифзи ҳуқуқи ҷумҳурӣ дар самти фаъолияти ҳимояи ҳуқуқ;
- тақвият бахшидани фаъолияти мақомоти гумрук дар мубориза бар зидди қочоқ;
- таҳияи чорабиниҳо ҷиҳати бартараф намудани хавфу хатар ва таҳдидҳо ба муҳити зист ва пешгирии воридоту содироти ғайриқонунии объектҳои олами наботот ва ҳайвонот;
- андешидани тадбирҳои ҳифзи саломатии аҳолӣ, бахусус даст кашидан аз воридоти маҳсулоти озуқаворӣ, доруворӣ, биологӣ ва маҳсулоти дигари ба саломатии инсон зараровар, аз ҷумла организмҳои аз ҷиҳати ирсӣ (генетикӣ) тағйирёфта;
- ба сомон расонидани корҳо оид ба таъмин намудани мақомоти андоз бо маълумоти омори гумрукӣ дар бораи содироту воридот ба тариқи электронӣ;
- такмили технологияҳои ташаккул, коркард ва пешбурди маълумоти омори гумрукӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ ва ғайра.

Самти дигари беҳтарсозии хизматрасониҳои гумрукӣ такмил додани амалисозии иҷрои вазифаҳои фискалӣ ба ҳисоб меравад.

Иҷрои ин вазифаҳо дар асоси татбиқи босамари назорати риояи меъёрҳои қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба андоз ва пардохтҳо, дурустии ҳисобкунӣ ва сари вақт супоридани пардохтҳои гумрукӣ ва хироҷҳо бо истифода аз технологияҳои муосири иттилоотӣ асос ёфта амали карда мешавад.

Ба ақидаи мо барои такмил додани фаъолият барои иҷрои вазифаҳои фискалӣ иҷрои қисматҳои зерин зарур мебошад:

- диверсификатсия ва автоматикунонии механизмҳои супоридани пардохтҳои гумрукӣ, аз ҷумла бо мақсади кам кардани сарбории маъмурӣ ба иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва баланд бардоштани самаранокии назорат аз болои дурустии ҳисобкунӣ ва пардохти саривақтии онҳо, таҳияи низомҳои онлайни супоридани пардохтҳои гумрукӣ ва дигар пардохтҳо, ки аз ҷониби мақомоти гумрук идора карда мешаванд;
- таҳияи баҳисобгирии мутамарказонидашудаи маблағҳои пулии пардохткунандагон бо мақсади кам кардани муҳлати анҷом додани амалиётҳои гумрукӣ ва коҳиши ҳадди ақали хароҷоти пардохткунандагони барои супоридани пардохтҳои гумрукӣ;
- такмили тадбирҳое, ки ба коҳиши ҳадди ақали ҳолатҳои ба вуҷуд омадани қарзҳо дар супоридани пардохтҳои гумрукӣ, пардохтҳои дигар, ҷаримаҳо ва фоизҳо, аз ҷумла тавассути таъмини иҷрои уҳдадории супоридани пардохтҳои гумрукӣ ҳангоми гузаронидани назорати гумрукӣ нигаронида шудаанд;
- истифодаи технологияҳои рақамӣ ҳангоми маъмурикунонии таъмини иҷрои уҳдадориҳо оид ба ҳисоб ва супоридани пардохтҳои гумрукӣ;
- истифодаи технологияҳои электронӣ ҳангоми ташкили ситонидани қарздории бавуҷудомада дар пардохти боҷҳои гумрукӣ ва ҷаримаҳо дар доираи ҳамкории байниидоравӣ;

➢ ташкил ва рушди хизматрасонии иттилоотии ҳисоби шахсӣ дар утоқи шахсии иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ дар сомонаи расмии Хадамоти гумрук, аз ҷумла муносибгардонии равандҳои идоракунӣ, истифодаи низомҳои гумрукӣ ва назорати маблағҳои пулӣ;

➢ ба роҳ мондани корҳои таҳлилӣ дар доираи назорати пурра ситонидани пардохтҳои гумрукӣ ва дигар пардохтҳо дар шароити баҳисобгирии мутамарказонида;

➢ такмил додани механизми пешниҳоди батаъхирандозӣ ва дароз кардани муҳлати супоридани пардохтҳои гумрукӣ ҳангоми декларатсиякунонии мол ва назорати муҳлати пардохти онҳо;

➢ такмили маъмуригардонии имтиёзҳо оид ба супоридани пардохтҳои гумрукӣ, чӣ дар марҳилаи декларатсиякунонии мол ва чӣ дар марҳилаи баъди иҷозати мол;

➢ фароҳам овардани шароитҳои барҳамдиҳандаи истифодабарии ҳаргуна амалҳои саркашӣ аз супоридани пардохтҳои гумрукӣ ва ошкор намудани интиқоли пинҳонии молу маблағҳо;

➢ таъмини пуррагӣ ва саривақтии супоридани пардохтҳои гумрукӣ ба буҷети давлатӣ;

➢ таҳия ва ҷори намудани низоми пардохтҳои фосилавии гумрукӣ;

➢ ба роҳ мондани ҳамкории судманди мақомоти гумрук ва андоз дар ташкили механизми ягонаи маъмуригардонии андоз ва пардохтҳои гумрукӣ ва ғайра

Ҳангоми пешбурди фаъолияти гумрукӣ амалисозии назорати асъор ҷойи асосиро ишғол менамояд. Дар шароити муосир фаъолияти Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи тағйироти глобалӣ ба роҳ монда шуда, зарурати рушд ё такмили минбаъдаи назорати асъорро, ки аз ҷониби он амалӣ мегардад, тақозо мекунад.

Дар маҷмӯ ташкили механизми ҳуқуқии муассири назорати асъор шарти зарурии таъмини манфиатҳои иқтисодии давлатӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин лиҳоз мақсадҳои асосии роҳандозии назорати асъор аз қисматҳои зерин иборат мебошад:

➢ таъмини тадбирҳои пешгирикунандаи ба бартараф намудани вайронкуниҳои қонунгузории асъорӣ аз ҷониби ташкилотҳо дар бахши воқеии иқтисодиёт нигаронидашуда, тавассути ноилшавӣ ба сатҳи баланди ташкили аз ҷониби мақомоти гумрук амалисозии назорати амалиёти асъории марбут ба интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт;

➢ таҳия ва амалисозии чорабиниҳои маҷмӯӣ дар ҳамкорӣ бо ҷузъу томҳои сохтории мақомоти гумрук ва бо воҳидҳои ҳифзи ҳуқуқи мақомоти гумрук, ки вазифаҳоро дар самти назорати асъор татбиқ месозанд;

➢ такмили низоми ҳамкориҳои байниидоравии иттилоотӣ дар самти гирифтани маълумот ва муайян кардани амалиёти молиявии шубҳаноке, ки резидентҳо анҷом медиҳанд, бо мақсади бартараф намудани сарбории зиёди маъмурӣ барои иштирокчиёни бовиҷдони фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ ва ғайра.

Ба ақидаи мо ҳалли масъалаи такмил додани фаъолияти мақомоти гумрук дар асоси таъмини риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳо, ҳамчунин, ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ нисбат ба молҳои воридотӣ (содиротӣ) амалӣ карда мешавад. Мақсади асосии такмил додани фаъолияти мақомоти гумрук бо дарназардошти риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳо, инчунин, ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ нисбат ба молҳои воридотӣ (содиротӣ) аз қисмҳои зерин иборат аст:

➢ муяссар шудан ба сатҳи фаъолияти унсурҳои алоҳидаи механизми ягонаи худкори анҷомдиҳандаи амалиёти гумрукӣ, ки ба амалисозии ҳамкории байни мақомоти гумрук ва ҷонибҳои манфиатдор

бо иштироки ҳадди ақали шахсони мансабдори он ва дар низоми вақти ба воқеият наздик, имконият медиҳад;

- истифодаи қувваҳои асосӣ ва воситаҳои таъминкунандаи риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳои мақомоти гумрук, инчунин, ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ дар марҳилаи анҷомёбии амалиёти гумрукӣ пеш аз пешниҳоди эъломияи гумрукӣ ва (ё) баъди иҷозати мол;

- ҳифзи захираву имконоти низоми мақомоти гумрук ҷиҳати роҳ надодан ба зарар овардан ба манфиатҳои ҳифзи амнияти миллӣ, ҳаёт ва саломатии инсон, олами наботот ва ҳайвонот, муҳити зист, инчунин ҳимояи ҳуқуқҳо ба объектҳои моликияти зеҳнӣ;

- фароҳам овардани шароитҳое, ки зимни онҳо истифодабарии мамнӯият ва маҳдудиятҳо нисбати мол барои истифодаи технологияҳои бақайдгирии худкор монеа намешаванд;

- пурра ҷорӣ намудани механизми «Равзанаи ягона» бо дарназардошти таҷриба ва амалияи байналмилалии қабулшуда ва амалкунанда;

- такмил намудани принсипи «Истгоҳи ягона» бо дарназардошти таҷриба ва амалияи байналмилалии қабулшуда;

- амалӣ намудани механизмҳои иттилоотонии пешакии ҳатмӣ ҷиҳати коҳиши ҳаддиақалии таваккалҳои риоя нашудани ҳуқуқҳои вобаста ба риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳо;

- нораво будани татбиқи расмиёти содагардонидашуда ҳангоми анҷом додани амалиёти гумрукӣ бо молҳое, ки бояд таҳти назорати иловагии назорати давлатӣ қарор гиранд ва ҳамчун молҳои таваккалӣ ҳаммонанд шуда, санҷиши иловагиро талаб мекунанд;

- такмили системаи ҳамкории байниидоравии электронӣ бо мақсади таъмини имконияти гирифтани ҳуҷҷатҳо ва (ё) маълумоти аз онҳо зарур ҷиҳати анҷом додани амалиёти гумрукӣ аз системаи иттилоотии мақомоти давлатии (ташкилотҳои) давлатҳои узви Иттиҳоди

давлатҳои муттаҳид дар доираи ҳамкориҳои иттилоотии мақомоти гумрукӣ, инчунин, мақомоти ғайридавлатӣ ва ғайра.

Дар навбати худ ба масъалаи рушди фаъолияти ҳифзи ҳуқуқӣ дар мақомоти гумрук ҷойи асосӣ ҷудо кардан зарур аст. Муқовимат бар зидди даъвату таҳдидҳо дар соҳаи амнияти миллии давлат, ҳадафи асосии такмил додани фаъолияти ҳифзи ҳуқуқӣ мебошад. Хавфи асосӣ барои дар раванди таъмини амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми интиқоли молу воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин аз ҷониби субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷии содиркунандаи кирдорҳои ғайриқонунии дорои аломатҳои ҷиноят ва ҳуқуқвайронкунӣ мебошад. Аз ин лиҳоз ба ин, кӯшишҳои асосии воҳидҳои сохтории ҳифзи ҳуқуқии мақомоти гумрук ба огоҳкунӣ, пешгирӣ, ошкорнамои ва кушодани ҷиноятҳо ва ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурии марбут ба салоҳияти мақомоти гумрук, пешгирии роҳҳои қочоқи молу воситаҳои нақлиёт ва фаъолияти гурӯҳҳои ҷиноятпешаи муташаккил дар самти фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, ҷуброни зарари иқтисодии тавассути содиркунии ҷиноят ба давлат расонидашуда равона карда шудааст.

Ба ақидаи мо вазифаҳои асосӣ доир ба инкишофи инноватсионии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқии мақомоти гумрукӣ аз қисматҳои зерин иборат мебошад:

- ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурӣ дар робита бо кам кардани муҷозот барои ҳуқуқвайронкуниҳои гумрукии сабук;
- такмили ташкили кори ташкилотҳои гумрукӣ оид ба иҷрои қарорҳои марбут ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ;
- баланд бардоштани сифати истеҳсолоти маъмурӣ оид ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, аз ҷумла бо роҳи васеъ намудани имкониятҳои ташаккули маҳзани исботкунанда оид ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурӣ бо истифода аз системаҳои

иттилоотии мақомоти гумрук ва мақомоти дигари ҳокимияти иҷроияи маҳаллӣ;

➢ такмили назорати дохилиидоравии фаъолияти фаврӣ ҷустуҷӯии мақомоти гумрук, ки ба баланд бардоштани сифати пешбурд ва натиҷабахшии ин фаъолият нигаронида шудааст;

➢ баланд бардоштани самаранокии фаъолияти воҳидҳои сохтории фаврию ҷустуҷуии мақомоти гумрук оид ба ошкор, пешгирӣ ва бартараф намудани ҷиноятҳои вобаста ба саркашӣ кардан аз супоридани пардохтҳои гумрукӣ алоқаманд ва мубориза бар зидди намудҳои махсусан хатарноки қочоқ;

➢ дуруст ба роҳ мондани низоми пешгирикунандаи ҳуқуқвайронкуниҳо дар соҳаи гумрук;

➢ такмили низоми «мониторинг»-и ва назорати интиқоли маблағҳои пули нақд ва ё воситаҳои пулӣ тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин андешидани маҷмуи тадбирҳо оид ба муқовимат ба қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастомада, маблағгузории терроризм ва маблағгузории паҳнкунии силоҳи қатли ом ҳангоми интиқоли пули нақд ва ё воситаҳои пулӣ аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи тавсияҳои мақомоти давлатӣ да асоси таҳияи чораҳои молиявии мубориза бар зидди қонунигардонии (расмикунонии) маблағҳо;

➢ коҳиш додани ҳаҷми интиқоли ғайриқонунии сармоя аз Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути муқовимат ба нақшаҳои ғайриқонунии интиқоли маблағ аз кишвар дар соҳаи фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, аз ҷумла дар доираи амалиёти қалбакии ба анҷом додашуда

➢ таъмини воҳидҳои ҳифзи ҳуқуқ бо низоми муосири иттилоотии ҷустуҷӯи зеҳнии маълумот аз манбаъҳои кушодаи иттилоот ва «мониторинг»-и воситаҳои ахбори омма;

- такмили ҳамкории дохилиидоравӣ, байниидоравӣ ва байналмилалӣ бо мақсади баланд бардоштани самаранокии таъмини мамнӯияту маҳдудиятҳо, муқовимат ба гардиши молҳои қалбакӣ, муқовимат ба интиқоли сармоя ба хориҷа, ки бо расмикунонии даромадҳои ҷиноятӣ ва маблағгузории терроризм алоқаманд аст, аз ҷумла бо роҳи васеъ кардани доираи ваколатҳои мақомоти гумрук ҷиҳати пешгирӣ ва ошкор кардани ҷиноятҳо дар ин соҳаҳо ва ғайра.

Дар раванди баррасӣ ва асосноккунии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрук такмили таъминоти ҳуқуқии фаъолияти он бо назардошти талаботҳои иқтисодиёти рақамӣ то соли 2025 хело зарур аст.

Яке аз омилҳои асосии расидан ба ҳадафҳои стратегии Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин риояи талаботи қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ, шахсони ба фаъолияти гумрукӣ машғулбуда, шахсони воқеӣ, инчунин мақомоти гумрук ва шахсони мансабдори он мебошад.

Дар ин раванд барои такмилдиҳии заминаи ҳуқуқии фаъолияти мақомоти гумрук зарур аст чораҳои зерин амали карда шаванд:

- таъмини риояи ягонаи қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон чи аз ҷониби мақомоти гумрук ва шахсони мансабдори он ва чи аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ, шахсони ба фаъолияти гумрукӣ машғулбуда ва шахсони воқеӣ дар тамоми ҳудуди кишвар; баланд бардоштани сатҳи қонунияти қарорҳо, амалҳои (беамалии) дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ қабулшаванда (иҷрошаванда);
- баланд бардоштани сатҳи эътимоднокии иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ, шахсони дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ машғулбуда ва шахсони воқеӣ ба шикоят овардан тариқи

маъмурӣ аз болои қарорҳо, амали (беамалии) қабулшуда дар самти пешбурди фаъолияти гумрукӣ;

➢ такмили механизми мавҷуда ва таъсиси механизмҳои нави фаъолияти ҳуқуқӣ бо дар назар доштани талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҷрибаи бадастомада;

➢ сари вақт гузаронидани корҳои иттилоотию таҳлилии соҳаи ҳуқуқии фаъолияти гумрукӣ;

➢ такмили тартиби пешниҳоди хизматрасониҳои мақомоти гумрук оид ба маълумотдиҳӣ дар бораи санадҳои қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ, инчунин корҳои машваратӣ ва фаҳмондадиҳӣ оид ба масъалаҳои гумрукӣ ва масъалаҳои дигари марбут ба салоҳияти мақомоти гумрук;

➢ баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ ва фарҳангии шахсони мансабдори мақомоти гумрук ва сатҳи касбии онҳо тавассути ба роҳ мондани корҳои таълимию методӣ ва бозомӯзии онҳо.

Бояд қайд намуд, ки имрӯз расидан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои ба зиммаи мақомоти гумрук вогузоршуда тавассути амалисозии мунтазам ва мақсадноки сиёсати кадрӣ ба роҳ монда мешавад. Самтҳои асосии такмили кор бо кадрҳо ва бозомӯзии онҳо аз қисматҳои зерин иборат аст:

➢ такмили кор бо кадрҳо - интихоб ва ҷобаҷогузории кадрҳо;

➢ таъмини сатҳи зарурии касбии шахсони мансабдори мақомоти гумрук;

➢ риояи талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи муқовимат бо коррупсия дар мақомоти гумрук;

➢ такмили идоракунии ҳайати кадрии мақомоти гумрук ва баланд бардоштани сифати ташаккули ҳайати кадрӣ ва бозомӯзии онҳо;

- такмили низоми рушди тахассусии шахсони мансабдори мақомоти гумрук, баланд бардоштани сатҳи касбият ва салоҳиятнокии онҳо;
- такмили заминаҳои таълимию методӣ ва илмии Донишкадаи такмили ихтисоси Хадамоти гумрук бо дарназардошти тавсияҳои созмони умумиҷаҳонии гумрук;
- баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳуқуқӣ ва фарҳангии шахсони мансабдори мақомоти гумрук тавассути бонизом ва мақсаднок ба роҳ мондани корҳои таълимию методӣ;
- такмили механизмҳои зиддикоррупсионӣ ва ғайра.

Хангоми гузаронидани назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт рушди экспертиза ва таҳқиқот зарур аст. Вазифаи асосии Озмоишгоҳи гумрукии марказии Хадамоти гумрук таъминоти таҳқиқии пурраи мақомоти гумрук, ҳам барои мақсадҳои назорати гумрукӣ ва ҳам барои мақсадҳои ҳифзи ҳуқуқӣ, мебошад.

Ҳадафи рушди минбаъдаи экспертиза ва таҳқиқот дар татбиқи назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт чунин аст:

- таъмини сатҳи баланди илмӣ-техникии заминаҳои техникии Озмоишгоҳи гумрукии марказии Хадамоти гумрук ҳангоми гузаронидани экспертизаҳои гумрукӣ ва инфрасохтори ҷавобгӯи талаботи стандартҳои озмоишгоҳҳои гумрукӣ (тавсияҳои созмони умумиҷаҳонии гумрук);
- ташкил ва бо пойгоҳи техникии муосир муҷаҳҳазсозии озмоишгоҳҳои минтақавии гумрукӣ барои иҷрои экспертизаҳои гумрукӣ; вусъат бахшидани таҷрибаи истифодаи низоми ҳамкориҳои дохилиидоравии электронӣ бо мақсади кам кардани вақти қабули қарорҳо;
- кам кардани вақти гузаронидани экспертизаҳои гумрукӣ, инчунин, экспертизаҳое, ки нисбати парвандаҳои ҳуқуқвайронкуниҳои

маъмурӣ ва парвандаҳои ҷиноятӣ бо роҳи сермаҳсулии истеҳсолот таъин карда мешаванд;

- васеъ истифода намудани воситаҳои баҳисобгирии натиҷаҳои экспертизаҳои гумрукӣ дар доираи ташкили идоракунии таваккал. Инчунин истифода аз барномаҳои махсусуси компютерӣ ва ғайра.

Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди инфрасохтори гумрук ва ҷори намудани иқтисодиёти рақамӣ яке аз масъалаҳои асоси ба ҳисоб меравад. Бо мақсади амалӣ намудани вазифаҳои ба зиммаи мақомоти гумрук вогузоршуда, созмон додани инфрасохтори ҷавобгӯи талаботи муосир зарур аст. Барои рушди инфрасохтори гумрукӣ ва гузаштан ба иқтисодиёти рақамӣ ҳалли масъалаҳои зерин зарур аст:

- дар доираи барномаҳои мақсадноки давлатӣ ва идоравӣ, сохтмон ва таҷдиду азнавсозии биноҳои хизматию истеҳсолӣ, аз ҷумла наздик ба сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- аз рӯи зарурат хариди объектҳо аз ҳисоби маблағҳои буҷети давлатӣ ё маблағҳои махсус; муҷаҳҳазсозии дидбонгоҳҳои гумрукӣ бо воситаҳои муосири техникии назорати гумрукӣ, ки ба стандартҳои ҷаҳонӣ ҷавобгӯ мебошанд; ҷалби сармоя ҷиҳати бакорандозии объектҳои сохтмонашон нотамом ва қитъаҳои замини ба мақомоти гумрук ва муассисаҳои пешниҳодгашта, ки дар тобеияти Хадамоти гумрук қарор доранд; ҷалби маблағҳои созмонҳои байналмилалӣ барои сохтмон ва муҷаҳҳазсозии дидбонгоҳҳои гумрукӣ;
- бо назардошти талаби замон гузаштан ба иқтисодиёти рақамӣ ва созмон додани гумрукҳои рақамӣ ғайра.

Дар ин раванд рушди ҳамкории байниидоравиро мо дар асоси самтҳои зарур мешуморем:

- аз ҷониби Хадамоти гумрук такмил додани воситаҳои дохилии механизми «Равзанаи ягона» ва «Истгоҳи ягона»;

- декларатсиякунонии электронӣ бо риояи ҳатмии пешниҳоди яккаратаи ҳуҷҷатҳо дар доираи ҳамкориҳои иттилоотии байниидоравӣ;
- тариқи худкор қабул намудани шакли бевоситаи декларатсияи молҳо, иҷозати худкори мол дар асоси иҷозатномаҳои аз ҷониби мақомот додашуда ва маълумот аз СИАЯ-и мақомоти гумрук;
- татбиқи равандҳои умумии ҳамкориҳои мутақобилаи иттилоотӣ дар байни ҳамаи иштирокчиёни манфиатдори савдои байналмилалӣ;
- аз ҷониби мақомоти гумрук густариш бахшидани самтҳои истифодаи маълумоти пешакӣ ҳангоми анҷоми амалиёти гумрукӣ ва эъломиякунонӣ, татбиқи расмиёти гумрукӣ, аз ҷумла ҳангоми иҷозати мол;
- таъмини мамнӯият ва маҳдудиятҳо, назорати асъор ва ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ, ки ба ҳамкории мутақобилаи мақомоти гумрук ва ҷонибҳои манфиатдор танҳо дар шакли электронӣ дар низоми вақти воқеӣ, бе иштироки шахсони мансабдори мақомоти гумрук дар марҳилаи декларатсиякунонӣ ва иҷозати мол имконият медиҳад;
- густариши ҳамкории иттилоотонӣ дар шакли электронӣ бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла татбиқи маҷмуи чорабиниҳои ташкилию техникӣ барои давра ба давра ҷойгиркунии маълумот дар манбаъҳои иттилоотии байниидоравӣ;
- иҷрои шартномаҳои амалкунанда оид ба ҳамкории иттилоотии Хадамоти гумрук бо мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, навсозии воситаҳои иттилоотию техникии СИАЯ-и мақомоти гумрук дар асоси технологияҳои пешрафтаи иттилоотӣ ва ҳалли техникию барномавӣ.

Дар маҷмӯ Хадамоти гумрук хизматрасонии давлатиро дар асоси таҷрибаи пешрафтаи ҷаҳонӣ ва ҳамкорӣ бо доираи соҳибкорону тоҷирон дар асоси низоми хизмати давлатӣ пешниҳод менамояд.

Вазифаҳои асосии рушди низоми пешниҳоди хизматрасонии гумрукӣ чунин аст:

- баланд бардоштани сатҳи қаноатмандии иштирокиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ, шаҳрвандон ва ташкилотҳо аз натиҷаи ҳамкориҳо бо мақомоти гумрук ҳангоми гирифтани хизматрасониҳои давлатӣ дар соҳаи гумрук;
- содагардонии дастрасии хизматҳо барои шаҳрвандон ва ташкилотҳо, инчунин расмиёти ҳамкорӣ бо мақомоти гумрук, хизматрасонӣ, коҳиш додани хавфи коррупсионӣ, такмил додани самаранокии хароҷоти буҷет.

Инкишофи минбаъдаи низоми пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукӣ тавассути баргузории чорабиниҳо ҷиҳати васеъ намудани номгӯи хизматрасониҳо аз ҷониби Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳодшаванда ва навсозии СИАЯ-и мақомоти гумрук бо дарназардошти талаботи Созишномаи СУС оид ба таъмини амнияти савдо ва мусоидати тиҷорат амалӣ карда мешавад.

Дар шароити кунунӣ рушди ҳамкориҳои байналмилалии гумрукӣ самти афзалиятнок ҳисобида мешавад. Ҳадафи асосии он фароҳам овардани шароити мусоид барои татбиқи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ тавассути содагардонӣ ва коҳиш додани расмиёти гумрукӣ ҳангоми содирот ва воридот мебошад. Амалигардонии ин мақсадҳо тавассути ташкили лоиҳаҳо дар соҳаи гумрук, ба монанди «долони сабз», эътирофи дуҷонибаи натиҷаҳои назорати гумрукӣ, мубодилаи аксҳои системаи маҷмуии назоратию санҷишӣ, инчунин, ҳамкорӣ дар соҳаи фаъолияти ҳифзи ҳуқуқӣ анҷом дода мешавад.

Дар соҳаи ҳамкориҳои байналмилалии гумрукӣ чунин самтҳо амалӣ карда мешаванд:

- ба роҳ мондани фаъолияти байналмилалии хадамоти гумрук дар доираи салоҳияташ дар татбиқи равандҳои ҳамгироӣ дар ҳудуди ИДМ ва дар доираи ИИАО;
- ташкили ҳамкориҳои байналмилалӣ бо мақомоти гумруки давлатҳои хориҷӣ;

- ҳамкорӣ дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ бо созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла Созмони Ҳамкории Шанхай (СҲШ), Созмони Ҳамкории Иқтисодӣ (СҲИ), Барномаи ҳамкории минтақавии иқтисодӣ дар Осиёи Марказӣ (CAREC) ва ғайра;
- бастани шартномаҳои байналмилалӣ бо мақомоти гумруки давлатҳои хориҷӣ оид ба ташкили мубодилаи маълумоти пешакӣ дар бораи молу воситаҳои нақлиёт;
- ташкили заминаи ҳуқуқии ҳамкорӣ бо мақомоти гумруки давлатҳои хориҷӣ бо мақсади муқовимат ба қонунигардонии (расмикунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда ва маблағгузории терроризм;
- васеъ намудани доираи ҳамкорӣ дар самти мубодилаи маълумот оид ба арзиши гумрукии мол бо хизматрасонии гумрукии давлатҳои хориҷӣ бо мақсади суръатбахшии равандҳои барасмиятдарории гумрукӣ ва тасдиқи маълумоте, ки аз ҷониби содироткунандагон дар эъломияи гумрукӣ дарҷ карда мешавад,
- васеъ намудани доираи ҳамкорӣ бо мақомоти гумруки давлатҳои хориҷӣ дар соҳаи таъмини риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳо, ҳифзи ҳуқуқӣ, моликияти зеҳнӣ ва назорати асъор.

Ба ақидаи мо амали намудани стратегияи рушди хизматрасониҳои гумрукӣ пешниҳодшуда имконият медиҳад, ки интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон дуруст ба роҳ монда шуда, ҳимояи манфиатҳои иқтисодии кишвар ва бехатарии иқтисодиёти он дар давраҳои кутоҳмуҳлат (солҳои 2020-2024) ва даромуҳлат солҳои 2025-2030) таъмин карда шавад.

Бо назардошти ин ба арзёбии сатҳи хизматрасониҳо дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ дпр Тоҷикистон мегузарем.

3.2. Арзёбии сатҳи сифати хизматрасониҳо дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ

Дар раванди пешбурди фаъолияти гумрукӣ ҳалли масъалаи арзёбии сатҳи сифати хизматрасонии гумрукӣ дар раванди истифодаи низомҳои гумрукӣ ҷойи махсусро ишғол мекунад. Ин раванд пеш аз ҳама ҳангоми афзоиш намудани ҳаҷми амалиётҳои содиротӣ-воридотӣ ва шумораи субъектҳои фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ, бартараф намудани камбудиҳо ҷиҳати ҳуҷҷатгузорӣ зиёд шуда, аз мақомоти гумрукӣ беҳдошти фаъолиятро тақозо менамояд.

Пеш аз ҳама ҳалли ин масъалаҳо баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукӣ ва риояи қонунгузориро ҳангоми иҷрои амалиётҳои гумрукӣ, такмил додани системаи менеҷменти сифатӣ, ҷавобгӯй будан ба талаботи стандартҳои байналмилалии амалкунанда равона карда шудааст.

Дар раванди гузаронидани таҳлили рушди хизматрасониҳои гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ муайян кардани омилҳо ва сабабҳое, ки ба сатҳу сифати онҳо таъсир мерасонанд хело муҳим аст ва ин аз фаъолияти пурсамари кормандони мақомоти гумрук вобаста аст.

Дар асоси таҳлили фаъолияти ҷузъу томҳои гумрукӣ мо муайян кардем, ки ба сатҳи сифати хизматрасонии гумрукӣ мавҷуд будани хатогиҳо ҳангоми ҳуҷҷатгузорӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ таъсирири бевосита мерасонад Ин хатогиҳо ҳангоми пур кардани декларатсияҳои гумрукӣ ва ҳуҷҷатҳои дигар аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва кормандони гумрук рух медиҳад.

Дар баъзе ҷузъу томҳои мақомоти гумрукӣ ин хатогиҳо беш аз 25% -ро ташкил медиҳанд, ки аз омили инсонӣ, истифодаи нодурусти воситаҳои техникию типографӣ ва роҳ додан ба хатогиҳои грамматикӣ ва тавсифи нопурраи молҳои интиқол дода шуда ба вуҷуд меояд.Дар бисёр ҳолатҳо ин аз беэътиноии кормандони масъули гумрукӣ сурат мегирад.

Аз тарафи дигар кормандони хадамоти гумрук на ҳамеша таҳлили сифатии ҳуҷҷатҳои пешниҳодшударо анҷом дода, тарҷумаҳоро аз/ба

забонҳои хориҷӣ, инвентаризатсияи дақиқи ҳуҷҷатҳо, хулосаи коршиносон, ҳуҷҷатҳои нопурраи техникӣ намегузаронанд ва пешниҳоди ҳуҷҷатҳои иловагиро талаб намекунанд. Ин боиси он мегардад, ки дар асоси онҳо пардохтҳои иловагии гумрукӣ ситонида нашуда ё парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ оғоз карда шаванд.

Дар ин раванд инчунин мушкилоти маъмултарин мавҷуд будани дараҷаи сифати пасти хизматрасонии гумрукӣ аз қисматҳои зерин иборат аст:

- истифодаи нодурусти рамзи номгӯйи молҳои фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва кишвари истеҳсолкунандаи мол;

- вуҷуд надоштани асос барои тасдиқи маълумотҳое, ки дар ҳуҷҷатҳои пешниҳодшуда мавҷуданд;

- нодуруст пур кардани декларатсияи гумрукии бори электронӣ, нишон додани қурби асъор ва санаи тартиб додани ҳуҷҷатҳо, бақайдгирии аризаҳо оид ба тағйир додани декларатсияи гумрукӣ ва ғайра.

Аз ин лиҳоз, пеш аз ҳама имрӯз ташкил ва амалисозии бозомӯзии кадрҳо ҷиҳати омодасозии ҳуҷҷатҳо, ислоҳ намудани камбудиҳо нисбати вайронкунандагони қоидаҳои гумрукӣ зарур мешуморем. Аз тарафи дигар пурзур намудани назорати раванди натиҷагириро нисбати тартиб додан ва дуруст пур кардани ДГБ, риояи қонунгузории гумрукиро ҳангоми иҷрои амалиёти иқтисодии байналмилалӣ , зарурияти пешгирии чунин ҳолатҳоро мувофиқи мақсад мешуморем.

Дар ҷадвали 3.2 омилҳое, ки сабаби кам шудани ҳаҷми воридоти мол ба Тоҷикистон, ки мо муайян намудем, оварда шудааст.

Ҷадвали 3.2.-Омилҳое, ки боиси кам шудани ҳаҷми воридоти мол ба Ҷумҳурии Тоҷикистон гардидаанд

№ б/т	Номгӯйи омилҳо

1.	Татбиқи имтиёзҳои гумрукию андозӣ нисбат ба воридоти таҷҳизоти технологии истеҳсолӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии қабулнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмини раванди устувори соҳибкории истеҳсолӣ дар кишвар
2.	Озод намудани воридоти таҷҳизоти ҳозиразамони истеҳсолию технологӣ аз супоридани пардохтҳои гумрукӣ
3.	Паст намудани меъёри боҷҳои гумрукӣ барои ворид намудани ашёи хом барои истеҳсоли маҳсулоти воридивазшаванда ва зиёд намудани ваъзе аз меъёрҳо
4.	Маҳдуд намудани ниёзи бозори дохилӣ аз моли хориҷӣ, ҳамчун заминаи устувор барои рушди истеҳсоли молҳои ватанӣ
5.	Муносибати нодурусти кормандони гумрукӣ бо субъектҳои фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва сифати пасти дараҷаи кории онҳо
6.	Давра ба давра мадуд намудани воридоти молҳое, ки истеҳсолашон дар кишвар ба роҳ мондашудааст: (семент, ангишт, орд ва маҳсулоти аз орд тайёршуда, маҳсулоти либосворӣ (либоси ҳарбӣ ва мактабӣ), маҳсулоти қолинӣ, қаннодӣ, мебел, рангҳои сохтмонӣ, маводҳо барои шустушӯй, маҳсулоти аз асбест тайёршуда, маҳсулоти аз оҳан тайёршуда ва ғайра)

Сачашма: пешниҳоди муаллиф.

Инчунин ҳангоми баҳодиҳии натиҷаи пешбурди фаъолияти гумрукӣ баррасии омилҳои иҷро нагардидани нақшаи воридоти пардохтҳои гумрукиро ҷудо кардан зарур аст. Пеш аз ҳама ба ин омилҳо дохиланд:

- фаъолияти мавсимии гузаргоҳи сарҳадии Ҷумҳурии Халқии Хитой бо Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар фасли зимистон);
- мушкилоти транзити молҳо тавассути қаламрави Ҷумҳурии Исломии Афғонистон вобаста ба вазъи ноороми сиёсии ин кишвар;
- гарон будани тарифҳои транзитӣ (махсусан тариқи роҳи оҳан) дар Ҷумҳурии Узбекистон;
- тафовути меъёри андозбандӣ ва то ҳол шаффоф мондани сарҳад миёни ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Қирғизистон ва ғайра.

Ба хатогиҳое, ки аксар вақт мутахассғайрисон ҳангоми барасмиятдарории гумрукӣ ба он роҳ медиҳанд, аз қабили нодуруст ҳисоб кардан ё ситонидани пардохтҳои гумрукӣ, додани имтиёзҳо; надоштани маълумот дар бораи шиносномаи муомила, тарҷумаҳои ҳуҷҷатҳо, пур кардани нодурусти нусхаҳои электронии декларатсияҳои

гумрукӣ, нишон додани санаи ҳуҷҷатҳо, рамзҳои асъорӣ ва ғайра мебошанд.

Бо назардошти ин амалӣ намудани чораҳои зеринро зарур мешуморем:

- таҳлили ҳамаҷонибаи камбудиҳои дар раванди барасмиятдарории гумрукӣ мавҷудбуда, бо муайян кардани масъулияти шахсии кормандон;
- ба роҳ мондани такмили ихтисоси кормандони мақомоти гумрукӣ дар асоси мунтазам омӯхтани кор бо ҳуҷҷатҳои меъёрӣ, ташкили семинарҳо, таҷрибаомӯзӣ, гузаронидани аттестатсияи кормандон зарур аст;
- зиёд кардани шумораи мутахассисоне, ки шаҳодатномаи тахассусӣ доранд;
- огоҳкунӣ ва ба роҳмондани пешбурди корҳои мақсаднок оид ба кам кардани хавфҳои иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ;
- баланд бардоштани истифодаи расмиёти соддагардонидашудаи гумрукӣ ҳангоми интиқоли мол ва воситаҳои нақлиётӣ;
- ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ба раванди гумрукӣ;
- бо технологияи нав муҷаҳҳаз нардонидани инфрасохтори фаъолияти гумрукӣ ва ғайра.

Бояд қайд намуд, ки баъди ҳамроҳшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони умумиҷаҳонии савдо, талабот ба сифати кори мутахассисони гумрук, зарурати истифодаи технологияҳои муосир аз тарафи онҳо, баланд бардоштани тахассус ва касбияти кормандону дар ниҳояти кор, сифати хизматрасониҳои гумрукиро зарур мешуморем.

Дар ин раванд инчунин беҳдошти тартиби ҳуқуқии интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ муҳим буда, дар баробари ғанӣ гардонидани буҷаи давлат, мебояд субот ва амният дар қаламрави гумрукӣ таъмин карда шавад.

Инчунин нақши мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмини амнияти иқтисодӣ ва рушди устувори кишвар, беҳтар шудани ҳамгироиҳои иқтисодиро зарур шуморидан ба маврид аст[58].

Аз тарафи дигар бояд танзими хизматрасониҳои гумрукӣ дар асоси муқаррар намудани тартиб ва қоидаҳое бошад, ки шахсон ҳангоми риоя онҳо ҳуқуқи аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол додани мол ва воситаҳои нақлиёт дар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқии кишвар таъмин карда шавад[59].

Дар ин раванд назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиётро мақомоти гумрук ҳамчун маҷмуи тадбирҳое, ки ӯ бо мақсади таъмини риояи қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ месозад. Новобаста ба ин имрӯз зарурияти такмил додани назорати гумрукӣ баъди иҷозати мол ба миён омадааст, ки иҷрои корҳои зеринро дар бар мегирад:

1. созмон додани механизми пайгирикунандаи гардиши мол аз лаҳзаи ба ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид шудан то лаҳзаи ба истеъмолкунанда додани он, инчунин рушди ниҳоди рамз ва тағмагузории мол бо мақсади аз байн бурдани истифодабарии нақшаҳои гуногуни саркашӣ кардан аз пардохтҳои гумрукӣ ва дигар аз ҷониби санҷишкунандагон, ки ситонидани пардохтҳо ба зиммаи мақомоти гумрук вогузор шуда, ба самаранок гузаронидани назорати гумрукӣ мусоидат мекунад, аз ҷумла аз шахсоне, ки савдои яклухт ва чаканаи моли ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшударо ба роҳ мондаанд;

2. тарҳрезӣ ва истифодаи механизми ягонаи маъмуригардонии гумрукию андозӣ, инчунин, назорати асъорӣ доир ба таъсис ва

---

58 Нидоев П.Ф. Роҳҳои муосири таъмини амнияти иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон./ Монография. - Душанбе: «Ирфон», 2017.- 138с.

59 Кодекси гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон . –Душанбе,2015.-232с.

истифодаи технологияҳои иттилоотию телекоммуникатсионии дар фаъолияти мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ асосёфта;

3. такмили воситаҳои зарурии таъмини ҷамъоварии пурраи пардохтҳои гумрукӣ, бо дар назар доштани азнавтақсимкунии сарбории маъмурӣ оид ба назорати гумрукӣ нисбати иштирокчиёни бовиҷдони ФИБ аз марҳилаи декларатсиякунонии гумрукӣ ва иҷозати мол, ба марҳилаи баъди иҷозати мол;

4. интихоби объектҳои назорати гумрукӣ, инчунин, пешбурди назорат бо мақсади амалисозии назорати баъди иҷозати мол;

5. истифодаи оқилонаи интихоб ва шаклҳои назорат ва ҳамзамон баланд бардоштани самаранокии онҳо ва ғайра.

Инчунин зарур аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯи чорабиниҳои сиёсию ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, ташкилӣ ва дигар чорабиниҳои ба мақсади танзими фаъолияти гумрукӣ барои ҳифзи манфиатҳои дохилию берунии давлат, ташкилоту корҳонаҳо ва шаҳрвандон равона карда шавад.

Дар шароити муосири иқтисоди бозорию такмилу амалисозии сиёсати давлатӣ арзёбии хизматрасониҳои гумрукӣ бояд ҳамчун шохаи муҳимтарини фаъолияти иқтисодии байналмиллалӣ ба роҳ монда шуда, дар тадбиқи рушди иқтисодиёти миллӣ аз ҷиҳати ҳавасмандсозӣ ва ҷалби иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва беҳатар намудани сифати он саҳми босазоро гузорад. Дар ин ҷода қайд кардан бамаврид аст, ки ҳамаи ин фаъолиятҳои номбаршуда танҳо дар натиҷаи ташкили дурусти танзими хизматрасониҳои гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ амалӣ карда мешаванд.

Инчунин дар ин замина мо арзёбӣ ва идоракунии сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ зарур аст. Самти муҳими такмили фаъолияти мақомоти гумрук баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукӣ ва риояи қонунгузорӣ ҳангоми

амалиётҳои гумрукӣ буда, бояд ҷорӣ намудани системаи идоракунии сифат дар асоси стандартҳои байналмилалӣ ба роҳ монда шавад.

Бояд қайд намуд, ки мазмуни мафҳуми «сифати хизматрасонии гумрукӣ» бо мафҳуми асосии категорияи сифат асос ёфтааст.

Дар асоси гуфтаҳои боло системаи идоракунии сифати хизматрасониҳои гумрукӣ аз қисматҳои зерин иборат аст (расми 3.1.):

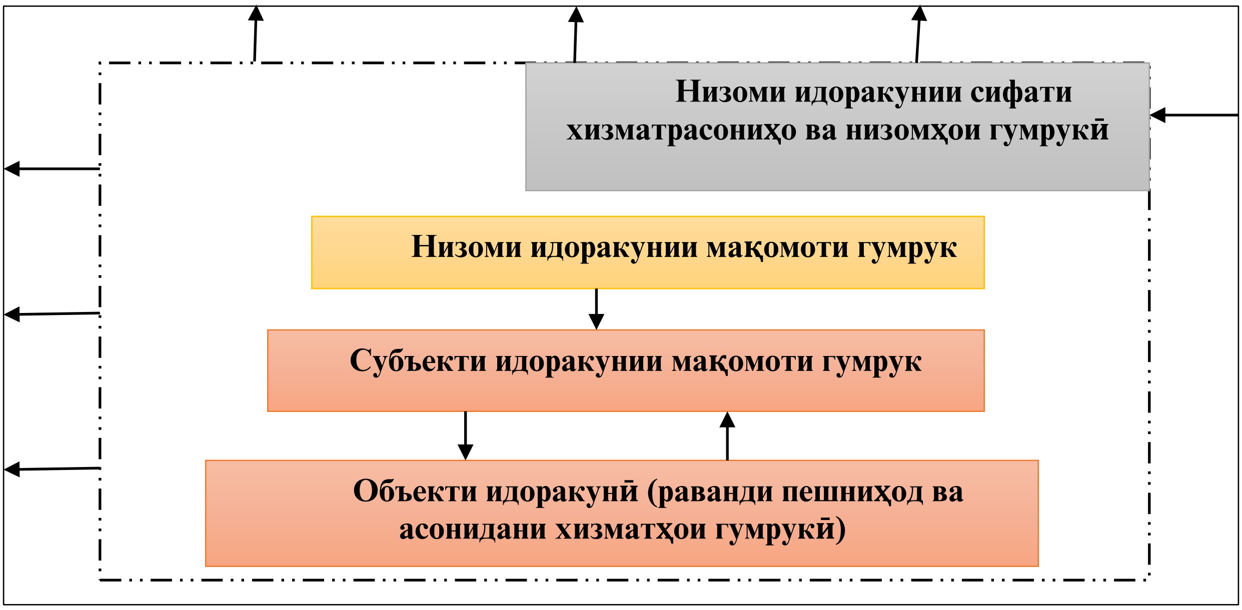

Расми 3.1. Системаи идоракунии сатҳи сифати хизматрасониҳои гумрукӣ дар низоми идоракунии мақомоти гумрук (пешниҳоди муаллиф)

Аз расми 3.1. бармеояд, ки системаи идоракунии сифати хизматрасониҳои гумрукӣ бояд ба принсипҳои идоракуни асос ёфта баррасии субъект ва объекти идоракуниро дар бар гирад.

Дар ин раванд баррасии омӯзиши фаъолияти мақомоти гумрук муайян кардани омилҳо ва сабабҳое, ки ба сатҳи сифати хизматрасонии гумрукӣ таъсир мерасонанд зарур буда, пешниҳодҳои тавсияшаванда оид ба масъалаи мазкур ба субъектҳои фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ равона карда шавад. Аз ин лиҳоз категорияи муҳими идоракунии кори гумрукӣ, ин сифати расонидани хизматрасониҳо мебошад.

Дар раванди баҳодиҳии системаи манфиатҳо таҳқиқи талаботи аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ

гузошташударо дар асоси ба даст овардани фоидаи зарурӣ муайян намудан бо нишон додани ҳадафҳо ва вазифаҳои гузошташуда имконпазир аст.

Ба ақидаи мо сохтори системаи идоракунӣ, манфиатҳои ҷонибҳо ва идоракунии сатҳи сифати хизматрасониҳои гумрукиро ба онҳо дар бар гирифта ва бо чунин тарз ба роҳ монда мешавад (расми 3.2.).

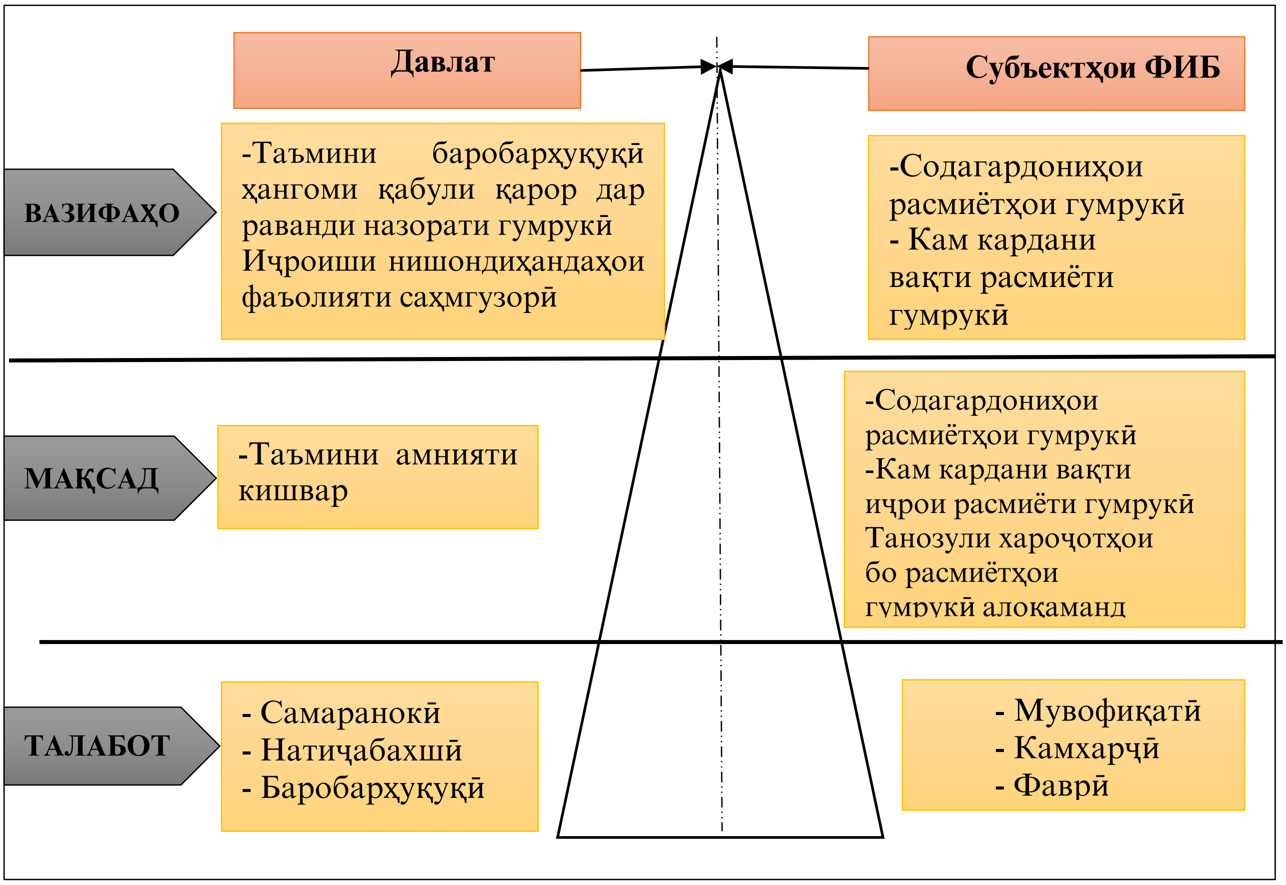

Расми 3.2. Таркиби сохтори системаи манфиатҳо дар раванди идоракунии сатҳи сифати хизматрасониҳои гумрукӣ (пешниҳоди муаллиф).

Дар маҷмӯ омӯхтани сохтори андозаҳои арзёбии сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукиро муҳим мешуморем, ки ин бо сатҳи таъминоти моддию техникӣ, сатҳи ташкили фаъолияти мақомоти гумрук, сифати меҳнати кормандони мақомоти гумрук, сатҳи назорати сифати хадамоти гумрук, сифати дастгирии иттилоотӣ ва таъминоти меъёрии фаъолияти мақомоти гумрук алоқаманд мебошад (расми 3.3.).

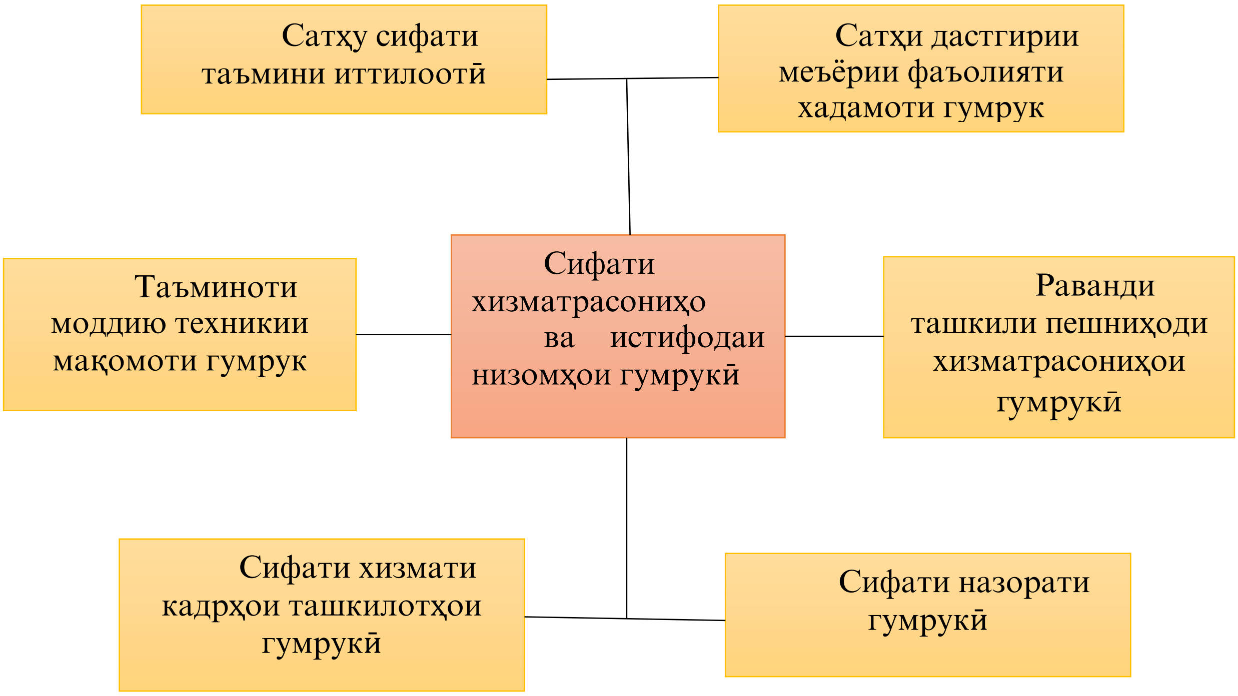

Расми 3.3. Таркиби арзёбии сатҳи сифати баҳодиҳии хизматрасониҳо ва низомҳои гумрукӣ (пешниҳоди муаллиф)

Дар раванди таҳқиқи сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ мо истифодаи натиҷаи фаъолияти мақомоти гумруки ҷумҳуриро зарур мешуморем.

Барои беҳтар намудани самаранокии танзими хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ барои рушди манфиатҳои иқтисодӣ такмили маъмуригардонии гумрукӣ хело муҳим мебошад.

Яке аз омилии асосии баланд бардоштани сатҳи сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ - ин пурра гузаштан ба декларатсиякунонии электронии моли таҳти расмиёти гумрукии транзити байналмилалӣ қарордошта мебошад. Ин имконият медиҳад ба иштирокчиёни ФИБ пешниҳоди якмаротибаи ҳуҷҷатҳои барои гузаронидани амалиёти гумрукӣ зарурӣ имконият дода шавад. Декларатсикунонии электронии расмиёти гумрукӣ барои такмил додани маъмурикунонии гумрукӣ дар самти татбиқи технологияҳои иттилоотӣ нақши асосиро мебозад. Омили дигари рушди хизматрасониҳои гумрукӣ ин такмил додани назорати гумрукӣ баъди иҷозати мол мебошад. Бо

мақсади баланд бардоштани самаранокии низоми назорати гумрукӣ пас аз иҷозати мол аз тартиби истифодаи содагардонии он вобаста аст.

Дар ҷадвали 1 замимаи 3 натиҷаи таҳлили муқоисавии ҳуқуқвайронкуниҳо дар соҳаи гумрук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тӯли солҳои 2018-2020 оварда шудааст. Аз маълумотҳо дида мешваад, ки соли 2020 дар соҳаи гумрук дар ҷумҳурӣ 4280 қонуншиканӣ ба қайд гирифта шудааст, ки нисбат ба соли 2019 18 адад зиёд аст (+ 0,4%). Шумораи бештари ҷиноятҳо ба вилояти Суғд рост меояд - 3147 (73,5%); дар вилояти Хатлон 409 қонуншиканӣ (9,6%); дар Душанбе бошад - 11,1% (475) ба қайд гирифта шудааст.

Аз натиҷаҳо бармеояд, ки тамоюли афзоиши ҳуқуқвайронкуниҳо дар маҷмӯъ, дар кишвар ва субъектҳои соҳаи гумрук мавҷуданд. Ҳиссаи парвандаҳои барои ҷиноятҳои маъмурӣ оғозшуда дар ҷумҳурӣ -98,3%, дар вилояти Суғд -98,6%, дар вилояти Хатлон -98,8% ва дар Душанбе - 96,6% -ро ташкил доданд.

Дар асоси баҳодиҳии динамикаи ҷиноятҳои номбаршуда муайян намудем, ки ба ин нишондиҳанда + 0,9% афзудааст. 3956 субъект ба ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ҷалб карда шуданд, ки ин нисбат ба соли 2019 - 69 адад камтар аст. Маблағи ҷазо барои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар маҷмӯъ дар кишвар 4 025 110 сомониро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2018 -13,6% камтар аст. Пардохти гумрукӣ барои ин ҳуқуқвайронкуниҳо дар асоси қарори суд 43 948 сомониро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2019 - 67,6% камтар аст. Аз мусодираи молҳо аз ҷониби хадамоти гумруки ҷумҳурӣ, ки бо қарори суд -5 107 303 сомонӣ ба даст омадааст, шумораи қонуншиканиҳо дар ин самт бошад - 2055 ададро ташкил додаанд.

Миқдори зиёди парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ вобаста ба декларатсия ё эътимод надоштани он (52,4%) оғоз карда шудаанд.

Дар асоси маълумотҳои Хадамоти гумрук, мо муқаррар кардем, ки ҳиссаи декларатсияи электронии бори гумрукӣ (ДБГ) дар мӯҳлати

муқаррарӣ баровардашуда дар сатҳи баланд - 99,24% боқӣ мондааст. Ҳиссаи декларатсияҳои гумрукии ба мақомоти гумрук пешниҳодшуда бо хатогиҳо аз 3,5% дар соли 2015 то 2,4% дар соли 2022, аз ҷумла бо хатогиҳои интиқодӣ аз 0,16% то 0,09%. коҳиш ёфт. Коҳишёбии маблағи пардохтҳои иловагии гумрукӣ, аз рӯи натиҷаҳо чунин баҳогузорӣ карда шудаанд: аз 0,92% дар соли 2015 то 0,15% дар соли 2022.

Ҳиссаи мутахассисоне, ки ба хатогиҳои ҷиддӣ роҳ дода, боиси пардохти иловагии гумрукӣ гардиданд, дар соли 2022 то 2,5% коҳиш ёфтааст, ки ба ин омил - сатҳи тахассуси кормандон - то 90%, ки тақрибан ҳамаи онҳо дар доираи барномаҳои такмили ихтисос таълим гирифтаанд, таъсир расонидааст.

Дар Раёсати минтақавии гумруки шаҳри Душанбе, тамоюли афзоиши истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ дар сохторҳои гумрук ба назар мерасад, ки сатҳи он 72,0% -ро ташкил додааст. Дар маҷмӯъ, вазъи кунуниро мусбат арзёбӣ кардан мумкин аст. Аммо, бо вуҷуди тамоюлҳои мусбат ҳоло , шумораи ҳам қонуншиканҳо дар соҳаи гумрук зиёд мебошад.

Дар Раёсати минтақавии гумруки вилояти Суғд афзоиши ҳуқуқвайронкуниҳо 10,3% (+ 294 адад), аз ҷумла маъмурӣ - 9,7%; шумораи ҷиноятҳо дар ин самт 2,1 маротиба афзудааст. Дар ин радиф ҳаҷми ҷаримаҳои ситонидашуда 2,4 маротиба, миқдори молҳои мусодирашуда 5,8 маротиба афзудааст, ки ин пурзӯр шудани назорат дар расмиётҳои гумрукиро нишон медиҳад. Ҳамзамон, бо коҳиш ёфтани шумораи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ 20,6% ҳаҷми миёнаи ҷаримаҳо барои ҳар як иштирокчӣ 3 маротиба зиёд шудааст.

Дар баъзе ҳолатҳо, ҷиноятҳо қасдан содир нашудаанд, балки онҳо аз сабаби хатогиҳо қайдгузорӣ карда шудаанд. Таҳлилҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки мушкилии муайян ин тафтиши эътимоднокии маълумоти дар ДБГ пешниҳодкарда, аз ҷумла, вобаста ба рамзи таснифи мол

мебошад, ки дар робита ба ин озод кардан аз пардохт ё кам кардани боҷҳои гумрукӣ ва андозҳоро кормандони гумрук амалӣ намудаанд. Мушкилоти дигар муайян кардани арзиши мол маълумоти объективии нархҳо мебошад, ки манбаи он пойгоҳи дохилии гумрукӣ мебошад.

Бояд қайд намуд, ки самаранокии раванди хизматрасонии гумрукӣ аз татбиқи манфиатҳои иштирокчиёни ин раванд вобаста буда онҳо ба сатҳим сифати онҳо чунин омилҳо таъсир мерасонанд:

1. Манфиати намояндаи гумрукӣ аз содда намудан ва ягонасозии расмиёти бақайдгирӣ ва назорати устувории онҳо дар рушди соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкории истеҳсолӣ.

2. Мақомоти гумрук ба коҳиш додани миқдори декларантҳои гумрукии бори номувофиқ, баланд бардоштани сатҳи касбии кормандони гумрукӣ ва эътимоднокии маълумоти пешниҳодшуда аз тарафи декларантҳо манфиатдор аст.

3. Иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ба кам кардани мӯҳлати ҳуҷҷатгузорӣ ва хароҷот манфиатдоранд.

Дар маҷмӯ татбиқи комплексии манфиатҳои номбаршуда бояд ба заминаи меъёрие, ки ба талаботи муосири рушди фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ҷавобгӯ бошанд, мувофиқат кунад.

Масъалаи дигар дар ин раванд омӯзиши сиёсати нархгузории аз ҷониби мақомоти гумрук амалишаванда ба иштирокчиёни савдои байналмилалӣ имкон медиҳад, ки барои бақайдгирӣ ҳуҷҷатҳои гумрукиро интихоб намоянд.

Инчунин баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти гумруки ҷумҳурӣ, сатҳу сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ, омилҳои зиёде вобаста аст, ки таъсири онҳоро бо истифодаи PESTLE-таҳлил муайян намудан имконпазир аст.

Барои истифодаи ин усул мо дар асоси пурсиши 300 нафар иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди байналмилалиро дар мудириятҳои минтақавии гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидем.

Дар ҷадвали 3.4 натиҷаҳои PESTLE - таҳлили хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ ва омилҳое, ки ба сифати хизматрасониҳои гумрукӣ таъсир мерасонанд пешниҳод карда шудаанд.

Ҷадвали 3.3.-Натиҷаи PESTLE - таҳлили сатҳу сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мудириятҳои минтақавии гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ишора	Тавсифи омилҳо	Аҳамият барои мақомоти гумрук (AT) [1, ..., 5]	Дараҷаи таъсир ба мақомоти гумрук (АЗ) [1, ..., 10]	Самт (N) (+/-)	Дараҷаи В * * Н
P1	Зарурати риояи талаботи Созмони умумиҷаҳонии савдо	5	10	+	+50
P3.	Равандҳои ҳамгирой бо Иттиҳоди иқтисодии Авропою Осиё	5	8	+	+40
E1	Тағйирёбии нархи қувваи барқ	5	9	-	-45
E2	Зарурати диверсификатсияи амалиётҳои содиротӣ-воридотӣ ва дастгирии соҳибкоронӣ истеҳсолӣ	5	7	-	-35
E3	Тақвияти функсияи назорати молиявӣ дар фаъолияти мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон	5	10	+	+50
S1	Таъсиси системаи муассири идоракунии кадрҳо дар хадамоти гумруки ҶТ бо дарназардошти истифодаи технологияҳои муосир	5	6	+	+30
S2	Рушди низоми ҳавасмандгардонии молиявии кормандони Хадамоти гумруки ҶТ	4	5	+	+20

анҷоми ҷадвали 3.3.

T1	Модернизатсияу автоматизатсияи ХГ НҲҶТ бо назардошти истифодаи низомҳои гумрукӣ	5	5	+	+25
T2	Таъсиси платформаҳои иттилоотии умумӣ дар доираи «Равзанаи ягона»	5	10	+	+50
T3	Таъминоти электронии хадамоти гумрук	5	10	+	+50
L1	Истифодаи механизми	4	10	+	+40

	танзимӣ ва ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фаъолияти мақомоти гумрук ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ				
L2	Баланд бардоштани самаранокии ҳамкорӣ дар доираи СУС	4	10	+	+40
L3	Андозбандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	5	10	+	+50
E1	Иштирок дар барномаҳои экологӣ	5	6	+	+30
E2	Беҳтар намудани шароити зисти кормандони хадамоти гумруки ҶТ	5	7	+	+35

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф

Дар асоси натиҷаҳои ба дастовардашуда мо ба хулосаҳои зерин омадем:

1. Омилҳои асосие, ки ба сатҳи сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ таъсири назаррас мерасонад, истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва риояи талаботҳои ҳуқуқию маъмуриро ҳангоми пешбурди фаъолияти гумрукӣ дар бар мегиранд.

2. Истифодаи усули маърифатӣ ба арзёбии хизматрасониҳою истифодаи низомҳои гумрукӣ имкон медиҳад, ки сатҳи самаранокии татбиқи стратегияи рушд ҳамаҷониба арзёбӣ карда шавад.

Барои беҳтарсозии пешниҳоди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ амали намудани чораҳои зеринро зарур мешуморем:

- ба амал баровардани назорати муосири гумрукӣ дар асоси истифода ва интихоби низомҳои гумрукӣ;

- таъмини расмиётҳои содагардонидашудаи гумрукӣ ба иштирокчиёни ФИБ;

- пешбурд ва ҳалли масъалаи додани машваратҳои гумрукӣ ба иштирокчиёни ФИБ ва ғайра.

Дар асоси ин бандҳо инчунин пешниҳодҳои зеринро мавриди баррасӣ қарор доданд бамаврид аст:

- аз нав дида баромадани нақшаҳои таълимӣ дар Донишкадаи такмили ихтисоси Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста пешниҳоди хизматрасониҳои муосир ва истифодаи асосноки низомҳои гумрукӣ;
- беҳдошти равандҳои ҳамгирой бо гумруки давлатҳои хориҷӣ;
- дуруст ба роҳ мондани омори гумрукии махсус дар тамоми ҷузъу томҳои мақомоти гумрук.

Инчунин бо назардошти ба назар гирифтани манфиатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳалли чунин масъалаҳо зарур аст:

- тезондани суръат, амалинамоии бозсозии сохторӣ ва саноатикунонии иқтисодиёти кишвар;
- таъмини ҳаракати озоди мол, хизматрасонӣ ва сармоя дар ҳудуди Иттиҳоди давлатҳои муттаҳид;
- таъмини гардиши озоди қувваи коргарӣ дар миқёси байнидавлатӣ;
- тавонбахшии иқтидори содиротии кишвар;
- табдилдиҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз минтақаи сарбаста ба минтақаи транзитӣ ва ғайра.

Ҳамин тариқ, таҳлили баҳодиҳии сатҳи сифати хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар ҷумҳурӣ, зарурати такмили онҳоро тавассути истифодаи усулҳои инноватсионӣ ва амали намудани стратегияи оптималии рушди мақомоти гумрук дар чорчӯбаи Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон то соли 2030 тақозо мекунад.

Бо амалӣ шудани чунин самтҳо, ҳалли мушкилоти беҳтарсозии самаранокии танзими хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар раванди ҳимояи манфиатҳои иқтисодӣ ба амал бароварда мешавад.

Бо дарназардошти ин ба асоснoккунӣ ва пешниҳоди самтҳои рушди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мегузарем.

3.3. Самтҳои мукаммалгардонии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар шароити кунунӣ аз нигоҳи мо, пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукиро дар асоси мукаммалгардонии истифодаи низомҳои гумрукӣ ва баҳодиҳии натиҷаҳои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти гумрукӣ сурат мегирад. Таҳқиқотҳои гузаронидашуда имконият медиҳанд, ки баҳодиҳии ташаккулёбӣ ва инкишофи динамикаи гардиши савдои берунаи мол, ҳисоб намудан ва ситонидани пардохтҳои гумрукӣ ҳамчун асоси риояи қонунгузории гумрукӣ хело зарур аст . Аз тарафи дигар самаранокии фаъолияти гумрукӣ, дар шаффофият ва иҷрои пурраи қоидаҳо, ҳангоми гузаронидани назорати гумрукӣ, интихоби низомҳои асосноккардашудаи низомҳои гумрукӣ боиси он мегардад, ки молу воситаҳои нақлиёти интиқолшаванда, дар муддати кӯтоҳ аз сарҳади гумрукӣ гузаронида шуда, ба бозори дохилӣ ва берунӣ ворид шуда талаботро ба онҳо сари вақт қонеъ гардонанд.

Бо ин мақсад, пеш аз ҳама, дар раванди баҳодиҳӣ низоми нишондиҳандаҳои пешниҳоди хизматрасониҳои мақомоти гумрукро ҷудо намуда, онҳоро ба ду гурӯх ҷудо намудан зарур аст:

1. Нишондиҳандаҳои инъикосдиҳандаи тартиб, афзоиш ва пешниҳоди хизматрасониҳо ба иштироккунандагони фаъолияти иқтисодӣ байналмилалӣ аз тарафи мақомоти гумрук.
2. Нишондиҳандаҳои инъикоскунандаи манбаҳои баланд бардоштани сифати пешниҳоди хизматрасонии гумрукӣ ва сарфа намудани хароҷотҳои иштироккунандагони фаъолияти иқтисодӣ байналмилалӣ.

Ба ақидаи мо истифодаи ин низоми баҳодиҳӣ имконият медиҳад, ки мавқеи мақомоти гумрук дуруст баҳо дода шуда, саҳми он дар пешрафти иқтисодиёти миллӣ таъмин карда шавад.

Ба гурӯҳи аввал нишондиҳандаҳое дохил карда шудаанд, ки бо ёрии онҳо таҳлил ва баҳодиҳии динамикии пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукӣ гузаронида мешавад.

Дар ин раванд яке аз самтҳои асосии пешниҳоди хизматрасониҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беҳтарсозии онҳо бо дарназардошти созишномаи қарзӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки Осиёгии Рушд ба роҳ монда шудаааст. Бо ин мақсад аз соли 2005 то инҷониб Маркази идораи Лоиҳаи минтақавии таҳкими гумрук ва рушди инфраструктураи назди Хадамоти гумрук фаъолият менамояд, ки масъалаҳои марбут ба татбиқи лоиҳа ба зиммаи он гузошта шудааст.

Бояд қайд намул, ки амали шудаи лоиҳаҳои таҳкими фаъолияти гумрукӣ ва рушди инфрасохтори он барои беҳдошти кори ин мақомот ҳиссаи беназир гузоштанд.

Дар солҳои охир сиёсати гумрукии кишварҳои мутараққӣ ва рӯ ба инкишоф, нисбатан мавзун ва қобили мулоҳиза гардид. Вай ба он хос мебошад, ки ба тағйири вазъи ҷаҳон мувофиқ омад ва сабаби инкишофи ҳамкарии байналмилалии иқтисодӣ, мустаҳкам гардидани иқтисодиёти миллӣ шуд ва аксарияти мамлакатҳои Ғарбу Шарқ нисбати баъзе навъҳои молҳои воридотии саноатӣ ва кишоварзӣ боҷи гумрукиро кам карданду аз истифодаи усулҳои анъанавӣ, аз қабили муҳосираи гумрукӣ,ҷанги гумрукӣ ва маҳдудиятҳои гумрукӣ даст кашиданд.

Дар шароити муосир сиёсати гумрукӣ ва воситаи пурзӯр ва ба амал баровардани он аз ҷониби – мақомоти гумрук дар асоси қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрӣ, созишномаҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ, аснод ва тавсияҳои созмонҳои байналмилалии гумрукӣ сурат мегирад. Сохтори имрӯзаи мақомоти гумрукии аксарияти мамолики ҷаҳон, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистонро идораҳои давлатие ташкил мекунад, ки воридоту содироти тамоми навъҳои молҳоро аз сарҳад интиқолшаванда ва бағоҷ ва додани бору гирифтани боҷу андози муқарраршударо,

назорат мебаранд. Бахшҳои асосии хадамоти гумрук дар Тоҷикистон дар истгоҳҳои роҳи оҳан, фурудгоҳ ва нуқти сарҳадӣ ҷой гирифтаанд.

Имрӯз бештар аз 140 мамлакати ҷаҳон аъзои Созмони Умумиҷаҳонии Гумрук (СУГ) гардиданд, ки аз соли 1952 фаъолият мекунад ва оид ба ташкил кардан ва инкишоф додани хадамоти замонавии пурмаҳсули гуногуни гумруки миллӣ дар тамоми кишварҳои ҷаҳон, махсусан дар он мамлакатҳое, ки роҳи дигаргунсозиҳои бозорӣ ва бозоргониро интихоб кардаанд, кори бисёеро ба субот мерасонад.

Ин созмони байналмилалӣ ба доманадор ва пойдор шудани ҳамкории ҷаҳонии гумрукӣ, инкишоф ёфтани равандҳои тиҷорати ҷаҳонӣ мусоидат мекунад, ба низом даровардани фаъоляти гумрукҳои миллиро роҷеъ ба муҳофизат кардани манфиатҳои иқтисодии мамлакатҳои худ ба роҳ мемонад.

Таҳлилҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки созишномаи мазкур амалан нақши ба худ хоси қонуни умумии савдои ҷаҳонро бозӣ мекунанд. Вай дар шароити иқтисодиёти бозорӣ таҷрибаи ғании низоми иқтисодиёти хориҷиро дорост. Равобити байналмилалии Хадамоти гумруки Тоҷикистон, ҳамкории онҳо дар соҳаҳои мухталиф ривоҷ мегиранд ва густариш меёбанд. Ҳамаи онҳо дар сохтори давлатии назми робитаҳои иқтисодии байналмилалӣ, ташаккули буҷети давлат, таъмини амнияти иқтисодии мамлакатҳои худ нақши муҳимеро иҷро мекунанд.

Фаъолияти гумрукӣ дар марҳалаи ташаккул ёфтани худ қисми ҷудонопазири сиёсати хориҷии давлат буда, ҳаҷм сохт ва шароити воридоту содироти молро танзим месозад. Дар айни вақт ҳамаи давлатҳои ҷаҳон ба савдои байналмилалӣ ҷалб шудаанд. Тиҷорати байналмилалӣ дар шароити инкишоф ёфтани иқтисоди байналмилалӣ дар байни мамлакатҳо ҷомеаи ҷаҳонӣ назар ва рушди босурати афзоиши истеҳсолот бо суръати нисбатан бештаре пеш меравад.

Танзими муосири фаъолияти гумрукӣ, ки ҷиҳатҳои мусбати дар марҳалаи гузаштаи тараққиёти ҷамъиятӣ дар худ омилҳои

мусоидаткунандаи амнияти миллӣ, бехатарии иқтисодиро дар бар гирад. Ин сиёсат иҷрои қонуну қоидаҳои гумрукиро таъмин сохта, дар айни ҳол, як силсила вазифаҳои барои ҳаёти мамлакат зарур ва муҳимро ба ҷо меорад.

Якум, бо мақсади таъмини шароити мусоид барои истеҳсолкунандагони ватани кишвар дар бозори дохилӣ ва эмин доштани онҳо аз рақобати воридкунандагон фишангҳои анъанавии протексионизми тиҷоратиро, дар шакли боҷҳои воридотӣ ва тарифҳо истифода мебаранд.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ шаҳодат медиҳад, ки дар сурати истифодаи тарифи воридотӣ, онро барои иҷрои барномаҳои иҷтимоӣ, молиявӣ, истифода бо дарназардошти қисман маҳдуд сохтани, коҳиши омилҳо равона кардан зарур аст.

Ин падидаи нав, пеш аз ҳама, ба давлатҳои ҷаҳон тааллуқ доранд, зеро ҳифозати таърифро ҳамчун як манбаи даромади давлатӣ истифода мебаранд. Аз 1/4 то 3/15 ҳиссаи буҷет давлатии мамлакатҳое, ки даромади пасти миллӣ доранд, ҳоло аз ҳисоби боҷҳои гумрукӣ таъмин мешавад.

Вобаста ба ташкили дуруст ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар заминаи дастгирӣ ёфтани соҳибкорони истеҳсолӣ, дурнамои ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 зарур аст.

Инро ба назар гирифта, муайян намудани дурнамои ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 ба роҳ монда шудааст. Дар ҷадвали 3.4. натиҷа ҳисобҳо бо истифодаи барномаи Exzel пешниҳод карда шудааст.

Ҷадвали 3.4.-Дурнамои ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 (млн.сомонӣ)

Нишонди-ҳандаҳо	**Муодилаи ҳисобӣ**	**2023**	**2025**	**2030**	**Афзоиши миёнаи солона, %**

Боҷи гумрукӣ	У=5,0706x^2 -2,3298x +496,51 R^2 =0,7292	886,26	1084,42	1757,30	110,27
Андоз аз арзиши иловашуда	У=29,059x^2 -134,6x +2696,4 R^2 =0,9729	3838,78	4731,94	7981,90	111,02
Аксиз	У=4,6131x^2 +18,656x +146,61 R^2 =0,9663	688,12	910,31	1625,30	113,06
Дигар намуди пардохтҳои ҳатмӣ	У=10,383x^2 -51,205x +129,18 R^2 =0,8870	509,36	822,27	1967,95	121,30
Ҳамагӣ	У=35,931x^2 +218,06x +3356,1 R^2 =0,9755	8229,05	10102,41	16043,40	110,00

Сарчашма: *ҳисобҳои муаллиф*

Аз ҷадвали 3.4 дида мешавад, ки раванди ситонидани пардохтҳои гумрукӣ дар маҷмӯъ, ҳамасола ба 10,0 % зиёд мешавад.

Бояд қайд намуд, ки бузургии коэффитсиенти детерминатсия аз 0,7292 то 0,9755 тағйир меёбад.

Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки натиҷаҳои ба дастовардашуда дурустанд ва онҳоро дар раванди фаъолияти мақомоти гумруки кишвар истифода бурда шаванд.

Инчунин дар ҷадвали 3.5. дурнамои содироти молҳо ва шумораи декларатсияҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 оварда шудааст.

Аз ҷадвали 3.5. дида мешавад, ки раванди содироти молҳо дар маҷмӯъ ҳамасола ба 18,43 % ва шумораи декларатсияҳои гумрукӣ ба 13,72% зиёд мешавад.

Бояд қайд намуд, ки бузургии коэффитсиенти детерминатсия аз 0,9604 то 0,9978 тағйир меёбад.

Ҷавали 3.5.-Дурнамои содироти молҳо ва шумораи декларатсияҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030

Нишондиҳандаҳо	**Муодилаи ҳисобӣ**	**2023**	**2025**	**2030**	**Афзоиши миёнаи солона, %**
Содироти молҳо, млн. доллари ИМА	y = 47,705x^2 - 276,79x + 1453,1 .R^2 =0,9978	2826,10	5068,09	9236,94	118,43

Шумораи декларатсияҳои гумрукӣ	У=1616,3х^2 -512,3х +64914 R^2=0,9604	191224	224833	470490	113,72

Сарчашма: *ҳисобҳои муаллиф*

Дар ҷадвали 3.6. дурнамои истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 оварда шудааст.

Ҷадвали 3.6.-Дурнамои истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030

Нишондиҳандаҳо	**Муодилаи ҳисобӣ**	**2023**	**2025**	**2030**	**Афзоиши миёнаи солона, %**
Низомҳои гумрукӣ, ҳамагӣ аз рӯйи миқдори ДГБ	у = 1596х^2 – 5097,1х + 64668 R^2 = 0,9478	148070	201716	391690	114,91
Низомҳои гумрукӣ, ҳамагӣ, аз рӯйи борҳои кашонидашуда, ҳазор тонна	у = 434,63х + 5066,3 R^2 = 0,9097	8977,97	9847,23	12020,38	104,25
Низомҳои гумрукӣ, ҳамагӣ,аз руйи арзиши гумрукии молҳо, млн.доллар	у = 243,02х^2 – 1551,3х + 7333,4 R^2 = 0,9612	13056,32	19674,52	44725,72	119,23

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф

Аз ҷадвали 3.6. бар меояд, ки дар раванди амали намудани низомҳои гумрукӣ мутаносибан аз руйи миқдори ДГБ, борҳои кашонидашуда ва арзиши гумрукии молҳо ҳамасола 14,91, 4,25 ва 19,23 фоиз зиёд мешавад, бузургии коэффитсиенти детерминатсия аз 0,9097 то 0,9612 тағйир меёбад.

Дар асоси ин хулоса баровардан зарур аст, ки пеш аз ҳама натиҷаҳои ба дастовардашуда дуруст мебошанд ва онҳоро ҳангоми хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон мавриди истифода қарор додан ба маврид аст.

Аз натиҷаҳо бар меояд, ки мақомоти гумрук барои баланд шудани сатҳи самаранокии амалиёти содиротию воридотии кишвар ҷидду ҷаҳд

мекунад. Ҳоло молҳое ба кишвари мо ворид мешаванд, ки истеҳсолашон аз нигоҳи иқтисодӣ фоидаовар нест ва ҳангоми содирот, молҳое аз мамлакат бароварда мешаванд, ки хароҷоти истеҳсоли онҳо аз дараҷаи ҷаҳонӣ пойёнтар аст. Чунин аст тавсияи классикии фоиданокӣ нисбат ба содирот ва воридоти мол.

Бояд қайд намуд, ки мақомоти гумрук ба нигоҳ доштани дараҷаи муайяни нархҳои дохилӣ дар кишвар барои фурӯши маҳсулоти ватанӣ дар бозори ҷаҳонӣ нақши калонро мебозад. Аз ин рӯ дараҷаи иштироки иқтисодиёти ватаниро дар муносибатҳои иқтисодии хориҷӣ баҳо дода, саҳми содиротро, яъне таносуби арзиши содирот нисбат ба арзиши маҷмуи маҳсулоти дохилӣ ва ҳамчунин ҳаҷми маҳсулот ба ҳар сари аҳолӣ, муайян кардан зарур аст.

Таҳқиқотҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки мақомоти гумрук ба ҳамкории байналмилалии таҷрибаивазкунӣ ва андешидани чораҳоро нисбати истифодаи дастовардҳои илмию техникӣ мусоидат мекунад, ҳамчунин ба корхонаҳои хурд ва миёнаи миллӣ нисбат рушди иқтисодиёти миллӣ кумакмерасонад.

Ба ақидаи мо танзими гумрукӣ низоми гумрукиро дар доираи ҳамкории бисёрҷониба, қабл аз ҳама, дар доираи Иттиҳоди давлатҳои мустақил мусоидат ва мувофиқат мекунад. Гирифтани боҷҳои гумрукӣ ҷараёни ҳамгироиро суръат бахшида амиқтар мегардонад, даромади буҷети давлатро меафзояд.

Дар ҳақиқат, гумрук аз замонаҳои қадим ҳамчун пардохти музди хизматрасониро, ки тоҷирон дар бандарҳо, анборҳо ва кашидани борҳо месупориданд, ба вуҷуд омада, дар муносибатҳои имрӯзаи хоҷагидории ҷаҳонӣ тавассути ҳимояи савдои дохилӣ ва соҳаҳои ҷудогонаи иқтисодиёти миллӣ ба воситаи эмин доштани он аз рақобати моли хориҷӣ мубаддал гардидааст[60].

[60] Ҳасанов Кенҷа. Роҳкушои кори гумрук. –Душанбе: “ Ирфон”, 2001.-132с.

Бо назардошти ин ба хулоса омадан зарур аст, ки сиёсати гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷиҳати таркиб системаи воҳидоти томеро ташкил медиҳад, ки ба амалӣ намудани принсипҳои дар фаъолияти гумрукии ҷойдошта асос меёбад.

Таҳти сиёсати гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд системаи чорабиниҳои сиёсию ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, ташкилӣи ва дигар чорабиниҳои калонҳаҷме дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ фаҳмида шавад, ки ба ҳифзи манфиатҳои дохилию хориҷии иқтисодии давлат,ташкилоту корхонаҳо ва шаҳрвандон равона гардида шудаанд.

Дар сиёсати давлатӣ низ сиёсати гумрукӣ яке аз вазифаҳои муҳимро иҷро менамояд. Дар шароити муосир мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳимояи манфиатҳои иқтисодии кишвар ва беҳтарсозии муносибатҳои байнидавлатӣ, раванди интиқоли молу воситаҳои нақлиёт ва хизматрасониҳои гуногуни гумрукӣ ҳамаи чораҳои заруриро дида истодааст.

Инчунин дар шароити иқтисоди бозорӣ фаъолияти гумрукӣ ҳамчун шохаи муҳимтарини фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ кори худро ба роҳ монда, дар тадбиқи рушди иқтисодиёти миллӣ бо назардошти ғанӣ гардонидани буҷети давлат ва ҳимояи амнияти иқтисоди миллӣ ва беҳатар нигоҳ доштани он, саҳми босазое мегӯзорад. Аз ин лиҳоз бояд қайд намудан зарур аст, ки фаъолияти номбаршуда танҳо дар натиҷаи ташкили дурусти амали намудани сиёсати гумрукӣ ва такмили он ва сраи вақт гузаронидани назорати гумрукӣ ва истифодаи оқилонаи низомҳои гумрукӣ амалӣ карда мешаванд.

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқоти ба анҷомдода шуда ва баҳодиҳии онҳо мо муайян намудем, ки онҳоро мавриди истифода дар таҷрибаи ташкилотҳои гумрукӣ қарор додан зарур аст. Инро ба назар гирифта, мо самтҳои асосии афзалиятноки рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамоем:

1. **Дар самти афзалиятноки рушди инноватсионии пояи моддию техникии мақомоти гумрукӣ ва баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт:**

✓ ба пуррагӣ ҷорӣ намудани стандартҳои байналмилалии омода намудан гузаронидани расмиёти гумрукӣ;

✓ истифода намудани воситаҳои ҳозиразамони техникии ташкили назорати гумрукӣ ва беҳтарсозии пояи моддию техники озмоишгоҳҳои гумрукӣ;

✓ ташкил намудани филиали лабораторияи маркազии гумрукӣ дар ш.Хоруғ, ш.Панҷакент ва Панҷи поён;

✓ дастрас намудани лабораторияҳои мобилии гузаронидани экспертизаи гумрукӣ ва ғайра.

2. **Дар самти таҳким ва рушди инфраструктураи гумрукӣ бо мақсади истифодаи низомҳои гумрукӣ:** азнавсозӣ, бозсозии объектҳои мавҷудаи гумрукӣ дар қаламрави гумрукӣ, мувофиқ гардонидани иқтидори дидбонгоҳҳои гумрукӣ, гузаргоҳҳои автомобилӣ ва объектҳои дигари гумрукӣ ба стандартҳои байналмилалӣ бо дарназардошти афзоиши ҳаҷми гардиши молу мусофирон дар сайрхатҳои байналмилалӣ; беҳтар намудани фаъолияти «Равзанаи ягона» ва системаи ягонаи автоматикикунонидашудаи гумрукӣ.

3. **Дар самти дуруст ба роҳ мондани алоқаи мутақобилаи байни мақомоти гумрук, ташкилотҳои нақлиётӣ, терминалҳо:** пурзӯр намудани муносибати мутақобила ва ҷорӣ намудани технологияи нави боркашонию мусофиркашонӣ бо дарназардошти сари вақт ташкил ва гузаронидани назорати гумрукии молу воситаҳои нақлиёт, оптимилаликунии таркиби парки нақлиётӣ, рушди терминалҳои гумрукӣ, боркашонӣ ва мусофиркашонӣ.

4. **Дар самти намудҳои махсуси мақомоти гумрукӣ:** рушди гумруки энергетикӣ ва обӣ бо мақсади баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукии содиротии захираҳои иқтисодию табиии дар ноҳияҳои

сарҳадӣ.

5. **Дар самти ташаккул ва рушди хизматрасонии гумрукию терминалӣ:** дар асоси самаранок истифода бурдани низомҳои логистикӣ ва иттилоотӣ; таҳким ва рушди системаи иттилоотии автоматонидашудаи ягона (СИАЯ); ташаккули системаи «Равзанаи ягона» ва ғайра.

6. **Дар самти рушд ва мукаммалгардонии сиёсати гумрукӣ***:* мукаммалгардонии механизми батанзимдарории тарифию гумрукии фаъолияти иқтисодии байналмилалӣ, тарифи гумрукӣ, дуруст муайян намудани арзиши гумрукӣ, таснифоти молҳо ва истифодаи пардохтҳои гумрукӣ бо дарназардошти баъди аъзо будани Тоҷикистон ба Созмони Умумиҷаҳонии савдо, инчунин ворид шудан ба Иттиҳоди гумрукӣ:

- ✓ кор карда баромадани низоми ҳимояи бозори дохилӣ аз рақобати нокомил, воридоти молҳои бесифат ва хатарнок;
- ✓ амалӣ намудани чораҳои батанзидарории тарифию ғайри тарифӣ ҳангоми интиқоли молҳо ва кашонидани мусофирон;
- ✓ мубориза бо қочоқ, вайрон намудани қоидаҳои гумрукӣ ва андозӣ, пешгирии гардиши ғайриқонунии маводи муходир, ароқ, маводҳои таърихӣ ва археологӣ; гузаронидани чораҳои пешгирии таъмини бехатарии давлатӣ, ҳимояи муҳити зист;
- ✓ истифодаи оқилонаи усулҳои гумрукии ҳавасмандгардонии ҷалб намудани инвеститсияҳои хориҷӣ;
- ✓ ташкил ва мукаммал гардонидани низоми назорати арзӣ ва кори бонкӣ;
- ✓ тайёр намудани санадҳои ҳуқуқие, ки барои амалӣ шудани функсияҳои назоратии мақомоти гумрук дар шароити ҳамгироии байналмилалӣ заруранд ва дигарон.

7. **Дар самти интихоб ва истифодаи истифоди низомҳои гумрукӣ**

Бо назардошти истифодаи потенсиали мақомоти гумук ва ҷузъу томҳои мудириятиҳои минтақавии гумруки пешниҳодҳои зеринро дар назар дорем (ҷадвали 3.7.).

Ҷадвали 3.7.-Пешниҳодҳо оид ба интихоб ва истифоди низомҳои гумрукӣ дар Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

№ б/т	**Номгӯи низомҳои гумрукӣ**	**Пешниҳодҳо оид ба истифодаи низомҳои гумрукӣ**
1.	Содирот	Дар раванди содироти номгӯи ҳамаи молҳо аз қаламрави кишвар барои истифодаи потенсиали иқтисодии он аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
2.	Коркард берун аз қаламрави гумрукӣ	Ба мақсади коркарди номгӯи ҳамаи молҳо берун аз қаламрави гумрукӣ аз тарафи ҷуъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
3.	Содироти муваққатӣ	Дар раванди содироти муаққатии номгӯи ҳамаи молҳо аз тарафи ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
4.	Реэкспорт	Дар раванди реэкспорти номгӯи ҳамаи молҳо аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
5.	Иҷозат барои муомилоти озод	Дар раванди иҷозати номгӯи ҳамаи молҳо барои муомилати озод аз тарафи ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
6.	Коркард дар ҳудуди гумрукӣ	Ба мақсади коркарди номгӯи ҳамаи молҳо дар қаламрави кишвар аз тарафи ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
7.	Коркард барои муомилоти озод	Ба мақсади коркарди номгӯи ҳамаи молҳо барои муомилоти озод аз тарафи ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
8.	Воридоти муваққатӣ	Дар раванди воридоти муаққатии номгӯи ҳамаи молҳо аз тарафи ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода

идомаи ҷадвали 3.7.

9.	Реимпорт	Дар раванди реимпорти номгӯи ҳамаи молҳо аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
10.	Анбори гумрукӣ	Дар раванди низоми воридот ва содироти номгӯи ҳамаи молҳо аз ва ба минтақаҳои озоди иқтисодии «Суғд», «Данғара», «Панҷи поён», «Ишкошим», «Кулоб» аз тарафи ҳамаи мудириятҳои минтақавии гумрукии Тоҷикистон
11.	Минтақаи озоди гумрукӣ	Дар раванди низоми воридот ва содироти номгӯи ҳамаи молҳо аз ва ба минтақаҳои озоди иқтисодии «Суғд», «Данғара», «Панҷи поён», «Ишкошим», «Кулоб» аз тарафи ҳамаи мудириятҳои минтақавии гумрукии Тоҷикистон
12.	Анбори озод	Дар раванди низоми воридот ва содироти номгӯи ҳамаи молҳо аз ва ба минтақаҳои озоди иқтисодии «Суғд», «Данғара», «Панҷи поён», «Ишкошим», «Кулоб» аз тарафи ҳамаи мудириятҳои минтақавии гумрукии Тоҷикистон
13.	Транзити байналмилалии гумрукӣ	Дар раванди боркашонии номгӯи ҳамаи молҳо бо истифодаи нақлиёти автомобилӣ ва роҳи оҳан аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, шаҳри Душанбе, шаҳри Турсунзода ва ВМКБҳангоми боркашонӣ бо нақлиёти автомобилӣ
14.	Нобудкунӣ	Дар раванди қабули қарор оид ба нобудкунии молҳо бе чину чаро аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода амалӣ карда мешавад
15.	Интиқоли захираҳо	Дар раванди боркашонии номгӯи ҳамаи молҳо ва мусофирон бо истифодаи нақлиёти автомобилӣ, роҳи оҳан ва нақлиёти ҳавоӣ аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, шаҳри Душанбе, шаҳри Турсунзода ва ВМКБ ҳангоми боркашонӣ ва мусофиркашонӣ бо нақлиёти автомобилӣ
16.	Савдои бе боҷ	Дар раванди ташкили савдои бе боҷ дар мавқеи ҷойгиршавии ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
17.	Даст кашидан ба фоидаи давлат	Дар раванди амали шудани ин низом дар ҷузу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
18.	Низомҳои махсуси гумрукӣ	Дар раванди содироту воридоти номгӯи ҳамаи молҳо аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри

		Турсунзода

анҷоми ҷадвали 3.7.

19.	Савдои бе боҷ	Дар раванди ташкили савдои бе боҷ дар мавқеи ҷойгиршавии ҷузъу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
20.	Даст кашидан ба фоидаи давлат	Дар раванди амали шудани ин низом дар ҷузу томҳои мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода
21.	Низомҳои махсуси гумрукӣ	Дар раванди содироту воридоти номгӯи ҳамаи молҳо аз тарафи мудириятҳои минтақавии гумрукии Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе ва шаҳри Турсунзода

Сарчашма: пешниҳодҳои муаллиф.

8. Дар самти созмон додан ва ҷорӣ намудани гумруки рақамӣ.

Тавре, ки таҳлил нишон медиҳад, дар маҷмӯъ, мушкилоти таҳияи назария ва амалияи маъмурияти гумрукӣ дар заминаи ташаккули иқтисоди рақамӣ мураккаб буда, ҳамаи сатҳҳои хоси назарияҳои махсусро фаро мегиранд. Инҳо масоил дорои хусусияти консептуалӣ, мушкилоти дарёфти моделҳо ва усулҳои мувофиқ, эҷод ва навсозии технологияҳо ва системаҳои идоракунӣ мебошанд. Ба андешаи мо, дар байни масоили мубраме, ки таваҷҷӯҳи аввалиндараҷаро барои амалисозии трансформатсияи мувофиқи институти маъмурияти гумрук дар раванди ҷорӣ намудани гумруки рақамӣ талаб мекунанд, инҳоянд:

- ✓ ташаккул ва таҳияи як идеяи асосии институти кибернетикии маъмурияти гумрук, ки моҳияти интеллектуалии гибридии равандҳо ва технологияҳои гумрукиро инъикос мекунад ва татбиқи онҳо;
- ✓ таҳияи асосҳои назарияи маъмурӣ ва идоракунии гумрукӣ дар асоси дониш - назарияи менеҷменти гумрукии рақамӣ ё назарияи маърифатӣ;
- ✓ таҳияи технологияҳои инноватсионӣ барои идоракунии электронӣ ва назорат (идоракунии электронӣ ва назорати электронӣ), бо дарназардошти талаботи протоколҳои Созмони Умумиҷаҳонии Савдо ва

стандартҳои чорчӯбаи амният ва соддагардонии тиҷорати байналмилалӣ;

- ✓ таҳияи маҷмуи вазифаҳо барои идоракунӣ дар асоси дониш, эҷоди платформаи ягонаи иттилоотӣ, усулҳои таҳлил ва омодасозии муҳити истифодаи технологияҳо ва воситаҳои перспективии технологияи иттилоотӣ дар заминаи ягонаи методологӣ;
- ✓ таъсиси системаи мувофиқашуда ва мутавозини ҳадафҳо, нишондиҳандаҳо ва меъёрҳои баҳодиҳии фаъолияти мақомоти гумрук ва сифати хизматрасониҳо дар муҳити технологияҳои гумрукии бо истифодаи IT;
- ✓ таҳияи заминаи методӣ ва базаи барномавию техникии бехатарии система, муҳити иттилоотӣ, воситаҳои барномавию техникии маъмурият ва идоракунии гумруки рақамӣ;
- ✓ ҳалли масъалаҳои ҳуқуқӣ, зерсохторӣ, ташкилӣ, кадрӣ ва омӯзиши онҳо бо технологияи рақамӣ ва ғайра.

Ба ақидаи мо амали намудани ин самтҳо имконият медиҳад, ки хизматрасонии гумрукӣ дар асоси истифодаи самараноки низомҳои гумрукӣ ва интихоби дурусти онҳо дар мамлакат беҳтар гардида, рушди устувори инноватсионии иқтисодиёт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин карда шуда, ҳамгироии байналмилалӣ дар сатҳи нав нисбатан хубтар ба роҳ монда шавад.

ХУЛОСА

А) Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

1. Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки дар шароити муосир новобаста аз вазъи сиёсиву иқтисодии минтақа ва ҷаҳон, сиёсати гумрукӣ дар асоси таҳлили муносибатҳои иқтисоди бозорӣ, рушди устувори фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ ва вазъи кунунии иқтисодии кишвар амалӣ карда шуда, тадбирҳои зарурӣ ва роҳҳои беҳтар намудани ҷамъоварии пардохтҳои гумрукиро барои ғанӣ гардонидани буҷаи давлат ва ғайра ба роҳ монда шавад. Аз ин лиҳоз дар рисола асосҳои назариявию методии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар шароити рушди муносибатҳои иқтисоди бозорӣ дар асоси адабиётҳои ватанию хориҷи омӯхта шудаанд [1-А, 2-А, 10-А, 11-А].

2. Дар диссертатсия моҳият ва нақши бозори хизматрасонии гумрукӣ дар сохтори иқтисодиёти кишвар муайян карда шуда, таснифи намудҳои ин хизматрасониҳо барои таъмини фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ гузаронида шудааст. Вобаста ба ин хизматрасониҳои гумрукӣ барои амалисозии амалиётҳои байналмилалии тиҷоратӣ ва логистикӣ вобаста ба иҷрои талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва байналмилалӣ оид ба танзими давлатии фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ, инчунин хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дида баромада шудаанд [1-А, 9-А, 10-А, 12-А, 18-А].

3. Дар асоси таҳқиқ асосҳои методии низомҳои гумрукӣ ва хусусияти истифодабарии онҳо дар шароити муносибатҳои иқтисодиёти бозорӣ бо дарназардошти таҳлили ҳамаҷонибаи системаи пешниҳоди хизматҳо тибқи талаботи мавҷуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дида баромада шудаанд. Инчунин дар асоси таҳқиқи хусусиятҳои муҳими расмиёти гумрукӣ, ҳадафҳо, таъсири мусбат ва манфии татбиқи онҳо ҳам барои давлат ва ҳам барои иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, сабабҳои такмил додани онҳоро бо назардошти баҳодиҳии таҳдидҳо ва хароҷоте, ки метавонанд дар ин раванд бавуҷуд оянд баррасӣ шудааст. Бояд қайд

намуд, ки низоми гумрукӣ барои мақсадҳои танзими гумрукии молҳои тавассути сарҳади гумрукӣ интиқолшаванда, алалхусус барои муайян кардани талабот ва шартҳои зерин аҳамияти муҳим дорад: ташкили интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукӣ вобаста ба мақсади интиқоли онҳо; мақоми мол барои мақсадҳои гумрукӣ; шартҳои нигоҳдорӣ, истифода ва ихтиёрдории мол дар қаламравӣ гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он; истифодаи боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Тоҷикистон; ҳуқуқ ва уҳдадории шахсон - иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ҳангоми интиқоли мол тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҷойгир намудани молу воситаҳои нақлиёти тавассути сарҳади гумрукӣ интиқолшаванда таҳти низомҳои гумрукии номбаршуда бояд бо риояи қатъии қоидаҳои муқаррарнамудаи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати ҳар яке аз ин низомҳо ба амал бароварда шавад. Дар маҷмӯ ҳаминро бояд қайд намуд, ки интихоб ва тағйир додани низоми гумрукӣ дар раванди пешбурди фаъолияти гумрукӣ ҷойи асосиро мебозад ва аз натиҷаҳои он ба беҳдошти фаъолияти иқтисоди байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда мерасонад [1-А, 2-А, 5-А, 9-А, 12-А].

4. Дар диссертатсия бо дарназардошти амалисозии фаъолияти гумрукӣ таҳқиқи таҷрибаи ҷаҳонии рушди пешниҳоди ҳизматрасониҳо ва интихобу истифодаи низомҳои гумрукӣ дар раванди беҳтарсозии фаъолияти гумрукӣ дар Тоҷикистон омӯхта шуда асоснок карда шудааст. Таҳлили ин таҷриба имкон дод, ки равишҳо ва принсипҳои асосие, ки барои рушди хизматрасонӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ зарур мебошанд, муайян карда шаванд. Инчунин тафовут дар таркиби низомҳои гумрукӣ дар амалияи Русия, Тоҷикистон ва байналмилалӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст [1-А, 2-А, 6-А, 8-А, 11-А, 17-А].

5. Дар диссертатсия асосҳои консептуалии ташкил ва баррасии низомҳои гумрукӣ дар рушди фаъолияти иқтисодиёти байналмилалӣ ва методологияи идоракунии самарабахши мақомоти гумрук дар асоси модели истифодабарии низомҳои гумрукӣ пешниҳод гардидааст. Инчунин блок-схемаи усули таҳлили натиҷавии идоракунии самараноки низоми гумрукӣ бо назардошти мутобиқат, якпорчагӣ, иерархия, функсионалӣ, раванди идоракунӣ, ҳамчун принсипҳои асосии идоракунӣ, таҳлили фаъолияти мақомоти гумрук, инчунин мувофиқат, мушоҳидашаванда, алтернативӣ ва мукаммали онҳоро арзёбӣ карда шудааст [1-А, 2-А, 10-А, 11-А, 17-А].

6. Таҳлил ва баҳодиҳии хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рисола бо назардошти динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022 гузаронида шуда, камбудиҳои ҷойдошта дар ин раванд муайян карда шудааст. Инчунин намуди амсилаҳои вобастагии истифодаи намудҳои низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрукӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мудириятҳои минтақавии шаҳри Душанбе, шаҳри Турсунзода, Вилояти мухтори Бадахшони Кӯҳӣ, вилояти Суғд ва Хатлон коркард карда шудааст. Дар заминаи таҳлилҳои гузаронидашуда зарурияти ҷоннок намудани ҳамкорӣ бо мақомотҳои маҳаллии идораи давлатӣ, ки дар минтақаи ҷойгиршавии гузаргоҳҳои сарҳадӣ фаъолият менамоянд, ба роҳ мондани ҳамкории якҷояи Хадамоти гумрук ва дигар сохторҳои марбута, ҷиҳати соддагардонии технологияи барасмиятдарорӣ, истифодаи низомҳои гумрукӣ ва назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт дар сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз байн бурдани монеаҳои маъмурӣ ва такмили минбаъдаи воситаҳои танзими тиҷорати хориҷиро зарур мешуморем [1-А, 2-А, 3-А, 5-А, 11-А, 12-А].

7. Дар диссертатсия дар натиҷаи таҳлилҳо номгӯйи омилҳое, ки ба рушди хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ таъсир

мерасонанд муайян карда шуда баҳо дода шудааст. Бо истифодаи ин натиҷаҳо амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Тоҷикистон сурат гирифтааст. Натиҷагирии амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ ба мақомоти гумрук имконият медиҳад, ки сатҳи банақшагирӣ ва идораи фаъолияти гумрукӣ дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда, пурзур намудани назорати гумрукӣ, ҳимояи манфиатҳои иқтисодии Тоҷикистон ва таъмини бехатарии иқтисодии он, рушди муносибатҳои дуҷониба дар соҳаи гумрукӣ дар сатҳи ҷавобгӯ ба стандартҳои байналмилалӣ таъмин карда шавад [1-А, 2-А, 11-А, 13-А, 16-А, 20-А].

Б) Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

1. Дар диссертатсия заминаҳои асосӣ ҷиҳати ташаккулёбии стратегияи рушди инноватсионии мақомоти гумрукӣ дар шароити муосир пешниҳод гардидааст, ки онҳо аз қисматҳои зеринро дар бар мегирад: муайян намудани ҳадафҳои асосӣ ва афзалиятҳои хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ; самтҳои асосии такмили фаъолияти гумрукӣ; такмил додани қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амалисозии иҷрои вазифаҳои фискалии мақомоти гумрукӣ; такмил додани фаъолияти мақомоти гумрук дар самти таъмини риояи мамнӯият ва маҳдудиятҳо; рушди фаъолияти ҳифзи ҳуқуқии мақомоти гумрук; рушди технологияҳои иттилоотӣ- коммуникатсионии мақомоти гумрук; такмили кор бо кадрҳо; рушди намудҳои муосири экспертиза ва таҳқиқот ҳангоми гузаронидани назорати гумрукӣ; такмил додани инфрасохтори гумрукӣ ва ғайраҳо [1-А, 2-А, 11-А, 16-А, 18-А, 19-А].

2. Дар асоси таҳқиқи фаъолияти гумрукӣ дар диссертатсия баҳодиҳии сатҳи хизматрасониҳо ва истифодаи низомҳои гумрукӣ асоснок карда шуда, барои такмили он чораҳои мушаххас бо назардошти истифодаи оқилонаи низомҳои гумрукӣ пешниҳод гардидааст. Дар ин раванд баҳодиҳии самаранокии сифати хизматрасониҳои гумрукӣ, ки аз бисёр

омилҳо вобаста аст дар асоси истифодаи PESTLE-таҳлил сурат гирифтааст.

Дар асоси натиҷаҳои пурсиши саволномаҳо ва тартиб додани матритса, таъсири омилҳо ба сифати хизматрасонии гумрукӣ баҳо дода шудааст [1-А, 2-А, 4-А, 11-А, 22-А, 19-А].

3. Дар диссертатсия дар асоси гузаронидани ҳисобҳои эксперименталӣ самтҳои дурнамои рушди инноватсионии хизматрасониҳои гумрукӣ ва истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд, ки аз қисматҳои зерин иборанд:

а) Таъмини рушди инноватсионии пояи моддию техникии мақомоти гумрукӣ ва баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт;

б) таҳким ва рушди инфраструктураи гумрукӣ бо мақсади истифодаи низомҳои гумрукӣ;

в) дуруст ба роҳ мондани алоқаи мутақобилаи байни мақомоти гумрук, ташкилотҳои нақлиётӣ, терминалҳо;

г) истифодаи самараноки намудҳои махсуси мақомоти гумрукӣ;

д) ташаккул ва рушди хизматрасонии гумрукию терминалӣ;

е) рушд ва мукаммалгардонии сиёсати гумрукӣ;

8. ё) такмил додани фаъолияти „Равзанаи ягона“ и назди хадамоти гумрук, созмон додан ва ҷорӣ намудани гумруки рақамӣ ва ғайра [1-А, 2-А, 4-А, 5-А, 7-А, 8-А, 11-А, 13-А, 14-А, 15-А, 17-А, 21-А].

Ба ақидаи мо амали намудани ин самтҳо имконият медиҳад, ки хизматрасонии гумрукӣ дар асоси истифодаи самараноки низомҳои гумрукӣ ва интихоби дурусти онҳо дар мамлакат беҳтар гардида, рушди устувори инноватсионии иқтисодиёт таъмин карда шуда, ҳамгироии байналмилалӣ дар сатҳи нав нисбатан хубтар барои амалисозии Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон то давраи соли 2030 ба роҳ монда шавад.

РӮЙХАТИ АДАБИЁТ

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

1. Анохина, О. Г. Комментарий к Таможенному кодексу Таможенного союза /О.Г. Анохина. -М.: Проспект, КОДЕКС, 2022. - 448 с.

2. Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 // Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28-уми декабри соли 2016, таҳти №678 тасдиқ шудааст.

3. Закон Республики Таджикистан «О валютном регулировании в Республике Таджикистан». - 63 с.

4. Закон Республики Таджикистан «О внешнеэкономической деятельности Республики Таджикистан». Душанбе: от 27 декабря, 1993 г. №869. - 45 с.

5. Закон Республики Таджикистан «О государственном регулировании внешнеторговой деятельности». Душанбе: от 3 сентября, 1999 г. №823. -С.51

6. Закон Республики Таджикистан «О таможенном кодексе» - Душанбе, 2005. -245с.

7. Закон Республики Таджикистан «Об иностранных инвестициях». -Душанбе, 2000. -64с.

8. Закон Республики Таджикистан «Об электронной цифровой подписи» №320. - Душанбе, 2007. -38с.

9. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 136 с.

10. Налоговый кодекс Республики Таджикистан. -Душанбе: 2016.- 211 с.

11. Налоговый кодекс Республики Таджикистан. -Душанбе: 2022.- 234 с.

12. Национальный стандарт РТ ГОСТ Р9000-2008. URL:

WWW.normacs.ru

13. Постановление Правительства Республики Таджикистан «О Концепции формирования системы «Единого окна» по экспортно-импортным и транзитным процедурам». Душанбе: от 31 декабря, 2008 г. №659.

14. Постановление Правительства Республики Таджикистан «О мерах по развитию и совершенствованию организации международных автомобильных перевозок в Республике Таджикистан». -Душанбе, от 26 марта 1997., №123.

15. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.- Душанбе: ҶДММ «Контраст». -110с.

16. Стратегияи Ҳамкориҳои минтақавии иқтисодии Осиёи Марказӣ (ҲМИОМ) - 2030 .-Душанбе, аз 27.10.2017с.

17. Таможенный кодекс Республики Таджикистан: офиц.текст. - Душанбе:Ирфон, 2013. - 462с.

18. Таможенный кодекс Таможенного союза по состоянию на 25.10.2016. - М.: Проспект, 2020. - 192 с.

19. Тафсири Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе: ХГҶТ, 2020.-850с.

Захираҳои электронӣ [Электронный ресурс]

20. Информационный портал таможенной и приграничной службы США [Электронный ресурс]: Официальный сайт. Режим доступа: http://www.cbp.gov/.

21. Международная классификация услуг [Электронный ресурс]. Режим доступа: http:// www.mktu.info/services.

22. Международная конвенция об упрощении и гармонизации таможенных процедур" (совершено в Киото 18.05.1973) (в ред. Протокола от 26.06.1999) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_106124/

23. Федеральный закон №311-ФЗ «О таможенном регулировании в Российской Федерации». [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_107181/

24. Digital Customs: Progressive Engagement. World Customs Organization. [Электронный ресурс].

25. Oxford Dictionary (Электронный ресурс) URL: https; // oxforddictionaries. com. //definition/.

26. http://tfig.unece.org/RUS/contents/org-oecd.htm

27. https://www.un.org/development/desa/dpad/wpcontent/uploads/sites/45/2017wesp_es_ru.pdf.

Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

28. Андрейчук Е.Л. Экономика таможенного дела: учебник/Е.Л. Андрейчук, В.Ю, Дианова.В.П. – Смирнов; Федер. тамож. служба, Рос. тамож. акад. (Владивост. филиал). Владивосток: ВФ РТА ,2006. - С. 12

29. Арсланов Т.Н. Маркетинг услуг: уточнение некоторых понятий с экономической точки зрения (Маркетинг в непроизводственной сфере)// Маркетинг в России и за рубежом. 2004. №2. -С.105-108.

30. Багиев Г.Л. Маркетинг /Г.Л Багиев, В.М. Тарасевич, Х. Анн; под. ред. Г.Л.Багиева. 3-е изд., перераб и доп. -Спб.: Питер,2007. - 123с.

31. Барамзин С.В. Управление качеством таможенной деятельности. Монография. -М.: РИО РГА, 2009. -125с.

32. Блау С.Л. Управление инновационным потенциалом региона с позиции продовольственной безопасности. -М.: «Маркетинг», 2004. - 107.с

33. Блинов Н.М. Таможня в условиях глобализации внешней торговли. - М.: 2000. -112с.

34. Бойкова М.В. Зарубежный опыт таможенного администрирования/ М.В.Бойкова; под общ. ред. В.В. Макрусева. -М.: РИО Российской таможенной академии, 2017. -130 с.

35. Бойматов А.А. Внешняя торговля Таджикистана: приоритетные

сферы и направления // Экономика Таджикистана: Стратегия развития. 2000, №2. - С.77-91.

36. Буаэрсокс Дж. Клосс Д. Логистика. Интегрированная цепь поставок. М: ҶСП «Олимп-Бизнес»,2005. -С. 125

37. Внешнеэкономическая деятельность: анализ торговли и инвестиций в Республике Таджикистан: под общ. ред. проф. Саидмурадова Л.Х. – Душанбе; «Ирфон», 2006. – 176с.

38. Войтешонок Г.А. Формирование таможенной системы по критериям экономической безопасности. М.: Ин-т экономика РАН.2002. - 56 с.

39. Данилова Е.В.ВТО: регулирование торговли услугами. М.: Академкнига, 2003. - 64с

40. Деминг В. Выход из кризиса. Новая парадигма управления людьми, системами и процессами-Ш.В. Альпина,2009. - 251с.

41. Джалолов Н. Таможенные режимы в системе обеспечения экономической безопасности. – LAPLAMBERT A Academic Publishing, - Германия, 2014. -39с.

42. Дианова В.Ю. Маркетинг таможенных услуг: /В.Ю. Дианова, В.В. Макрусев.: Рос. Тамож. Акад., 2005. - 202с.

43. Дойль П. Маркетинг- менеджмент и стратегии. СПб.:Питер,2002. - С. 103

44. Дюмулен И.И. Международная торговля услугами /И.И. Дюмулин. - Мю: Экономика,2003.- 235 с.

45. Ерополова Е. С. Таможенные процедуры (переработка на таможенной территории, переработка для внутреннего потребления, переработка вне таможенной территории) / Е. С. Ерополова, О. В. Шишкина. М.: Изд-во Российской таможенной академии. - 2012.- 150 с.

46. Ершов А.Д. Информационно-экономические модели управления в таможенной системе. -Спб.: Наука, 2002. – 96с.

47. Ершов А.Д., Евдокимов А.И., Доля А.Н. Теория и методология формирования «сервисной таможни». - СПб.: Филиал РТА. 2005.- 78 с.

48. Канаева М. Зеленый коридор. От каких проблем может избавить таможенный брокер. -СПб.: Питер, 2012. -С. 12

49. Кане М.М. и др. Системы, методы и инструменты менеджмента КАЧЕСТВА Спб.: Питер, 2008. - 36 с.

50. Катаев А.Х. Раджабов Р.К. Тошматов М. Основы внешнеэкономических связей. – Душанбе: Ирфон, 2001. - 237 с.

51. Катаев А.Х., Нидоев П.Ф., Таможенная система в инфраструктурном обеспечении Республики Таджикистан. монография. - Душанбе: «Ирфон», 2010. - 156 с.

52. Каюмов Н.К., Умаров Х.У. Глобализация экономики и внешнеэкономические связи Таджикистана/Н.К.Каюмов, Х.У.Умаров. - Душанбе, Деваштич, 2005. - 192 с.

53. Киреев А.П. Международная макроэкономика/ А.П. Киреев. – М.: «Международные отношения», 2014. – 592с.

54. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. - Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства /А.П.Киреев. - М.: «Международные отношения», 1997. - 416 с.

55. Кириченко А.В. Перевозка экспортно-импортных грузов. Организация логистических систем. -Спб.: Питер, 2004. - С. 46

56. Клейнер Г.Б. Стратегия предприятия / Г.Б. Клейнер. - М: Изд-во «Дело», 2008. – 568с.

57. Комилов С.Дж., Файзуллоев М.К. Основы развития инновационной деятельности предприятий /С.Дж. Комилов, М.К. Файзуллоев. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 117 с.

58. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент: экспресс-курс. 2-е изд. / пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. -СПб.: Питер, 2006.- 142с

59. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент: экспресс-курс. 2-е изд. / пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. - Спб.: Питер, 2006. 304 с.

60. Круглов М.Г., Шишков Г.М. Менеджмент качества: как он есть.- М.: ЭКСМО, 2006.- 117 с.

61. Лапидус В.А. Всеобщее качество (TQM) в российских компаниях. -М.; Типография «НОВОСТИ», 2000. - 114 с.

62. Ларин В.М., Немцев А.Д., Лапина Н.В. Качество и конкурентоспособность продукции / под общ. ред. В.М. Ларина. - Саратов: СГСЭУ, 2004. - 79 с.

63. Лебедев Ю. Логистика. Теория гармонизации цепей поставок. - М., 2005. - 121 с.

64. Лифиц И. М. Стандартизация, метрология и сертификация: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. -М.: Юрайт-Издат, 2004.- 208с.

65. Лозбенко Л.А. Конвенциальное регулирование внешнеэкономической деятельности. -М.: РИО РТА, 2000. - 216 с.

66. Макрусев В.В. Анализ финансово-хозяйственной деятельности таможенных организаций: -В.В.Маклусев - М.: РИО РТА, 1999. - 144 с.

67. Макрусев В.В. Таможенный менеджмент: / В.В Макрусев. - М.: РТА 2009. - 176 с.

68. Мишин В.М. Исследование систем управления: В.М.Мишин. - М.: ЮНИТЦ 2005. - 123 с.

69. Назаренко В.М. Таможенное обслуживание ВЭД / В.М. Назаренко -М.: Экзамен, 2001. -44 с.

70. Нидоев П.Ф. Мукамалгардонии механизми меъёрҳои тарифи гумрукӣ дар таъминоти амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе: «Ирфон», 2017.- 121 с.

71. Нидоев. П.Ф., Раҷабова Н.Р. Нақши лабораторияи гумрукӣ дар таҳкими назорати гумрукӣ. / Монография.- Душанбе: Ирфон 2014.- 145 с.

72. Новиков С.В. Подход к оценке эффективности таможенного контроля после выпуска товаров. -М.: РИОРТА, 2017. -С.78-85.

73. Оймахмадов М. Основы таможенного дела / М.Оймахмадов.- Душанбе: Ирфон, 1998. - 554 с.

74. Порошин Ю.Б. Повышения эффективности и качества внешнеэкономической и таможенной деятельности. – М.: ИЦ «Науки»

2014. -109 с.

75. Порошин Ю.Б. Таможенное дело. Организация и технология неторговых сделок. Теоретическая часть. / Ю. Б. Порошин. Б.Ш. Карташов, Ю. А. Баянова. -Волгоград: ВолгРГУ, 2006. -128с.

76. Раджабов Р.К. Организация и технология таможенного контроля товаров и транспортных средств / Р.К.Раджабов. - Душанбе: Ирфон, 2013. - 169 с.

77. Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография. -Душанбе: Сумани Кудрат, 2014.-150 с.

78. Раджабов Р.К. Факеров Х.Н., Нурмахмадов М., Саидова М.Х. Сфера услуг: проблемы и перспективы развития. Монография. – Душанбе: Дониш, 2007. -554 С.

79. Раджабов Р.К., Джабборов А.И. Таможенные процедуры/ Р.К.Раджабов, А.И. Джабборов. -Душанбе: Ирфон, 2014. - 116 с.

80. Раджабов Р.К., Самиев Ф.Б. Формирование и развитие рынка таможенных услуг в Республике Таджикистан/ Р.К. Раджабов, Ф.Б. Самиев.- Душанбе: Ирфон,2006. - 98 с.

81. Раджабов Р.К., Хикматов С. Таможенная система: состояние, проблемы и инновационное развитие/Под ред. профессора Факерова Х.Н.-Душанбе: Сумани кудрат, 2012.-196 с.

82. Раджабов Р.К., Хикматов С.И., Джабборов А.И. Вопросы организационного механизма улучшения таможенного обслуживания в Республике Таджикистан. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 125 с.

83. Раҷабов Р.К., Фаҷеров Х.Н., Ҳикматов С.И., Радҷабова Н.Р. Таможенно-тарифное регулирование внешнеэкономической деятельности/ Р.К. Раджабов, Х.Н. Факеров, С.И. Хикматов, Н.Р. Раджабова (на таджикском языке). – Душанбе: Ирфон, 2008. -190с.

84. Раҷабов Р.К., Хикматов С.И., Раҷабова Н.Р. Иқтисодиёти фаъолияти гумрук. Китоби дарсӣ. -Душанбе: «Ирфон», 2021.-185с.

85. Раҷабов Р.К., Хикматов С.И., Раҷабова Н.Р. Ташкили назорати гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт. Китоби дарсӣ.-Душанбе: «Ирфон», 2021.-293с.

86. Ровесник независимости. -Душанбе: ТС РТ,2012. -190с.

87. Сергеев В.И., Сергеев И.В. Логистические системы мониторинг цепей поставок/ В.И. Сергеев, И.В.Сергеев.- М.: Инфра-М, 2003.-224 с.

88. Соловьев А.А. Таможенное дело/А.А. Соловьев. - М.: Приор, 2006. -192с.

89. Старкова О.А. Системный подход к управлению таможенным делом регионе //Человек и власть в современной России: межвуз. науч. сб. 2001. Вып. 4. - С. 180-184.

90. Старкова О.А. Управление качеством таможенных услуг: дисс. ...канд. экон. наук:08.00.05/О.А.Старкова. -Саратов: СГСЭУ, 2007.-164с.

91. Статистический ежегодник Республики Таджикистан: офиц.текст. - Душанбе: АСПРТ, 2022. - 484с.

92. Стаханов Д.В., Стаханов В.Н. Таможенная логистика/ Д.В.Стаханов, В.Н. Стаханов. - М.: Издательство ПРИОР, 2001. -96 с.

93. Сток Дж., Ламберт Д. Стратегическое управление логистикой. - М.: Инфра-М., 2004. 126с.

94. Сфера услуг: новая концепция развития. - М.: Экономика, 1990. - 118 С.

95. США: сфера услуг в экономике / пер. с англ.-М., 1971. -117 С.

96. Таможенная служба США / пер. с англ. РТА. - М.: РИО РТА, 2002. С. 42-67.

97. Таможенная статистика. - М.: РИО РТА, 1995. -191 с.

98. Таможенные органы: экономический рост Республики Таджикистан. -Душанбе: ГУП Матбаи Таможенной службы, 2009. -316с.

99. Таможенный контроль: под общ. ред. В.А. Шамахова. - М.: Софт Издат, 2006. - 288 с.

100. Теплов В. И. Коммерческое товароведение/В.И.Теплов. - М.: Дашков и К0, 2008. - 617 с.

101. Толковый словарь таможенного права: под ред. проф. А.Н. Козырина. –М.: ОАО Издательский Дом Тородец, 2006. – 540 с.

102. Толкушкин А.В. Таможенное дело. доп. свед.: 4-е изд., перераб. и доп./ А.В. Толкушкин. –М.: Юрайт ИД Юрайт, 2011-551с.

103. Факеров Х.Н. Потребительский рынок: состояние и перспективы. Монография. -Душанбе: «Ирфон», 2019. -284 с.

104. Филиппов А.М. Стратегия развития предприятий и комплексов сферы услуг околотаможенного сервиса: автореф. дис… канд. экон. наук. -08.00.05/ А.М Филиппов.- Спб., 2008.31с.

105. Фролов В.Ф. ВТО: международная торговля услугами. - СПб.: СпБТПП.2001.29 с.

106. Хабибов С., Джамшедов М. Международная торговля:/ С. Хабибов, М. Джамшедов. –Душанбе: Ирфон, 2007. -265с.

107. Хасанов К. Таможня Республики Таджикистан: создания и становления /К.Хасанов. – Душанбе: Ирфон, 1998. - 176 с.

108. Хусаинов М.К. Сфера услуг на современном уровне развития /М.К.Хусаинов. - М.: Компания Спутник, 2005. -249с.

109. Шамахов В.А. Таможенная система как фактор роста экономического потенциала страны. Спб.: Изд-во СпбГУЭФ. 2000.- 79 С.

110. Шутова, Валерия Метрологическое обеспечение таможенной экспертизы / Валерия Шутова. - М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2021. - 100 с.

111. Эванс Джеймс. Управление качеством/ Джеймс Эванс. -М.: ЮНИТИ, 2007. 164 С.

112. Экономическая теория. - Изд. 2-е: под общ.ред. А.И.Добрынина и засл.деятеля науки РФ Г.П. Журавлевой.- М.:ИНФРА-М, 2010.-747с.

113. Экономический анализ таможенных союзов в содружестве независимых государств // К. Михалопулос, Дэвид Тарр //TheWorldBank, 1818 H. St., N. W.Washington Д.С. 433.

114. Элова Г.В. Тенденции развития системы таможенных услуг и оргнизационно-экономические факторы ее совершенствования: автореф дис…канд экон. Наук. 08.00.05/ Г.В. Элова. Ростов н/Д, 2008. -23 С.

115. Ящишин, С. Т. Основы теории, экономики и практики таможенной деятельности / С.Т. Ящишин, Г.С. Осипов. - М.: Элмор, 2020. - 128 с.

116. Customs legislation Reform// Ministry of Finance of Georgia, 2010 y., p. 7.

117. Dalrumple Douglas J., Parsons Leonard. Marketing Management, 6 theg. – Johu Wiley & Sons, 1995.

118. Inama S., Vermulst E. Customs and Trade Laws of the European Community/S.Inama, E.Vermulst. Kluwer: 1999.- 254p/

119. Johimsen R. Theory der Infrastructure. Tubingen, 1966. S. 99. Sironis U. Infrastructure. Theory und Praxis. Kiel. 1972. S. 10.

120. Liberalizing International Transactions in Services. A. Handbook UNC-TAD/ Geneva, 1994.

121. Single Window Systems in the OIC Members States//COMCEC Coordination Office, 2017 y., p.19

Мақолаҳо ва маърӯзаҳо:

122. Агамагомедова С.А. Государственный контроль и надзор в условиях цифровизации экономики // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2020. № 3. С. 79-85.

123. Азими А. Внешнеэкономическая деятельность как основа развития сферы таможенных услуг в Республике Таджикистан//Вестник Белгородского университета кооперации экономики и права, №2, 2019. - с. 181.

124. Васильев С.Н. Проблемы аспекты взаимодействия таможенных органов и участников ВЭД. Журнал «Вестник Российской Таможенной Академии» № 4, 2017. -С. 140 – 143.

125. Герба В.А. О качестве государственных услуг // Вестник Хабаровского государственного университета экономики и права. 2010 № 2 (109). -С. 251-253

126. Гречкина О. В., Агамагомедова С. А. Государственные таможенные услуги: понятие, базовые характеристики, виды// Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2016. – № 3 (39). – С.17-31.

127. Гринь И.А. Проблемы совершенствования качества услуг, предоставляемых таможенными органами//Академический вестник Российской таможенной академии. 2013 № 1 (14). -С. 110-114

128. Гупанова Ю.Г. Понятия «таможенная услуга», «качество таможенной услуги»: проблемы определения//Актуальные проблемы экономики и права. 2010. № 4. - С.205-207.

129. Гупанова Ю.Е. О сущности и содержании понятия «качество таможенных услуг» // Вопросы новой экономики. 2012 № 1. С. 69-79.

130. Ермилов И.С. Таможенные услуги и пути повышения их качества //Вестник СГСЭУ.2010. №1(30). - С. 12

131. Ермилов И.С. Управление качеством таможенных услуг // Вестник СГСЭУ. 2011. №2 (36). -С. 18

132. Ершов А.Д. Формирование таможенных услуг во внешнеэкономической деятельности / А.Д. Ершов, А.Н. Доля /Ученые записки. 2005.№ 1 (23)- 27с.

133. Кашин А.И. Государственная инвестиционная политика: системный аспект//Экономические науки. - №3(64). – 2010. – С.31-34.

134. Каюмов Н.К. Таджикистан и ВТО: реалии и перспективы // Экономика Таджикистана: Стратегия развития. 2004, №4. - С.27-35.

135. Каюмов Н.К., Назаров Т.Н., Махмудов И.И., Рахимов Р.К., Умаров Х.У. Глобализационные процессы и экономические проблемы

Таджикистана // Экономика Таджикистана: Стратегия развития. 2003, №4. - С.5-64.

136. Кожарин А.А. Показатели качества таможенных услуг // Вестник Саратовской государственной юридической академии. 2016. № 2 (109). -С.251-253.

137. Колпаков А.Ф., Моженко Н.А. О применении таможенных процедур переработки на таможенной территории и для внутреннего потребления // Таможенная политика России на Дальнем Востоке. №2(71). 2015. - С. 65-71.

138. Комарова Г.Б., Азими А. Совершенствование системы управления таможенными рисками в Республике Таджикистан // Научное обозрение: теория и практика. – М., № 6, 2019. - С.150

139. Комилов С.Дж. Инновационное развитие и условия становления инновационного предпринимательства // Известия АН РТ, серия экономика №3-4, 2004, -.18-22 с.

140. Комилов С.Дж. Проблемы обеспечения инновационного развития // Вестник ЦСИ, №1, 2003. - С. 15-21.

141. Корчмарек Н. Контрабандный товар //Труд. 2008. 22 июля (№133)., с. 10

142. Липатова Н.Г. Экономическая сущность таможенного контроля в системе государственного контроля// Вестник Российской таможенной академии №4. -С.85-89.

143. Лозбенко Л. А. Современная таможня - это сервис // Эксперт. 2002. нояб. (№42).-С. 34-39.

144. Малышенко Ю.В. Достоверность таможенного контроля// Вестник Российской таможенной академии №2, 2017. - С.123-124

145. Мантусов В.Б., Коноваленко С.А. Приоритетные направления международного сотрудничества на современном этапе//Вестник российской таможенной академии, №4, 2016. -С.11-17.

146. Миронова Н.В. Дифференцированный подход к маркетингу услуг/ Маркетинг и маркетинговые исследования. 2003. № 3.- С. 10-18.

147. Новиков А.Б. Концепция «сервисной таможни» в системе административной реформы в РФ (административная реформа) // Законодательство экономика. 2006. № 10. - С. 19-24.

148. Петрухина И.А. Новые технологии современного менеджмента в государственной службе // Менеджмент в России и за рубежом. 2003. № 3. – С.43 -48.

149. Петунии С. Товар оформить «цифрами» // Новые времена. 2008. №47. -С. 35-39.

150. Полубояров А. Таможня отчиталась // Вестник ТИП Саратовской области. 2008. №4(46). -С. 64-68.

151. Попова Л.И. Направления совершенствования организации таможенного контроля // Управление инвестициями и инновациями. 2016 № 2. -С.74-79.

152. Порошин Ю.Б., Кожарин А.А. Таможенный процесс и его организация. / Экономика: вчера, сегодня, завтра. 2016, Т.6 № 11 А.-С 134-142.

153. Раджабова Н.Р., Буриев Л.Дж. Некоторые вопросы организации и улучшения таможенного контроля за автомобильными перевозками в Республике Таджикистан/ Н.Р.Раджабова, Л.Дж.Буриев // Вестник ТТУ имени акад. М.С.Осими, - Душанбе ТТУ, №3 - 2015. -С.62-68.

154. Саидмурадов Л.Х. Внешнеэкономические интересы малой открытой экономики Республики Таджикистан // Общество и экономика. 2005, №5. - С.151-160.

155. Саидмурадов Л.Х. Теоретические вопросы соотношения внешнеэкономических и национальных интересов страны // Экономика

Таджикистана: Стратегия развития, 2004, №3. - С.7-20.

156. Сорокин А.М. Концепция совершенствования организации таможенного контроля, содержащих объекты интеллектуальной собственности. // Экономика и менеджмент систем управления. 2015, №1 С.183-189.

157. Суркичин Г.Ф. Теоретические аспекты правового регулирования таможенных процедур в Российской Федерации // Российское право: состояние, перспективы, комментарии. 2011. № 3. С.75-85.

158. Толикова Е.Э. Когнитивный подход к анализу содержания понятия «таможенная услуга»// Вестник Российской таможенной академии №2, 2018. -С.71-76.

159. Трунина Е.В. Государственные услуги таможенных органов: признаки, виды, проблемы определения / Е.В.Трунина // Современное право. 2009. №8. -С.22-29.

160. Удалова З.В. Контроль импортных операций с целью предотвращения вывода капитала за рубеж. // Вестник Российской таможенной академии № 4, 2017. -С.15-16

161. Урмилов И.С. Качественной анализ эффективности привлечения таможенного брокера при таможенном оформлении-товаров и транспортных | средств // Вестник СГСЭУ. 2010. №2 (31). -С. 32-36.

162. Челенков А. Основы классификации услуг // Маркетинг. 2000. № 2. -С.87-92.

163. Шаманов В., Галактионов А. Таможенное сопровождение мерконтроля или услуга? //Таможня. 2002. № 8 Шаманов В., Галактионов А. Таможенное сопровождение контроль или услуга? //Таможня. 2002. № 8., с. 131

164. Decree of President of Georgia on Establishment of LEPL – Financial Academy of the Ministry of Finance of Georgia, 26 april 2010, Tbilisi, Georgia, №254.

165. Djankov S., Freund C., Pham C., Trading on time, The Review of Economics and statitistics, February 2010, 92 (1):166 – 173.

Диссертатсия ва авторефератҳо:

166. Азамат А. Развитие механизма повышения качества таможенных услуг в условиях рыночной экономики (на примере Республики Таджикистан) автореф. дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Азамат Азими. -Душанбе, 2019. -182с.

167. Алиев М. Б. Организационно-экономические аспекты улучшения таможенного сервиса в Республике Таджикистан: дисс. канд. экон. наук: 08.00.05/ Алиев Махмаджон Бахронович. -Душанбе, 2016. -175с.

168. Аюбов Д. М. Организационно-экономические основы развития аутсорсинга таможенных услуг в условиях рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан): дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Аюбов Диловар Мирзошарифович. - Душанбе, 2017. -174с.

169. Буриев Л. Дж. Совершенствование системы проведения таможенных процедур в условиях развития рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан) автореф. дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Буриев Лоикшох Джугиевич. - Душанбе, 2016. -167с.

170. Гадоев Ф. И. Организационно-экономические основы развития таможенно-терминального обслуживания в Республике Таджикистан: автореф. дисс… канд. экон. наук: 08.00.05/ Гадоев Фирдавси Искандарович. - Душанбе, 2012. -163с.

171. Ғуломзода Ш.Х. Механизми ташкилию иқтисодии рушди хизматрасониҳои гумрукӣ: автореферати дисс...номзади илмҳои иқтисодӣ:08.00.05/ Шоҳназари Хуҷаназари Ғуломзода.-Душанбе, 2021.-58с.

172. Джаборов А.И. Организационный механизм улучшения таможенного обслуживания в Республике Таджикистан: дисс. … канд.

экон. наук: 08.00.05/ Абдурасул Иброгимджонович Джаборов. - Душанбе, 2006. -23с.

173. Джалолов Н.М. Таможенные режимы в системе обеспечения экономической безопасности: дисс…канд.экон.наук:08.00.05/ Нодиржон Махмудович Джалолов.-Душанбе,2011.-175с.

174. Ермилов И.С. Повышение качества таможенных услуг: дисс. канд. экон. наук: 08.00.05/И.Е. Ермиль. -Саратов. -2011. -175 с.

175. Жиряева Е.В. Регулирование внешнеэкономической деятельности на региональном уровне в глобальных условиях ВТО: автореферат дис. ... доктора экономических наук: 08.00.14 / Жиряева Елена Васильевна. – СПб, 2018. – 39 с.

176. Кухарская О.Г. Развитие научно - методического аппарата управления качеством таможенного контроля.: дисс.канд.экон.наук. 08.00.05. / Российская таможенная академия. -М., 2013.- 178с.

177. Раджабова Н. Р. Организационный механизм развития оказания услуг по таможенной экспертизе товаров при проведении таможенного контроля (на материалах Республики Таджикистан) автореф. дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05/ Раджабова Нурхаёт Раджабовна. -Душанбе, 2015. -156с.

178. Сафронов А.В. Система управления государственными таможенным услугами: автореф. дис. ... канд. экон. наук.08.05.00/ А.В. Сафронов- М.: РИО РТА, 2006. - 25 С.

179. Федоренко Р.В. Развитие аутсорсинга услуг в таможенной сфере: автореф. дисс. … канд. экон.наук.-08.00.05./ Р.В. Федоренко.- Самара, 2008.- 22с.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ (бо забони асл):

А) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудаанд:

[1-А] Ғаюрова Р.С., Назарбекова Н.А. Масоил ва тамоюли рушди хизматрасониҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон //Паёми

Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) 2\2 (47) / 2023.- С.88-91.(ВАК). ISSN 2308-054X.
[2-А] Ғаюрова Р.С., Ҷаборов А.И. Мукаммалгардонии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон //Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) 3(42) / 2022.- С.145-151.(ВАК). ISSN 2308-054X.
[3-А] Ғаюрова Р.С. Низомҳои гумрукӣ ва хусусияти истифодабарии онҳо дар шароити муосир //Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) 4/2(39) 2021.- С.73-83. ISSN 2308-054X.
[4-А] Ғаюрова Р.С. Амсиласозии иқтисодию риёзии истифодаи низомҳои гумрукӣ дар мақомоти гумрук//Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) №3 (37) 2021.-С.254-261.ISSN 2308-054X.
[5-А] Ғаюрова Р.С. Баҳодиҳии сатҳи хизматрасониҳо дар раванди интихоб ва истифодаи низомҳои гумрукӣ//Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ(маҷаллаи илмӣ) № 1 (10-11) 2021.-С. 32-40. ISSN 2707-9996.
[6-А] Ғаюрова Р.С., Раҷабова Н.Р. Самтҳои афзалиятноки рушди хадамоти гумрук дар асоси маркетинг дар Ҷумҳурии Тоҷикистон//Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) №2 (31) 2020.-С.29-35. ISSN 2308-054X.
[7-А] Ғаюрова Р.С., Абдуқодирзода Ҷ.К. Нақши инфрасохтори гумрукӣ дар баландбардории сифати назорати гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон// Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) №3 (28) 2019.-С.47-52.ISSN 2308-054X.
[8-А] Ғаюрова Р.С., Раҷабова Н.Р. Мукаммалгардонии раванди ба ҳудуди гумрукӣ ворид намудани молҳои ҳатман сертификатсияшаванда// Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) №3 (28) 2019.-С.52-57. ISSN 2308-054X.
[9-А]Гаюрова Р.С., Раджабова Н.Р. Совершенствование порядок ввоза в таможенной территории продукцию, подлежащей обязательной сертификации// Вестник Таджикского государственного университета коммерции (научный журнал) №1 (26) 2019.-С.104-109.ISSN 2308-054X.
[10-А]Гаюрова Р.С., Самиев Ф.Б. Организационно-экономические факторы совершенствования развития системы таможенных услуг в Республике Таджикистан. // Вестник Таджикского государственного университета коммерции (научный журнал) №3 (16) 2016.-С.39-45.ISSN 2308-054X.

Б) Мақолаҳо дар дигар маҷаллаҳо ва маҷмуи маводҳои конференсия:

[11-А] Гаюрова Р.С., Раджабова Н.Р. Некоторые аспекты улучшения оказания таможенных услуг в условиях цифровизации// Рушди технологияҳои рақамӣ дар шароити муосир: маводҳои конференсияи байналмилалии илмию амалӣ бахшида ба “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илм ва маориф” (солҳои

2020-2040) 27-28 декабри соли 2022 / Зери назари доктори илмҳои техникӣ Х.Х. Назарзода, доктори илмҳои иқтисодӣ Ф.Р. Шаропов, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ Н.А. Қудратов. – Душанбе:«ДДТТ», 2022. - 479 с.- саҳ.383-386.

[12-А] Ғаюрова Р.С. Масоил ва тамоюли рушди идоракунии хизматрасониҳои гумрукӣ дар кишварҳои хориҷӣ// Молодёжь и предпринимательство. Материалы 1-го Международного экономического форума студентов и молодых исследователей (г.Душанбе, 21-22 мая 2021г.).-Душанбе,ТГУК-2021.-С.68-70.

[13-А] Ғаюрова Р.С., Кабиров Ҷ.Н. Мафҳум, моҳият ва гуруҳбандии намудҳои хизматрасониҳои гумрукӣ// Самтҳои афзалиятноки рушди фаъолияти соҳибкории истеҳсолӣ дар шароити муосир. Маводҳои конференсияи илмию амалии ҷумҳуриявӣ (ш.Душанбе, 26-27 феврали 2021).-Душанбе: ДДТТ, 2021.-С.81-87.

[14-А] Ғаюрова Р.С., Шарипов И.Д. Усулҳо ва хусусиятҳои муайянкунии кишвари истеҳсолкунандаи мол// Самтҳои афзалиятноки рушди фаъолияти соҳибкории истеҳсолӣ дар шароити муосир. Маводҳои конференсияи илмию амалии ҷумҳуриявӣ (ш.Душанбе, 26-27 феврали 2021).- Душанбе: ДДТТ, 2021.-436 саҳ.-С.78-81.

[15-А] Гаюрова Р.С., Чалишов А.А. Таможенная стоимость товаров и ее проблемные аспекты// Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной экономики. Сборник материалов VII международной научно-практическая конференция (г.Душанбе 6-7декабря 2019г.).- Душанбе:ТГУК, 2019.-С.256-260.

[16-А] Гаюрова Р.С., Чалишов А.А. Роль таможенных платежей в формирование доходов бюджета государства// Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной экономики. Сборник материалов VII международной научно-практическая конференция (г.Душанбе, 6-7декабря 2019г.).-Душанбе:ТГУК, 2019.-С.317-319.

[17-А] Гаюрова Р.С. К вопросу об улучшении таможенного контроля товаров, предметов, транспортных средств в Республике Таджикистан// Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной экономики. Сборник материалов VII международной научно-практическая конференция г.Душанбе, 6-7декабря 2019г.,).-Душанбе:ТГУК, 2019.-С.439-441.

[18-А] Гаюрова Р.С., Раджабова Н.Р. Основные направления иновационного развития таможенной системы Республики Таджикистан//Развитие иновационной экономики в Таджикистане и Польше. Сборник материалов международной научно- практической дистанционной конференции: под общ. ред. Факерова Х.Н., Раджабова Р.К.-Душанбе:”ТГУК”, 2018. – С.65-66.

[19-А] Ғаюрова Р.С., Ҳикматов С.И., Ҳикматова М.С. Сиёсати гумрукӣ ва нақши он дар таъмини бехатарии озуқаворӣ// Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной

экономики. Сборник материалов VII международной научно-практической конференции: под общей редакции д.э.н., профессора Раджабова Р.К.- Душанбе:ТГУК, 2019.-С.118-120.
[20-А] Гаюрова Р.С., Турсунов Х.М. Декларирование товаров в Республике Таджикистан. Материалы II международной научно-практической конференции". Часть 1. (г.Полтава, 15 апреля 2018г.). – Полтава,2018.-С.60-65.
[21-А] Гаюрова Р.С., Самиев Ф.Б. Некоторые аспекты осуществления таможенно-валютного контроля в Республике Таджикистан// Рушди мақомоти гумрук дар даврони истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маводи конференсияи илмию амалии ҷумҳуриявӣ « (ш.Душанбе, 28 июни соли 2016).-Душанбе,2016. –С.141-151.
[22-А] Ғаюрова Р.С., Хикматов С.И. Повышения эффективности использования технических средств таможенного контроля// Мақомоти гумрук ва саҳми он дар рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (Душанбе, 20 январи соли 2009).-Душанбе,2009.-С.107-113.
[23-А] Ғаюрова Р.С., Алиев М.Б. Самаранокии истифодаи воситахои техники дар интиколи молу воситахои наклиёт аз сархади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон// Маводи конференсияи илмию назарявии ҷумхуриявӣ ба истиқболи арҷгузории соли забони тоҷикӣ ва 1150-солагии Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ (Душанбе, 2 июни соли 2008).-Душанбе:ДДТТ,2008 -С.86-94.

Замимаи 1

Ҷадвали 1.- Намудҳои низомҳои гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

№ б/т	Номи низоми гумрукӣ	Мазмун ва мувтаҳои низоми гумрукӣ
1	ИҶОЗАТ БАРОИ МУОМИЛОТИ ОЗОД	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли хориҷӣ бе маҳдудият барои истифода ва истеъмол ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда мешавад
2	СОДИРОТ	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли ватанӣ аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бе маҳдудият барои истифода ва истеъмол берун аз ин қаламрав содир карда мешавад.
3	ТРАНЗИТИ ГУМРУКИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли хориҷӣ дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти назорати гумрукӣ байни ҷойи расидани онҳо ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷойи баровардани онҳо аз ин қаламрав (агар ин як қисми роҳе бошад, ки берун аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон оғоз мегардад ва хотима меёбад) бидуни пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин бидуни истифодаи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол дода мешавад.

4	**КОРКАРД ДАР ҚАЛАМРАВИ ГУМРУКӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он моли ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон овардашуда барои мақсади иҷрои амалиёти коркард дар мӯҳлати муайяншуда (мӯҳлати коркарди мол), бо озодкунии шартии пурра аз пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз ва минбаъд содир намудани маҳсули коркардашуда берун аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мӯҳлати муайян истифода мегардад. Нисбати моли воридотӣ, ки таҳти низоми гумрукии коркард дар қаламрави гумрукӣҷойгир карда шудааст, ҳамаи мамнӯият ва маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда мешавад.

идомаи ҷадвал

5	**КОРКАРД БАРОИ МУОМИЛОТИ ОЗОД**	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон овардашуда бо мақсади иҷрои амалиёти коркард дар мӯҳлати муайяншуда (мӯҳлати коркарди мол), бо пурра шартан озод кардан аз боҷи гумрукӣ ва баровардани маҳсули коркардшуда барои муомилоти озод бо пардохти боҷҳои гумрукӣ тибқи ставкаҳое, ки нисбати маҳсули коркард қабул карда шудааст, истифода бурда мешавад. Нисбати моле, ки таҳти низоми гумрукии коркард барои муомилоти озод ҷойгир шудааст, ҳамаи мамнӯият ва маҳдудиятҳои муқарраркардаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда мешаванд.
6	**КОРКАРД БЕРУН АЗ ҚАЛАМРАВИ ГУМРУКӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли ватанӣ аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади иҷрои амалиёти коркард дар мӯҳлати муайяншуда (мӯҳлати коркард) бароварда шуда, минбаъд маҳсули коркарди он бо қисман ё пурра озод намудан аз боҷҳои гумрукӣ ва андоз мувофиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда мешавад. Мол аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи низоми гумрукии коркард берун аз қаламрави гумрукӣ бо шартан пурра озод намудан аз боҷҳои содиротӣ бароварда мешавад. Нисбати моли содиршаванда мамнӯият

		ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда намешаванд. Ҳангоми содироти мол мувофиқи низоми гумрукии коркард берун аз қаламрави гумрукӣ он аз пардохти андозҳои дохилӣ озод карда намешавад ва инчунин андозҳои дохилӣ баргардонида ё ҷуброн карда намешаванд.
7	**ВОРИДОТИ МУВАҚҚАТӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он моли хориҷӣ дар мӯҳлати муайян (мӯҳлати воридоти муваққатӣ) дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо пурра ё қисман озод намудан аз боҷи гумрукӣ ва андоз, бидуни истифодаи тадбирҳои мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодӣ нисбати ин мол, ки мувофиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян шудааст, ба шарти содироти бозпаси он дар мӯҳлати муайян аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти назорати гумрукӣ истифода бурда мешавад

идомаи ҷадвал

8	**АНБОРИ ГУМРУКӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он моли ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшуда бидуни пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз ва бе истифодаи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти назорати гумрукӣ нигоҳ дошта шуда, вале моли барои содирот таъингардида мувофиқи шартҳои пешбининамудаи кодеси гумрук таҳти назорати гумрукӣ нигоҳ дошта мешавад.
9	**РЕИМПОРТ**	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли қаблан аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон содиршуда ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи мӯҳлатҳои муқарраршуда, бе пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз ва бе татбиқи мамнӯият ва маҳдудияти дорои хусусиятҳои иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ворид карда мешавад. Моли таҳти низоми гумрукии реимпорт ҷойгиршуда барои мақсади гумрукӣ чун

		иҷозатшуда барои муомилоти озод баррасӣ карда мешавад.
10	**РЕЭКСПОРТ**	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли қаблан ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон воридгардида аз ин қаламрав бидуни пардохт ё баргардонидани боҷҳои гумрукии воридотӣ ва андозҳо, бе татбиқи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусиятҳои иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон содир карда мешавад.
11	**НОБУДКУНӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки мувофиқи он моли хориҷӣ таҳти назорати гумрукӣ, бе пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин бе татбиқи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон нобуд карда мешавад.

идомаи ҷадвал

12	**ДАСТ КАШИДАН БА МАНФИАТИ ДАВЛАТ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он мол ройгон, бидуни ситонидани боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин бидуни истифодаи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба моликияти давлат гузаронида мешавад.
13	**СОДИРОТИ МУВАҚҚАТӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он моли ватанӣ метавонад дар мӯҳлати муайян берун аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо озодкунии пурраи шартӣ аз ситонидани боҷҳои гумрукии содиротӣ ва бе татбиқи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, истифода бурда шавад. Ҳангоми содироти муваққатии мол озодкунӣ аз андозҳои дохилӣ, баргардонидан ё ҷуброни он татбиқ намегардад
14	**САВДОИ БЕБОҶ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он молҳои хориҷии ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшуда ё молҳои ватанӣ ба тариқи чакана ба шахсони воқеии берун аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон

		сафаркунанда мустақиман дар мағозаи савдои бебоҷ, бидуни пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин бе татбиқи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон фурӯхта мешаванд. Таҳти низоми гумрукии савдои бебоҷ ҳамаи мол ҷой дода мешавад, ба истисноси моле, ки воридот ва содироти он ба Ҷумҳурии Тоҷикистон, муомилоти он дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ аст, инчунин дигар молҳое, ки номгӯи онҳоро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд. Молҳои зикршуда дар мағозаҳои савдои бебоҷ таҳти назорати гумрукӣ дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар нуқтаҳои гузаргоҳ аз Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон фурӯхта мешаванд.

идомаи ҷадвал

15	**МИНТАҚАИ ОЗОДИ ГУМРУКӢ**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он молҳои хориҷӣваватанӣ дар қаламрави сарҳади дахлдор дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ, бо роҳи пурра ё қисман озод намудан аз пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз, инчунин бе истифодаи мамнӯият ва маҳдудияти дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир ва истифода бурда мешаванд. Минтақаи озоди иқтисодиҳамчунқаламраве, ки дар он низоми гумрукии минтақаи озоди гумрукӣ амал мекунад, мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил карда мешавад. (ҚҶТаз 03.07.2012с., №845)
16	**АНБОРИ ОЗОД**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он мол дар биноҳои (маҳалҳои) дахлдори ба сифати анбори озод истифодашаванда бидуни ситонидани боҷҳои гумрукӣ, андозҳо, татбиқи мамнӯияту маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии кишвари мо, ҷойгир ва

		истифода бурда мешаванд. Анбори озод дар асоси пешниҳоди мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ ва мақоми давлатии ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти тиҷорати хориҷӣ бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода мешавад
17	**ИНТИҚОЛИ ЗАХИРАҲО**	низоми гумрукие мебошад, ки ҳангоми он моли барои истифода дар киштиҳои дарёӣ, ҳавопаймо ва қатораҳо таъингардида, ки барои интиқоли пулакии байналмилалии мусофирон ё интиқоли пулакӣ ва бепули байналмилалии моли саноатӣ ё тиҷоратӣ истифода мешаванд, инчунин моли барои фурӯш ба ҳайати экипаж ва мусофирони чунин киштиҳои дарёӣ, ҳавопаймо таъингардида аз сарҳади гумрукӣ бидуни пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз ва бидуни татбиқи мамнӯият ва маҳдудиятҳои дорои хусусияти иқтисодии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интиқол дода мешаванд.

анҷоми ҷадвал

18.	**НИЗОМҲОИ ГУМРУКИИ МАХСУС**	Низоми гумрукии махсус нисбати моли зерине, ки аз сарҳади гумрукӣ интиқол дода мешавад, муқаррар мегардад: 1) моли аз қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон содиршаванда, ки барои таъмини фаъолияти сафоратҳо, консулгариҳо, намояндагиҳои назди созмонҳои байналмилалӣ ва дигар намояндагиҳои расмии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа таъин гардидааст; 2) моле, ки аз сарҳади гумрукӣ байни қисмҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон воқеъ дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз ин қаламрав қарордошта интиқол дода мешавад; 3) моле, ки аз сарҳади гумрукӣ интиқол дода шуда, барои пешгирӣ ва рафъи офатҳои табиӣ ва дигар ҳолатҳои фавқулодда таъин гардидааст, аз ҷумла моле, ки барои тақсими ройгон ба шахсони дар натиҷаи ҳолатҳои фавқулодда зарардида таъин шудааст ва моле, ки барои амалиёти садамавию

		наҷотдиҳӣ, дигар амалҳои таъхирнопазир ва фаъолияти ташкилотҳои садамавию наҷотдиҳӣ зарур аст; 4) моле, ки берун аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда мешавад ва барои таъмини фаъолияти муассисаҳои тиббӣ, варзишию табобатӣ ва муассисаҳои дигари иҷтимоӣ таъин гардида, амволи онҳо таҳти моликияти Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд, инчунин барои аз ҷониби корхонаҳои ватанӣ гузаронидани корҳои илмию тадқиқотӣ ба манфиати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асосҳои ғайритиҷоратӣ истифода бурда мешавад; 5) моли ватанӣ, ки байни мақомоти гумрук аз қаламрави давлати хориҷӣ интиқол дода мешаванд

Сарчашма: дар асоси Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи муаллиф пешниҳод карда шудааст.

Замимаи 2

Ҷадвали 1.-Тағйирёбии шумораи шартномаҳои басташудаи нигаҳдории муваққатӣ дар Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022

№ п/п	**Номгӯйи анборҳои нигаҳдории муваққатӣ**	**Шумораи шартномаҳои нигаҳдории муваққатӣ, дона**		**Ҳиссаи шумораи умумии шартномаҳои нигаҳдории муваққатӣ,%**	
		2015	**2022**	**2012**	**2022**
1.	ҶДММ «Апрелевка»	864	1034	2,17	2,17
2.	ҶДММ «ПЛК Каротегин»	850	1020	2,14	2,14
3.	КВД «Захираи моддӣ»	830	1000	2,09	2,10
4.	ҶДММ «Седьмой Континент»	874	1044	2,20	2,19
5.	ҶДММ «АНИС-К»	764	934	1,92	1,96
6.	ҶДММ «Орзу Компания»	804	974	2,02	2,05
7.	ҶСШК «Ширкати таъминоти сӯзишворӣ»	874	1044	2,20	2,19
8.	ҶСП «Оби Зулол»	894	1064	2,25	2,24
9.	ҶДММ «Азия Тобакко Трейдинг»	774	944	1,95	1,98
10.	ҶДММ «Газпромнефт Точикистон»	964	1134	2,43	2,38
11.	ҶДММ «Ориён-фарм»	869	1039	2,19	2,18
12.	ҶДММ «Газпромнефт-Точикистон»	824	994	2,07	2,09
13.	ҶСШК	814	984	2,05	2,07

	«Фароз»№040025991				
14.	КВД «Маркази ҷумҳуриявии хариди доруворӣ ва молҳои тиббӣ» №040021539	866	1036	2,18	2,18
15.	ҶСП «Вавилон-Мобайл» №020013635	874	1044	2,20	2,19
16.	ҶДММ «Хаким» №040000591	854	1024	2,15	2,15
17.	ҶСШК «Идораи тичоратии трансснаб» №030000574	764	934	1,92	1,96
18.	ҶДММ «Сиёвуш Душанбе 2» №040029950	867	1037	2,18	2,18
19.	ҶДММ «Зерновая компания» №630008187	824	994	2,07	2,09
20.	ҶДММ «Нафтрасони Вахдат»№050008374	894	1064	2,25	2,24
21.	ҶСШК «Ширин» №040002392	704	874	1,77	1,84
22.	ҶСШК «Фароз» №280005208	884	1054	2,22	2,22
23.	ҶСШК «Хадамоти таъминоти моддию-техникӣ» №010012431	904	1074	2,27	2,26
24.	ҶДММ «Лесинвест» №030006922	914	1084	2,30	2,28

анҷоми ҷадвал

25.	ҶДММ «Сомон-Таъминот» №040016846	824	994	2,07	2,09
26.	ҶДММ «ММК Чкалов» №640003224	894	1064	2,25	2,24
27.	КВД «Захираи нафтӣ» №010081783	914	1084	2,30	2,28
28.	КВД «Захираи нафтӣ» №010081783	824	994	2,07	2,09
29.	ҶСП «Гулистон» №020004067	834	1004	2,10	2,11
30.	ҶСШК «Ширкати таъминоти сӯзишворӣ» №010082140	894	1064	2,25	2,24
31.	ҶСШК «Терминал» №510002092	704	874	1,77	1,84
32.	ҶДММ «Комплекс Токфеникс» №400004827	814	984	2,05	2,07
33.	ҶДММ «Тоҷафзун» №020026743	964	1134	2,43	2,38
34.	КВД «Тоҷик-энергоснаб» №040007721	974	1144	2,45	2,41
35.	КВД «Точик-энергоснаб» №040007721	834	1004	2,10	2,11
36.	ҶДММ «НАРУ» №630007423	874	1044	2,20	2,19

37.	ҶДММ «Фаррух» №090001365	884	1054	2,22	2,22
38.	ҶДММ «САТН» №510010523	764	934	1,92	1,96
39.	ҶДММ «Одеон»	854	1024	2,15	2,15
40.	ҶДММ «Анхор» №630011738	884	1054	2,22	2,22
41.	ҶДММ «Союз» №040012916	944	1114	2,38	2,34
42.	ҶДММ КМ «Зарафшон» №600000010	974	1144	2,45	2,41
43.	ҶДММ «ГСМ-Сервис» №020019508	924	1094	2,32	2,30
44.	ҶСП «Тоҷик-таъминот» №010010722	974	1144	2,45	2,41
45.	ҶДММ КМ «Ҷавонӣ» №510000065	992	1162	2,50	2,44
	Ҳамагӣ	**39744**	**47564**	**100,00**	**100,0**

Сарчашма: дар асоси маълумотҳои Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. –Душанбе: ХГҶТ, 2022. –257с.

Замимаи 3

Ҷадвали 1.- Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии шаҳри Душанбеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2020

№ б/т	Номгӯи низомҳои гумрукӣ	Воҳиди ҳисобӣ	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Соли 2020 нисбат ба соли 2015, бо %
1.	Содирот	млн.$	427	355	123,3	106	335	836	195,78
		ҳазор тонн	44,3	375	51,1	46,1	48,3	46,7	105,42
		ДГБ	1194	1342	1626	1421	1677	1157	96,90
2.	Коркард берун аз қаламрави гумрукӣ	млн.$	245,4	63,5	151	207	335	519	2,13 маротиба
		ҳазор тонн	0,314	422	0,291	0,084	1,26	0,18	57,32
		ДГБ	258	238	163	138	137	71	27,52
3.	Содироти муваққатӣ	млн.$	105,3	1,4	1,9	1,6	1,6	366,6	3,48 маротиба
		ҳазор тонн	0,33	28	0,053	0,103	0,148	0,071	21,52
		ДГБ	87	75	69	68	51	31	35,63
4.	Реэкспорт	млн.$	34,3	27	40	28,5	26	15,4	44,89
		ҳазор тонн	3,3	24,2	1516,2	1 436	0,65	1,7	51,52
		ДГБ	317	250	152	141	108	160	50,47
5.	Иҷозат барои муомилоти озод	млн.$	1 376,1	1496,7	1260	1721	1592	1623	117,94
		ҳазор тонн	666	584,6	390,8	728,6	869,6	1085	162,91
		ДГБ	15 164	15461	10126	13333	15455	12854	84,77
6.	Коркард дар қаламравӣ гумрукӣ	млн.$	0	0,014	0	0	0	0	-
		ҳазор тонн	0	6	0	0	0	0	-
		ДГБ	0	1	0	0	0	0	-

идомаи ҷадвал

7.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	52,1	9,8	26,7	30,2	25,9	11,2	21,49
		ҳазор тонн	4,57	856	1721	1,6	0,56	0,097	2,12
		ДГБ	430	237	149	119	96	31	7,21
8.	Реимпорт	млн.$	314,4	76,1	44,4	100,6	3,7	13,8	4,39
		ҳазор тонн	0,655	47,7	130	385	1,2	0,545	83,21
		ДГБ	287	240	128	129	136	62	21,60
9.	Анбори гумрукӣ	млн.$	0,81	2,1	0,4	2	2,2	7	8,64 маротиба
		ҳазор тонн	0,049	0,424	0,12	0,145	0,55	14	285,7 маротиба
		ДГБ	9	9	5	7	14	39	4,33 маротиба
10	Минтақаи озоди гумрукӣ	млн.$	0	0,15	0	0	0,017	0	-
		ҳазор тонн	0	0,248	0	0	0,001	0	-
		ДГБ	0	1	0	0	1	0	-
11	Анбори озод	млн.$	0	0,1	0	0	0	0	-
		ҳазор тонн	0	0,78	0	0	0	0	-
		ДГБ	0	1	0	0	0	0	-
12	Транзити байналмилалии гумрукӣ	млн.$	61,7	0,64	0,84	0	0	0	-
		ҳазор тонн	0,437	0,46	0,176	0	0	0	-
		ДГБ	157	24	12	0	0	0	-
13	Нобудкунӣ	млн.$	0,0016	0,08	0,027	0,055	0,0049	0,003	187,5
		ҳазор тонн	0,007	0,32	0,024	0,089	0,002	0,005	71,43
		ДГБ	2	10	5	6	5	2	100,0
14	Захираҳо	млн.$	113,6	71	44	63,2	69,5	33,3	29,31
		ҳазор тонн	75,1	58	36,9	42,7	49,4	24,7	32,89
		ДГБ	805	693	691	692	648	274	34,04

анҷоми ҷадвал

15	Савдои бе боҷ	млн.$	0,329	0,34	0,0002	0,13	0,28	0,057	17,33
		ҳазор тонн	0,044	0,18	0,0002	0,017	0,031	0,008	
		ДГБ	4	3	2	1	30	7	175,00
16	Даст кашидан ба фоидаи давлат	млн.$	0	2,7	0,008	0,341	2,69	0,050	1,85*
		ҳазор тонн	0	0,776	0,0009	0,035	1,4	0,004	0,52*
		ДГБ	0	9	5	16	19	2	22,22*
17	Низомҳои махсуси гумрукӣ	млн.$	0,006	0	219	0,00007	0	0	-
		ҳазор тонн	0,02	0	0,005	0,0003	0	0	-
		ДГБ	1	0	6	1	0	0	-
18	Ҳамагӣ	млн.$	2 669,8	2 109	1 911	2 261	2 234	3 426	128,32
		ҳазор тонн	795,1	686,5	482,8	821,4	973,3	1 174	147,65
		ДГБ	18715	18 684	13 139	16072	18 377	14 690	78,49

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2020.-260с.
Эзоҳ: *с. 2020 нисбат ба с. 2016.

Ҷадвали 2.-Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии шаҳри Турсунзодаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2020

№ б/т	**Номгӯи низомҳои гумрукӣ**	**Воҳиди ҳисобӣ**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**Соли 2020 нисбат ба соли 2015, бо %**
1.	Содирот	млн.$	223,5	211	209	295	252,7	174,5	78,08
		ҳазор тонн	140,9	139,8	116	359,1	346,3	264	187,37
		ДГБ	1057	1203	1067	1832	2203	1500	141,91
2.	Содироти муваққатӣ	млн.$	0,136	0,001	0,007	0,003	0,066	0,352	2,59 маротиба
		ҳазор тонн	0,033	0,013	0,025	0,016	0,046	0,146	4,42 маротиба
		ДГБ	5	1	6	2	9	11	2,2 маротиба
3.	Реэкспорт	млн.$	0,821	4,43	2	2	1,29	0,468	57,00
		ҳазор тонн	0,115	0,380	0,382	0,303	0,89	1,2	10,43 маротиба
		ДГБ	40	89	60	66	54	37	92,50
4.	Иҷозат барои муомилоти озод	млн.$	5 565	104,2	326,6	447,1	586,1	614,6	11,04
		ҳазор тонн	235,3	134,7	201,3	346,3	565,7	767,4	3,28 маротиба
		ДГБ	252,4	1604	7 822	13177	15756	18157	71,88 маротиба
5.	Коркард дар қаламравӣ гумрукӣ	млн.$	176,4	172,1	140,9	447,1	115,7	118,3	67,06
		ҳазор тонн	356	358	286,1	232,4	239,5	245,9	69,07
		ДГБ	192	167	140	196	272	263	136,98

идомаи ҷадвал

6.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	2,8	2,6	3,8	1,6	0,29	0,817	29,18
		ҳазор тонн	0,255	0,168	0,487	0,488	0,081	0,411	161,18
		ДГБ	96	52	61	44	15	25	26,05
7.	Реимпорт	млн.$	0,011	0,093	0,043	0,054	0,27	0,099	9,0 маротиба
		ҳазор тонн	0,007	0,018	0,026	0,004	0,17	0,098	14,0 маротиба
		ДГБ	2	13	2	2	8	14	7,0 маротиба
8.	Анбори гумрукӣ	млн.$	1,2	0,19	1,6	0,92	1,9	1,1	91,67
		ҳазор тонн	0,103	0,295	0,177	0,099	0,177	0,072	69,90
		ДГБ	5	2	20	10	32	19	3,8 маротиба
9.	Анбори озод	млн.$	0,154	0,053	0,207	0,065	0	0	42,21*
		ҳазор тонн	0,034	0,001	0,034	0,011	0	0	32,35*
		ДГБ	3	1	3	1	0	0	100,0*
10	Транзити байналмилалии гумрукӣ	млн.$	0,234	0	0,757	3	1,2	42,6	182,0 маротиба
		ҳазор тонн	0,002	0	0,04	-	0,083	0,068	
		ДГБ	1	0	14	36	31	96	96 маротиба
11	Нобудкунӣ	млн.$	0,056	0	0,027	0,002	0,008	0,008	14,29
		ҳазор тонн	0,078	0	0,006	0,002	0,006	0,002	2,56
		ДГБ	3	0	1	1	2	2	2,0 маротиба

анҷоми ҷадвал

12	Захираҳо	млн.$	0,082	0,051	0,103	0,110	0,096	0,020	24,39
		ҳазор тонн	0,094	0,079	0,137	0,128	0,11	0,019	20,21
		ДГБ	156	89	138	112	107	22	14,10
13	Даст кашидан ба фоидаи давлат	млн.$	0	0	0	0,938	0,27	0,173	18,44**
		ҳазор тонн	0	0	0	0,477	0,16	0,047	9,85**
		ДГБ	0	0	0	14	4	4	28,57**
14	Ҳамагӣ	млн.$	657,7	495	685,1	859,4	958,9	910,6	138,45
		ҳазор тонн	733,1	633,6	604,6	938,8	1 153,3	1279,5	174,53
		ДГБ	7 125	3 212	9335	15447	18462	20054	2,82 маротиба

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2020.-260с.
Эзоҳ: ** с. 2020 нисбат ба с.2018; * с.2018 нисбат ба с.2015.

Ҷадвали 3.- Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2020

№ б/т	**Номгӯи низомҳои гумрукӣ**	**Воҳиди ҳисобӣ**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**Соли 2020 нисбат ба соли 2015, бо %**
1.	Содирот	млн.$	462,8	442	501	552,6	458	341	73,68
		ҳазор тонн	554,7	596,1	740,3	974,6	1194	1028	185,33
		ДГБ	4035	3755	3312	4437	6106	5885	145,85
2.	Коркард берун аз қаламрави гумрукӣ	млн.$	1	0,056	0,001	0,2	0,058	0,018	1,80
		ҳазор тонн	0,019	0,0006	0,028	0,012	0,033	0,027	142,11
		ДГБ	4	5	6	4	6	8	2 маротиба
3.	Содироти муваққатӣ	млн.$	0,017	0,16	0,19	0,27	0,144	0,53	31,17 маротиба
		ҳазор тонн	0,018	0,076	0,24	0,19	0,26	0,29	16,11 маротиба
		ДГБ	4	9	14	40	50	43	10,75
4.	Реэкспорт	млн.$	4,2	3,3	4,1	5,2	11,2	8,2	195,24
		ҳазор тонн	0,884	0,97	1,3	2	3	3	3,39 маротиба
		ДГБ	211	150	206	564	903	274	129,86
5.	Иҷозат барои муомилоти озод	млн.$	1 674,8	1408	1 534	1434	1543	1290	77,02
		ҳазор тонн	3 211,6	3239	3336	3173	3165	2994	93,22
		ДГБ	27409	22274	27064	26933	34450	37150	135,54
6.	Коркард дар қаламравӣ гумрукӣ	млн.$	0,983	0,2	0	0,017	1,8	0,02	2,03
		ҳазор тонн	0,982	0,16	0	0,066	10	0,27	27,49
		ДГБ	16	5	0	1	23	2	12,5

идомаи ҷадвал

7.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	6,4	2	2,48	5,9	9,9	5,2	81,25
		ҳазор тонн	0,9	0,17	0,32	1,05	2,47	2,6	2,89 маротиба
		ДГБ	212	68	181	674	1021	389	183,49
8.	Реимпорт	млн.$	0,326	1,3	0,15	1,07	0,86	0,37	113,50
		ҳазор тонн	0,094	0,2	0,17	0,31	0,71	0,66	7,02 маротиба
		ДГБ	38	27	19	45	64	50	131,58
9.	Анбори гумрукӣ	млн.$	0	0	0	0,22	0,61	5	22,7 * маротиба
		ҳазор тонн	0	0	0	0,05	0,08	0,75	15 маротиба
		ДГБ	0	0	0	3	3	19	6,33 * маротиба
10.	Минтақаи озоди гумрукӣ	млн.$	4,36	6,42	8,7	14,1	16,1	17,7	4,06 * маротиба
		ҳазор тонн	5,57	5,1	6,2	9,2	11	12,3	2,21 маротиба
		ДГБ	153	197	213	300	349	407	2,66 маротиба
11.	Транзити байналмилалии гумрукӣ	млн.$	53,8	45,9	47,6	53,9	14,7	3,6	6,69
		ҳазор тонн	30,9	33,4	48,5	42,5	10,8	4,8	15,53
		ДГБ	1356	1215	1525	1369	243	87	6,41
12.	Нобудкунӣ	млн.$	0,039	0,048	0	0	0,03	0,04	102,56
		[illegible]	0,058	0,048	0	0	0,02	0,05	86,21
		ДГБ	1	3	0	0	1	3	3,0 маротиба
13.	Захираҳо	млн.$	55,3	36,4	24,2	26,5	35,5	8,4	15,19
		ҳазор тонн	36,3	28,9	19,5	17,2	24,5	5,9	16,25
		ДГБ	420	277	280	252	217	64	15,24

анҷоми ҷадвал

14.	Савдои бе боҷ	млн.$	0,057	0,038	0	0	0	0,26	4,56 маротиба
		ҳазор тонн	0,031	0,02	0	0	0	0,023	74,19
		ДГБ	1	1	0	0	0	6	6,0 маротиба
15.	Даст кашидан ба фоидаи давлат	млн.$	0,004	0	0	0,23	0	0	57,5 ** маротиба
		ҳазор тонн	0,001	0	0	0,32	0	0	320,0** маротиба
		ДГБ	1	0	0	6	0	0	6,0** маротиба
16.	Низомҳои махсуси гумрукӣ	млн.$	0	0	0	0,79	0	0	-
		ҳазор тонн	0	0	0	0,094	0	0	-
		ДГБ	0	0	0	1	0	0	-
17.	Ҳамагӣ	млн.$	2210,5	1901	2075	2042	2078	1679	75,96
		ҳазор тонн	3811,4	3871	4104	4178	4412	4048	106,21
		ДГБ	33 862	27992	32815	33260	43193	4301	12,70

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2020.-260с.

Эзоҳ: * с. 2020 нисбат ба с.2018; с.2018 нисбат ба с.2015.

Ҷадвали 4.-Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии дар вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2020

№ б/т	**Номгӯи низомҳои гумрукӣ**	**Воҳиди ҳисобӣ**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**Соли 2020 нисбат ба соли 2015, бо %**
1.	Содирот	млн.$	115,6	123,7	148,5	162,1	184,3	142,9	123,62
		ҳазор тонн	84,5	288	777,9	844,7	969,2	587,9	6,95 маротиба
		ДГБ	1421	1960	2934	3435	2629	2372	166,93
2.	Содироти муваққатӣ	млн.$	0,016	0	0,003	0	0	0	18,75***
		ҳазор тонн	0,011	0	0,052	0	0	0	4,73*** маротиба
		ДГБ	8	0	7	0	0	0	87,5***
3.	Реэкспорт	млн.$	3,9	17	16,93	3,28	1,1	0,75	19,23
		ҳазор тонн	0,902	1,7	1,1	0,96	0,69	0,55	60,98
		ДГБ	58	64	42	39	54	40	68,97
4.	Иҷозат барои муомилоти озод	млн.$	196,7	185,5	93,8	206,1	220,4	165,63	84,20
		ҳазор тонн	272,6	137,7	111	209,8	268,6	191	70,07
		ДГБ	2111	1702	1586	2740	3735	2462	116,63
5.	Коркард дар қаламравӣ гумрукӣ	млн.$	0,062	0	0	0	0	0	-
		ҳазор тонн	0,021	0	0	0	0	0	-
		ДГБ	1	0	0	0	0	0	-
6.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	2,98	2,26	1,15	0,794	8,1	3,8	127,52
		ҳазор тонн	0,61	0,81	0,3	0,26	3,28	0,96	157,38
		ДГБ	48	42	33	34	81	59	122,92

идомаи ҷадвал

7.	Реимпорт	млн.$	0,3	0,2	0,023	0,12	0,04	0,02	6,67
		ҳазор тонн	0,046	0,029	0,054	0,32	0,026	0,037	80,43
		ДГБ	27	16	8	4	3	2	7,41
8.	Анбори гумрукӣ	млн.$	0	30,2	0	0	0	0	-
		ҳазор тонн	0	1,3	0	0	0	0	-
		ДГБ	0	14	0	0	0	0	-
9.	Мин тақаи озоди гумрукӣ	млн.$	11,1	69,8	6,95	9,64	9,94	0,45	4,05
		ҳазор тонн	3,02	24,7	3,4	3,51	8,68	0,49	16,23
		ДГБ	29	107	73	106	85	18	62,07
10.	Транзити байналмилалии гумрукӣ	млн.$	8,9	6,12	6,71	8,29	7,09	90,23	10,14 маротиба
		ҳазор тонн	1,2	1,84	1,97	8,61	8,67	9,75	8,13 маротиба
		ДГБ	114	152	157	202	198	209	183,33
11.	Нобудкунӣ	млн.$	0,019	0	0	0,003	0,35	0	18,42 * маротиба
		ҳазор тонн	0,03	0	0	0,028	0,098	0	3,26 *маротиба
		ДГБ	1	0	0	1	7	0	7,0 * маротиба
12.	Захираҳо	млн.$	10,8	4,4	2,93	4,08	4,9	1,46	13,52
		ҳазор тонн	7,39	3,75	2,62	2,92	3,44	1	13,53
		ДГБ	58	24	25	64	84	24	41,38

анҷоми ҷадвал

1.	Даст кашидан ба фоидаи давлат	млн.$	0	0	0	0	0,33	0	-
		ҳазор тонн	0	0	0	0	0,116	0	-
		ДГБ	0	0	0	0	5	0	-
2.	Низомҳои махсуси гумрукӣ	млн.$	0	2,68	0	0,62	0,031	0	1,16**
		ҳазор тонн	0	0,66	0	0,74	0,291	0	44,09**
		ДГБ	0	5	0	6	1	0	20,0**
3.	Ҳамагӣ	млн.$	341,7	438,6	273	387	429,6	315	92,19
		ҳазор тонн	369,2	458,9	897,8	1062	9806	782	2,12 маротиба
		ДГБ	3876	4093	4880	6429	6685	4978	128,43

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2020.-260с.
Эзоҳ: * с.2020 нисбат ба с.2015; ** с.2020 нисбат ба 2016; *** с.2017 нисбат ба с.2018.

Ҷадвали 5.-Динамикаи ҳаҷми амалиётҳои воридотию содиротӣ аз рӯи низомҳои гумрукӣ дар мудирияти минтақавии дар вилояти мухтори Бадахшони Кӯҳистони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2020

№ б/т	Номгӯи низомҳои гумрукӣ	Воҳиди ҳисобӣ	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Соли 2020 нисбат ба соли 2015, бо %
1.	Содирот	млн.$	1,07	0,89	1,3	1,7	4,1	7,5	7, 01 маротиба
		ҳазор тонн	0,831	1,1	2,6	5,4	5,2	11,4	13,71 маротиба
		ДГБ	184	10	217	278	253	544	2,96 маротиба
2.	Содироти муваққатӣ	млн.$	0,032	0,008	0,031	0,29	0,006	0,181	5,66 маротиба
		ҳазор тонн	0,019	0,011	0,017	0,084	0,0006	0,014	73,68
		ДГБ	3	4	3	3	3	3	100,00
3.	Реэкспорт	млн.$	0,119	0,084	0,015	0	0,141	0,055	46,22
		ҳазор тонн	0,028	0,016	0,001	0	0,013	0,092	3,29 маротиба
		ДГБ	3	2	1	0	10	19	6,33
4.	Иҷозат барои муомилоти озод	млн.$	11,62	18,1	34,4	17,3	17,2	6,3	54,22
		ҳазор тонн	14	13,4	25,4	15,3	18,3	7,9	56,43
		ДГБ	395	433	487	464	410	268	67,85
5.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	0,117	0	1,2	0,007	0,071	0,224	191,45
		ҳазор тонн	0,038	0	0,46	0,002	0,018	0,170	4,47 маротиба
		ДГБ	4	0	2	2	12	24	6 маротиба

анҷоми ҷадвал

6.	Воридоти муваққатӣ	млн.$	0,117	0	1,2	0,007	0,071	0,224	191,45
		ҳазор тонн	0,038	0	0,46	0,002	0,018	0,170	4,47 маротиба
		ДГБ	4	0	2	2	12	24	6 маротиба
7.	Реимпорт	млн.$	0,05	0,345	0,047	0,217	0,078	0,181	3,62 маротиба
		ҳазор тонн	0,036	0,481	0,025	0,084	0,006	0,014	38,89
		ДГБ	1	23	5	2	3	2	2 маротиба
8.	Минтақаи озоди гумрукӣ	млн.$	0,042	0	0	0	0	0	-
		ҳазор тонн	0,09	0	0	0	0	0	-
		ДГБ	2	0	0	0	0	0	-
9.	Транзити байналмилалии гумрукӣ	млн.$	5,79	5,5	6,3	1,9	1,2	6,4	
		ҳазор тонн	7,42	6,3	7,5	2,8	0,083	2,3	
		ДГБ	210	181	208	194	31	49	
10.	Ҳамагӣ	млн.$	13,1	19,4	37,1	21,4	22,9	14,1	107,63
		ҳазор тонн	15	15	28,6	23,5	23,7	13,7	91,33
		ДГБ	802	835	923	943	722	593	73,94

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои омории ХГҶТ.-Душанбе, ХГҶТ, 2020.-260

Замимаи 4

Ҷадвали 1.-Натиҷаи таҳлили муқоисавии ҳуқуқвайронкуниҳо дар соҳаи гумрук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2019-2022

№	Нишондиҳандаҳо	Ҷумҳурии Тоҷикистон		Тағйирёбӣ (+,-)	Вилояти Суғд		Тағйирёбӣ (+,-)	Вилояти Хатлон		Тағйир ёбӣ (+,-)	шаҳри Душанбе		Тағйирёбӣ (+,-)
		2019	2020		2019	2020		2019	2020		2019	2020	
1	Дар маҷмӯъ, қонуншиканӣ дар соҳаи гумрук ба қайд гирифта шудааст, воҳидҳо.	4262	4280	18	3137	3147	10	389	409	20	465	475	10
2	Парвандаҳои ҷиноии оғозшуда, таҳрир	92	72	-20	41	43	2	4	5	1	16	16	0
3	Корҳои ҷиноии радшуда, воҳид.	8	12	4	5	10	5	0	0	0	0	2	2
4	Парвандаи ҷиноятӣ қатъ карда шуд, воҳид.	16	0	-16	3	0	-3	0	0	0	6	0	-6
5	Парвандаҳои оғозшуда оид ба ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, таҳрир.	4170	4208	38	3096	3104	8	385	404	19	449	459	10
6	Ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ барои молҳои зераксизӣ, адад	544	333	-211	529	324	-205	2	1	-1	7	6	-1
7	Ҷамъ барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, воҳидҳо	4025	3956	-69	2951	2882	-69	385	404	19	449	429	-20
8	Ҷаримаҳо барои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, ки бо қарори суд пешниҳод шудаанд, сомонӣ	4654996	4025110	-629886	4139217	3168384	-970833	34354	223052	188698	347278	452872	105594
9	Маблағи пардохтҳои гумрукӣ барои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар асоси қарори суд сомонӣ	1354495	43948	-1310547	1047145	43984	-1003197	3248	0	-3248	290491	0	-290491
10	Шумораи молҳои мусодирашуда бо қарори суд, адад	2029	2055	26	2011	2022	11	2	7	5	13	19	6
11	Маблағе, ки аз мусодираи молҳо бовар карда шудааст, сомонӣ	7171031	5107303	-2063728	6720730	4285089	-2435641	21207	339152	317945	320519	303390	-17129

Сарчашма: дар асоси ҳисоботи Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шудааст. -Душанбе, 2020. -126с.